

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE LLETRES
DEPARTAMENT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

L'ENSENYAMENT A GIRONA
AL SEGLE XVIII

I

tesi doctoral
de

≡ SALOMÓ MARQUÈS I SUREDA ≡

director:
DR. JOSE LUIS GARCIA GARRIDO

BARCELONA-GIRONA
setembre 1981

2.3. ELS MESTRES DE PRIMERES LLETRES

23.1 ASPECTES SOCIOLÒGICS

En l'espai de temps que estudio els mestres de primeres lletres tinc constància de vint-i-quatre -- persones que es dediquen a l'ensenyament de les primeres -- lletres a la ciutat de Girona. Aquesta docència es fa en con dicions diverses: com a mestres públics particulars, com a mestres en l'Estudi Major de la ciutat (46) o com a mestre segon al barri de Sant Pere-Sant Feliu o, inclús, de mes-- tre- ajudant del mestre principal de l'estudi del Pes de la Palla. D'aquests mestres 5 són casats i amb família, 4 són clergues o capellans, de 3 només sé que són estudiants quan ocupen la plaça del mestre i de la resta en desconec les re ferències al seu estat civil.

Hi ha 4 mestres que són fills de la ciutat, 6 són de la resta de Catalunya (3 de Barcelona, 1 de Santa Coloma de Farners, 1 de la Jonquera, 1 de Vilallonga de Ter i 1 de Sant Feliu de Guíxols) un altre identificat com "español -- vestido con hábitos clericales" (47) és de Granada. Dos d'a quests mestres ja exerceixen com a tals quan venen a Girona, un altre deixa la plaça de Girona per haver guanyat les opo-- sicions a Torroella de Montgrí. Dels altres 13 no en sé cap altra dada.

Noto la irregularitat de permanència en la plaça de mestre segon. És variadíssim el període de temps que hi roman el mestre ensenyant, en canvi al Pes de la Palla des

de la creació de l'estudi gratuït per part de l'Ajuntament (any 1728) fins a la fi del període que estudiem (any 1808) només és ocupat per dos mestres: Josep i Benet Solanic.

23.2.REQUISITS I CONDICIONS

Carles III amb la Real Provisión de l'any -- 1771 deixa establert clarament els requisits que han de reunir les persones que volen dedicar-se al magisteri de primeres lletres i quines condicions són necessàries per poder æ presentar a l'examen.

Amb anterioritat a l'any 1771 en moltes ciutats i viles els Ajuntaments abans de fer la conducció formal al mestre, encomanen a algun dels regidors de recollir la inforació necessària del futur mestre: veure si és home de bons costums, si és destre en l'ofici i per això es fan les consultes eprtinentes a eclesiàstics i civils de la ciutat. El primer cas conegut a Girona és el de Benet Solanic l'any - 1755, són els rectors de la catedral i de Sant Feliu i altres persones qualificades de la ciutat, eclesiàstics i civils que informen. El resultat de la consulta és que Benet "era mosso de prendas quieta, de buenos modales y costumbres y que seguia una vida recta christiana y muy propia a la -- que devia tener un maestro en la enseñanza de los primeros rudimentos, práctico de cuentas y enseñanzas, como y de enseñar de leer y escribir" (48).

Davant l'informe positiu l'Ajuntament considera - favorablement la petició que Benet ha fet per subsituir al seu pare en l'estudi del Pes de la Palla.

El mateix any hi ha el testimoni del mestre Jaume Bosc que en la seva sol.licitud adreçada a l'Ajuntament hi fa constar "precediendo el correspondiente examen que, de su habilidad y suficiencia, hizieron de orden de V.S. los - párrocos de las iglesias de Sant Feliu y del Mercadal de es

ta ciudad, obtuve lizencia de V.S. para enseñar publicamente" (49).

Fins i tot quan un mestre ja ocupa una plaça provisionalment (és el cas de Benet Solanic que ajuda al seu pare, greument malalt) s'ha d'examinar si és que la vol de finitivament. Així quan l'any 1767 B.Solanic, mort el seu pare, manifesta la pretensió d'obtenir de manera segura la plaça que fins ara ocupava provisionalment, l'Ajuntament comissiona als regidors per tal que l'examinin, ja que, tot i l'habilitat demostrada durant els anys d'exercici, i la total confiança de l'Ajuntament, cal complir el que està manat pel Consejo de Castilla "en el cap.9 del reglamento y nueva dotación de esta ciudad, remitida de su orden con fecha de diez y ocho de diziembre último pasado, sobre el nombramiento de los maestros que sucediessen a los actuales" (50).

A partir del juliol de 1771 els requisits queden concretats en l'esmentada Real Provisión de Carles III. A l'aspirant a mestre se li exigeix, en primer lloc, un certificat del corregidor o de l'alcalde de la vila o del lloc on viu, a més d'un altre del bisbe de la seva diòcesi, conforme s'ha examinat i aprovat la doctrina cristiana. En segon lloc tres persones idònies han de testificar del seu domicili, formes de vida, costums i netedat de sang.

Complerta aquesta primera part s'ha d'examinar a fi de demostrar la seva capacitat en l'art de la lectura, escriptura i comptes. Li fan escriure mostres de diferents tipus de llestres i exemples de les cinc operacions fonamentals de matemàtiques. El tribunal examinador està compost per dos comissaris públics, nomenats pel municipi, i un notari públic que donarà fe de l'acte.

La documentació sol.licitada juntament amb els exercicis i les proves es remeten a la Hermandad de San Casiano a Madrid. Si l'aspirant és aprovat se li lliura el títol corresponent.

Tots els mestres amb possessió del títol atorgat per la Germandat de Sant Cassià es beneficien dels privilegis, furs i preeminències concedits per la Reial Cèdula del 13 de juliol 1758, que és un resum de les gràcies concedides pels monarques anteriors, pels Reis Catòlics, Felip II i els seus successors.

El 3 de març del 1773 Benet Solanic demana ser admès als exàmens de llegir, escriure i comptes per obtenir el certificat i poder, així, presentar-se a la Hermandad de San Casiano a fi d'obtenir les gràcies concedides pel Rei. Per aquest motiu acompanya la sol.licitud amb "atestación auténtica del Ordinario Eclesiástico de haver sido examinado y aprobado en la doctrina christiana, e información de testigos con citación del Síndico Personero ante la Justicia del domicilio, de la vida, costumbres y limpieza de sangre que ha provado hasta el sexto grado" (51).

L'Ajuntament forma un tribunal per examinar-lo i el considera "hábil en uno y otro de contar en las quatro y más reglas expressadas en la inestructa que presenta, y de leer y escribir en los exemplares que extendió, de los cuales, con el dicho su memorial, presentó copias publicadas en el objeto de esta escrivania del Ayuntamiento"(52), lliurant-li tot seguit el corresponent certificat.

A partir de la Real Provisión de 1771 totes les actes municipals de conducció de mestre -en el nostre cas els mestres del barri de Sant Pere- especifiquen que el sol.licitant ha presentat els corresponents certificats. D'aquesta manera sabem que "por los informes que procuró, como debia, el Ayuntamiento y ha tenido de los dos curas párrocos de la santa iglesia catedral y colegiata de Sant Feliu de esta ciudad, queda cierto que el dicho Agustín Llonch y Cossinet es persona inteligente y perita, habil y capaz para maestro de niños de primeras letras y para la enseñanza de la doctrina christiana, segun lo justifican las dos certificaciones que de ello han dado al Ayuntamiento

to los dichos párrocos" (53). L'any 1795 l'Ajuntament -- "quedando informado que dicho Miquel Hors es hábil e idóneo para el exercicio de dicho magisterio ya que se halla habilitado por el ordinario, de la doctrina christiana" (54) li atorguen la plaça de mestre segon. És el mateix cas de Josep Coronas (55).

En canvi no passa el mateix amb Eudald Solanic perquè ocupa la plaça interinament, de totes maneres se l'adverteix que cas de "quererlo servir en propiedad acuda con memorial al Ayuntamiento" (56). Igualment consta que s'han fet les consultes secretes per saber la idoneïtat del pretendent Gabriel Orni que ha estat trobat capacitat (57).

Resumint podem dir que els requisits exigits als aspirants a mestres de primeres lletres són de dos tipus, per una part assegurar la seva dignitat personal, cal que el futur mestre sigui una persona amb qualitats humanes, i per altra part és necessari que tingui un bagatge suficient de doctrina cristiana, i de l'art de la lectura, escriptura i comptes. Per això persones doctes l'examinen i si el consideren apte li lliuren el corresponent certificat. Qui no ho fa així no obté la plaça de mestre. És el cas de Pere Revarter que l'any 1769, abans de la Real Provisión, "no ha querido este jamás presentarse para ser examinado assi de doctrina christiana como de leher, escribir y grammatica, por manera que la segunda maestria está vacante" (58).

Tot aquest afany de les autoritats per garantir uns mestres capacitats respon al convenciment de la importància del primer ensenyament, tal com manifesta la Real Provisión quan diu "que la educación de la juventud por los maestros de primeras letras es uno, y aún el más principal ramo de la policia y buen gobierno del Estado, pues de dar la mejor instrucción a la infancia podrá experimentar la

causa pública el mayor beneficio, proporcionándose los -
hombres desde aquella edad, no sólo para hacer progresos
en las ciencias y artes, sino para mejorar las costumbres"
(59).

Quines són les condicions que, primer els Jurats
de la ciutat i després l'Ajuntament, posen al mestre?
Aquestes queden estipulades amb tot detall en les actes de
conducció dels mestres que signen conjuntament els caps de
la ciutat i el mestre. Aquestes condicions que ja trobo a
finals del S.XVII varien molt poc durant el S.XVIII.

Primerament la conducció al mestre se li fa per
un temps determinat, d'aquesta manera Onofre Llibre és con-
duït "per temps de dos anys qui comensaran a córrer lo pri-
mer del mes de desembre proxim vinent y finiran lo últim
novembre mil sis cents noranta dos"(60). En el cas de Jo-
sep Solanic -any 1728- el període de temps no s'especifica
i es deixa a criteri de l'Ajuntament "los dichos Muy Illus-
tres Señores Regidores de su libre y espontánea voluntad,
de su grado y cierta ciencia, durante empero su benepláci-
to y de sus sucesores en la dicha ciudad al dicho José So-
lanic presente y bajo aceptante ... " (61). Quan dos mesos
abans -març 1728- l'Ajuntament decideix establir una esco-
la gratuïta de primeres lletres "deliberan que en él y du-
rante el beneplácito del dicho Ayuntamiento y no más y del
dia primero de abril próximo venidero en adelante enseñe -
de leer y escribir Joseph Solanich, maestro de escola de -
dicha ciudad" (62).

Abans de J.Solanic, l'any 1717, els Jurats han -
fet la conducció "durant lo beneplàcit de ells y dels llurs
successors" (63) a favor de Francesc Ifern.

Aquesta expressió del beneplàcit és la que surt
amb lleugeres variants en l'acta de conducció dels mes-
tres de Girona siguin els del Pes de la Palla o els del bar-
ri de Sant Pere. D'aquesta manera, a més dels que acabem -

de citar, trobem per exemple, que l'any 1767 Benet Solanic obté "por durante el beneplacito del Ayuntamiento se le otorgue el auto de conducción de maestro de niños de esta ciudad (64), a Josep Patller l'admeten, l'any 1770, per a mestre segon "por durante el beneplácito del Ayuntamiento" (65), igualment a Pablo Muñoz de Pedra~~xa~~s l'any següent (66), Agustí Llonc l'any 1775 (67) i -vint anys més tard- a Miquel Horts (68). Gabriel Orri, el darrer -mestre estudiat en aquesta investigació obté -l'any 1806- la plaça de segon mestre "por sólo durante el beneplácito del Ilustre Ayuntamiento y no más" (69).

Les relacions Ajuntament-mestre crec són correctes. Només tinc constància documental d'un parell de casos que aquest actua amb severitat amb el mestre. És el cas de mossèn Francesc Ifern que l'any 1723 és cessat, sense que n'hagi pogut saber les causes i el de Miquel Horts que l'any 1798 és expulsat per reincidir en els -- mals tractes als alumnes. Aquestes són les dues úniques vegades que el mestre no deixa la plaça per pròpia voluntat, altres vegades que el mestre deixa l'ensenyament ho fa per decisió pròpia per anar a establir-se en una altra població -cas de J.Bosc, o per canviar de feina -cas d'E.Solanic, o per estar malalt p.e.J.Corones.

Durant el temps que dura el contracte, quina és la feina del mestre? , en què consisteix el compromís que ha signat amb els Jurats o amb l'Ajuntament?. Diguent-ho breument la seva feina consisteix en ensenyar de llegir , escriure i comptar a tots aquells que van a l'escola. Hi ha, però, algunes modalitats que tenen la seva importància i que anem a vuere tot seguit.

L'any 1690 els Jurats de la ciutat pacten amb Onofre Llibre per tal que ensenyi de "llegir, escriurer y comptar bé y decentment, segons millor podrà y los mi--nyons millor podran aprender ... és pactat que dit Onofre Llibra no puga cobrar mesada alguna per ensenyar de lle-

gir, escriurer y comptar als minyons que voldran anar en dit Estudi" (70). En els tractes amb Miquel Solà, l'any 1702, hi ha una novetat, aquest és conduït en la categoria de segon mestre, i ha d'ensenyar de llegir, escriure i comptar a tots els que voldran anar al seu estudi i -aquí hi ha la novetat- "hage d'ensenyar de llegir y escriure (y comptar)(71) solament sens mesada alguna als minyons pobres" (72). Són considerats pobres tots aquells que porten un certificat del Jurat , i posteriorment de l'Ajuntament, acreditant la seva pobresa. Normalment, són majoria en l'escola segons consta en les sol.licituds -- que fan els mestres demanant ajuda econòmica als caps de la ciutat.

Idèntic criteri es manifesta l'any següent amb J.Puig, aquest mestre segon ha d'ensenyar lectura, escriptura i comptes a tots els que van al seu estudi però únicament ensenyarà gratuïtament de llegir i escriure als - que porten el bitllet de pobresa expedit pels Jurats.

En els pactes amb F.Ifèrn (any 1717) hi noto - una variant. Aquest no consta com a mestre segon, sino - que ensenya en els locals del Pes de la Palla -l'escola principal- i ha d'ensenyar de llegir, escriure i comptes "a tots aquells que voldran anar en son estudi pagant-li emperò, la mesada, exceptat emperò als minyons pobres no menadors per los Molt Illustres Señors Jurats, que estos promet ensenyar-los de franch" (73). Al seu successor -- M.Parera -l'any 1723- els nous regidors de la ciutat li manen que ensenyi "sin salario, mesada ni otra satisfac- ción alguna" (74) als minyons pobres, mentre que dels al tres pot cobrar-ne un sou; a tots ha d'ensenyar-los igualment de llegir, escriure i comptar.

Quan el nou ajuntament borbònic decideix, l'any 1728, crear una escola gratuïta i atorgar la plaça a Jo- sep Solanic l'obliga a ensenyar de llegir i escriure gra-

tis a "omni venients" a l'estudi. A més ell i el seu ajudant -perquè l'obliguen a tenir un ajudant i pagar-lo del seu sou- "puedan, si querran, enseñar de contar a cualquier persona que quiere aprender de cuentas, cobrando de ellos y de cualquier de ellos el salario o mesada que acordaran;empero en tal caso no podran él ni dicho su ayudante hacer esta enseñanza de contar, en las horas arriba señaladas para enseñar de leer y escribir, ú que deberán ejecutarlo antes o después de las dichas horas señaladas y no en otra forma" (75).

Recordo el que ja he dit anteriroment sobre les primeres lletres. Essencialment el contingut de l'ensenyament de les primeres lletres consisteix en aprendre la -- doctrina cristiana, a llegir i escriure. No necessàriament s'hi inclou en aquest ensenyament l'aprendre els números. Per això l'Ajuntament cuida que tots els nois pobres de - Girona puguin aprendre gratuïtament la doctrina, la lectura i l'escriptura. Els que tenen possibilitats econòmiques, a més a més, si paguen, poden ser instruïts en els comptes fora de les hores oficials de classe.

No és fins l'any 1767 que trobo una novetat en les obligacions del mestre. A Benet Solanic se li fa avinent que, a més de l'ensenyament de la lectura, escriptura i comptes -tal com feia el seu pare Josep-, té l'obligació "de hazer cantar a todos los chicos, en el último - cuarto de la hora antes de salir mañana y tarde, los principales rudimentos de la doctrina christiana y la nombra de contar" (76). La referència a l'ensenyament de la doctrina cristiana la trobo, a partir d'ara, en tots els contractes que es fan amb els mestres fins a finals de segle. Encara que només s'explicita a partir d'aquesta data, això no vol dir que fins ara no es fes aquest ensenyament. La doctrina cristiana és de sempre una de les bases indiscutibles en l'ensenyament elemental.

Al mestre Horts, -l'any 1795- se l'obliga a ensenyar a -- "leer en español ... a escribir a los que esten en disposición", i sigui quin sigui el seu nivell ha d'ensenyar - "en particular a todos la doctrina christiana" (77).

Tots els que exerceixen de mestre segon han d'ensenyar gratuïtament només als minyons pobres, i per aquesta feina reben una compensació de l'Ajuntament. Excepció -feta de J.Patllet -1770- que el document especifica que ha d'ensenyar "gramática, leher y escribir y también doctrina christiana" (78), a la resta de contractes -P.Muñoz de Pedraxas (1771), A.Llonc (1775)- només es fa referència a -- l'ensenyament de primeres lletres en general, sense especificar. Inclús en els pactes amb Gabriel Orri (any 1806) no més se li recorda per part de l'Ajuntament "debiéndose sugerar, en quanto a la enseñanza, a las órdenes que éste le comunique" (78).

Aquesta és, la primordial obligació dels mestres: l'ensenyament de la lectura, escriptura, la doctrina cristiana i en alguns casos els comptes.

En els documents s'hi expliciten altres obligacions inherents al càrrec de mestre. Una d'aquestes és la de residir en l'estudi: "residir en aquell (estudi) tots los dies que no seran festa..."(O.Llibre, 1690), "havent d'estar, ensenyar y residir en dit estudi" (M.Solà, 1702), "haver de estar y residir en aquell en hores acostumades y ensenyar " (J.Puig, 1703), "residir y ensenyar en hores -- acostumades" (F.Ifèrn, 1717), el mateix es diu a M.Parera, 1723. "Habitar la casa que para su habitación ha hecho también construir la ciudad, contigua al dicho estudio, en el qual debe residir y enseñar todos los dias ... "(J.Solanic, 1728).

A alguns mestres se'ls hi determina el lloc d'estudi, així "en lo puesto que esta Ciutat ja té destinat en lo Pes de la Palla de esta ciutat" (O.Llibre, 1.690),"en un

puesto en la present ciutat, és a saber, des de la distància de la Plaça del Vi fins a la Plaça de Sant Pere" (M.Solà, 1702), "lo qual estudi dega tenir, sí és possible, dels Quatre Cantons en avall, fins a la Plaça de Sant Pere de la present ciutat" (J.Puig, 1703), lo estudi o puesto propi de esta ciutat, en lo carrer del Pes de la Palla"(F.Ifèrn, 1717).

A partir de la creació de l'estudi municipal gratuït ja no cal insistir en aquesta obligació, l'estudi que darà establert de manera definitiva al local del Pes de la Palla. El mestre segon s'ha de buscar un local des dels Quatre Cantons cap al barri de Sant Pere.

Una altra obligació del mestre, a partir de la nova escola, és la de cuidar del material, si els infants el malmenen l'haurà de pagar del seu sou "que el dicho José Solanic deba y sea obligado conservar y tener con derechos todas las mesas, bancos y demás cosas que se hallan en dicho estudio para comodidad de los niños, quedando a su cargo y obligación restituirlo todo en cualquier tiempo se vaya de dicho estudio" (79).

Control

Qui cuida directament de tots els aspectes referents a l'ensenyament i per tant també del control dels mestres abans del decret de Nova Planta és la Junta d'Estudis. Aquesta Junta està formada per dierse eprsones dels diferents estaments ciutadans: mà major, mà mitjana i mà menor, juntament amb membres de l'estament militar.

En la nova situació política, el control dels mestres el fa, en un primer moment, els mateixos regidors dels nous ajuntaments, posteriorment se'n cuida el Síndic Personer. A partir de finals de l'any 1776 l'Ajuntament acorda que els regidors i diputats -per torns mensuals- tinguin a la seva responsabilitat "el cuydado de vigilar en los estudios de primeras letras y gramática para que -

sus maestros cumplan"(80), per això crearen el càrrec rotatiu de Director d'Estudis. En tenen responsabilitat directa un regidor i un diputat durant un mes. Al cap de dos anys justos -30 desembre 1778- l'Ajuntament decideix que el regidor i el diputat que conjuntament han de "zellar el cuydado que deben tener los maestros de las aulas" tinguin cura d'aquesta tasca per un període de temps més llarg i així, s'estableix l'obligació per sis mesos. Posteriorment -any 1786- aquest nomenament es farà pel temps d'un any.

Per tant l'Ajuntament anomena un regidor i un diputat que amb periodicitat -que varia amb els anys- cuiden del control dels mestres i problemes de la ciutat. No solament han de vigilar als mestres -principal i segon - mestre- de primeres lletres sinó també els professors dels estudis de llatinitat. La feina que se'ls hi assigna és més ampla que l'estricta control dels mestres, han de cuidar -per tots els mitjans possibles- de millorar el camp de l'ensenyament. En concret la seva feina especial és - que "zelasen el cumplimiento de los maestros; atendiesen con la subordinación de los discípulos; governasen por todos los medios la aplicación de estos y aquellos; segregasen los díscolos e indómitos de los dóciles y estudiosos; advirtiesen lo conducente a los preceptores; consultassen y meditassen el método más provechoso; se cerciorasen de los libros más útiles a los adelantamientos de los niños y -en suma- procurasen por todos los medios mejorar la constitución escolar"(81).

23.3. ASPECTES ECONÒMICS

La situació econòmica dels mestres és diversa: ni tots cobren el mateix, ni ho reben de les mateixes mans. La documentació estudiada és molt explícita en aquest aspecte i els contractes signats entre les autoritats locals i el mestre són clars i concisos. A més en els arxius municipals hi ha anotades totes les sol·licituds que sobre aquesta qüestió fan els mestres. Vegem ara, doncs, amb detall quin és el sou de les persones dedicades a l'ensenyament de les primeres lletres.

Sous(82)

Una vegada més cal distingir, dues èpoques diferents la partió de les quals ve assenyalada per l'establiment de la primera escola gratuïta de l'Ajuntament l'any 1728. Quina era la situació dels mestres abans de la creació d'aquesta escola?

Ja és coneguda la proposta que fa el mestre Jaume Sardanya, l'any 1689, per millorar l'ensenyament a la ciutat: o tancar les altres escoles de Girona i que tots els assistents paguin una mesada o que els minyons no paguin res i s'atorgui un sou digne i suficient al mestre. Aquesta proposta ve urgida per la necessitat econòmica ja que dels minyons que van a l'estudi són pocs els que paguen i, a més, "encara que lo selari que V.S. és estat -- servit donar-li, sia ajuda de costa per sustentat-se, ab tot no li és possible a ell ni a altre que V.S. desitja - emplear en dit ofici, sustentat-se ni viurer congruament" (83). El mestre Sardanya assenyalava com a sou just la quantitat de dues-centes lliures, més les franquícies corresponents, per la feina d'ensenyar de llegir i escriure.

Aquesta és la súplica del mestre. Quina és la resposta dels Jurats?. No conec la resposta directa a la petició, possiblement no n'hi hagué. Una resposta indirecta la tinc l'any següent, 1690, quan es fa la conducció de mestre per ensenyar de llegir, escriure i comptar a favor d'Onofre Llibra. Aquest ha d'ensenyar sense poder cobrar cap mesada i per aquesta tasca els Jurats li paguen "per mitjà la Taula de la present ciutat setanta sis lliuras moneda barcelonesa". La diferència entre les 200 lliures de la proposta i les 76 de la realitat és notable, encara que aquesta darrera quantitat és compensada amb "dotze quarteres forment del procehit de les moltures dels molins de esta ciutat" (84).

Aquesta paga en quarteres de blat als mestres, varia. No sempre reben la mateixa quantitat. A uns se'ls hi donen quatre quarteres, a d'altres sis, o set. Aquest pagament en espècies perdura fins l'any 1767 quan Benet Solanic obté la plaça de mestre -mort ja el seu pare- i l'Ajuntament li notifica que les sis quarteres de blat -que fins ara rebia són canviades per la quantitat de setze lliures i setze sous, unificant d'aquesta manera el sou, fins ara fraccionat en lliures i blat.

A partir de la documentació consultada, estableixo la següent relació de mestres i sous:
any 1702: Miquel Solà, rep de la ciutat 20 lliures anuals i 5 quarteres de blat, per ensenyar de franc als minyons pobres (85) a més d'algunes poques mesades, que li paguen els pares o tutors dels minyons amb possibilitats econòmiques.

Any 1703: Onofre Llibre, 60 lliures i 6 quarteres de blat
 Miquel Puig, 50 lliures i 6 quarteres de blat
 Miquel Solà, 30 lliures i 6 quarteres de blat

Tots tres mestres han d'ensenyar gratuïtament als minyons pobres que els hi enviïn els Jurats. El mateix document fa constar la satisfacció per l'ensenyament d'Ono

fre Llibre. Aquest mestre percep de la ciutat menys diners, ara (60 lliures) que quan va començar a exercir de mestre - l'any 1690 (76 lliures), l'explicació és que ara només ha d'ensenyar de franc als pobres i pot cobrar mesada dels al tres alumnes (86).

Any 1704: Miquel Solà 30 lliures i 6 quarteres
 Antoni Gifreu, 20 lliures
 Esteve Corcó, 20 lliures
 Salvi Barceló, 20 lliures
 Onofre Llibre, 60 lliures (87)

Any 1706: Jaume Mitjavila ensenya de llegir i escriure a la plaça de Sant Pere i rep 3 quarteres per l'ensenyament que fa de franc als pobres.

Any 1713: Miquel Solà 50 lliures, 6 quarteres
 Salvi Barceló 10 lliures, 4 quarteres
 Esteve Corcó 10 lliures, 4 quarteres (88)

Any 1717: Francesc Ifern ha d'ensenyar de llegir, escriure i comptar a tots els que voldran anar a l'estudi "pagant-li, emperò, las mesadas acostumbradas, exceptat emperò los que sean pobres anomenadors -- por los Molt Illustres Señors Jurats, que a estos promet enseñarlos de franch" (89), percebrà per aquest ensenyament, cada any, 50 lliures de moneda barcelonesa i 4 quarteres de blat.

Any 1723: Marià Parera, igualment que l'anterior rep del'Ajuntament 50 lliures i 4 quarteres de blat per ensenyar de llegir, escriure i comptar "sin salario, mesada ni otra satisfacció alguna" (90) als mi-nyons pobres.

No he trobat cap document que expliqui amb quins criteris l'Ajuntament atorga quantitats diverses als mes--tres. De moment constata -per aquesta primera etapa- una dirent ajuda econòmica per part de la ciutat als mestres de primeres lletres. Ajuda concretada en una diversa quantitat

de lliures i en una diversa quantitat -també- de quateres de blat, procedent dels molins de la ciutat. Si aquesta diferència és deguda a la quantitat de nois pobres que assistien a l'estudi del mestre, a la seva categoria professional o a d'altres causes, no tinc cap document en base al qual pugui fer una severació plausible. Per altra part no hi ha cap referència a la quantitat concreta de diners que cobren els mestres en concepte de mesada per part de nois que econòmicament podien pagar..

Una vegada establerta de manera oficial l'escola gratuïta de la ciutat al Pes de la Palla, l'any 1728, i posteriorment l'altra escola al barri de Sant Pere, constato per part de l'Ajuntament un criteri permanent a l'hora de pagar als mestres. Els mestres cobren cada any la mateixa quantitat, a pesar de les constants sollicituds d'augment, durant tot el que resta del segle XVIII. Finalment l'any 1807 aconseguiren un augment notable del sou, inferior -però- a la quantitat que demanaven.

La quantitat estipulada pel mestre de l'estudi del Pes de la Palla és de 200 lliures anuals més les quateres de blat. Amb aquests diners s'ha de pagar un mestre ajudant que l'assisteixi en la tasca d'ensenyar l'art de la lectura i l'escriptura. El mestre i l'ajudant poden cobrar mesada de totes aquelles que vulguin aprendre comptes. Aquest ensenyament han de fer-lo, però, fora de les hores estipulades per l'ensenyament de llegir i escriure.

Aquest sou no deu pas ser res extraordinari i el mestre principal pensa que una bona manera de reduir la despesa és que el mestre ajudant sigui el propi fill. Així consta que Benet Solanic fa d'ajudant al seu pare. L'Ajuntament és conscient de la petitesa del sou i així, l'any 1790, en no poder augmentar el sou del mestre el dispensa de l'obligació de tenir un ajudant. Per altra part a més de la quantitat assenyalada li posa la casa al mestre, bastida al costat mateix de l'estudi.

L'any 1756, en ocasió de la conducció del mestre segon Jaume Bosc, el text municipal explicita que la dotació global pels mestres de la ciutat és de dues centes -- quaranta sis lliures, d'aquestes n'hi ha trenta pel mestre segon "pues que las restantes ducientas libras con sus quarteras de trigo, equivalentes a diez y seis libras y diez y seis sueldos se dan al maestro del estudio general que enseña en él, a todos los que allá acuden sin mesada ni otro salario alguno" (91). El mestre que preten substituir-lo - (dic que preten perquè a l'hora de la veritat no acceptarà ser examinat) en la sol.licitud presentada a l'Ajuntament demana que, a més del sou corresponent, aquest li doni -si és possible- una casa per l'estudi. Així, pràcticament, l'ajuda econòmica seria molt superior a les 30 lliures que cobrava el mestre segon anualment.

En la proposta de fer un nou edifici per primeres lletres i aules de gramàtica i retòrica -any 1772- un dels arguments a favor de la proposta és que d'aquesta manera el mestre tindria una "decente habitación que siempre la ha tenido en una de las casas del Ayuntamiento o de sus Propios en ayuda de su corta dotación" (92).

L'any 1797 el mestre continua cobrant la mateixa quantitat "ducientas diez y seis libras y diez y seis sueldos, además de la casa".

L'Ajuntament ja és conscient que amb aquest sou no és possible tenir un mestre bo "si puede prometerse nunca el Ayuntamiento un buen maestro, como corresponde, ni puede tener un ayudante como estava prevenido y tubo que -disimulárselo el Ayuntamiento" (93). Davant d'aquesta situació acorda sol.licitar al Real Consejo -l'any 1797- un augment fins a quatre centes lliures amb l'obligació de tenir un ajudant.

A pesar dels bons propòsits de l'Ajuntament la situació econòmica del mestre resta igual. En canvi si que la vida s'ha encarit, tan és així que Benet Solanic l'any

1802 fa un recurs a l'Ajuntament exposant la seva penosa situació i suplicant "que sea de su agrado señalarle igual salario de seiscientas libras al que tiene el maestro de Figueras, con el que pueda subsistir y su familia y aún - proporcionarse un ayudante en su vejez" (94). Aquesta petició ja fa temps que la urgeix el mestre eprò amb motiu de la Guerra Gran queda araconada per imperatius més urgents. Continua així el text de la sol.licitud "Desde el expresado tiempo se ha aumentado notablemente el precio de los víberes, de modo que no es posible vivir una familia con tan corta dotación. Esta ciudad tienen el número de dos mil vezinos y siendo así que la villa de Figueras no tiene la mitad, le señaló V.A. para el mismo magisterio el sueldo de seiscientas libras. Por lo que siendo suficiente la dotación que tienen y concurriendo el mérito de estar a su cargo y al de su padre la referida enseñanza pública por espacio de setenta y quatro años" (95).

L'Ajuntament decideix repartir les quatre cents lliures de la següent manera: tres centes vint al mestre principal i la resta a l'ajudant o mestre segon que ensenya al barri de Sant Pere.

D'aquesta manera veiem com una petició de molts anys per millorar el sou del mestre i aconseguir que passés de les 216 lliures a 400 i posteriorment a 600 és finalment concedida i concretada a 320 lliures!, una mica més de la meitat del que demanaven. El mestre principal ha passat 80 anys (1728-1807) cobrant de l'Ajuntament la mateixa quantitat cada any, quan la vida a la ciutat ha augmentat notablement sobretot els darrers anys en ocasió de la Guerra Gran i últimament amb el pas de tropes franceses.

Respecte al mestre segon la seva situació econòmica encara és més lamentable. Se li paga anualment la --- quantitat de 30 lliures per ensenyar de franc als minyons pobres, dels altres ha de cobrar-los-hi mesada posant-se -

d'acord amb els pares o tutors. Aquest és el cas de Jaume Bosc (any 1756), Josep Patller (any 1770), Pablo Muñoz de Pedraxas (any 1771), Agustí Llonch (any 1775), Salvi Masot (any 1789), Miquel Horts (any 1795), Josep Coronas -- (any 1798), Eudald Solanic (any 1798). Una primera novetat té lloc l'any 1806 quan al mestre Gabriel Orri l'Ajuntament li ofereix una casa que té al barri de Sant Pere perquè hi instal·li la seva vivenda i l'estudi, ajudant-lo indirectament en la seva economia.

L'altra novetat l'acabem de veure és l'augment -concedit l'any següent -1807- quan se li assignen 80 lliures anuals.

En tots els contractes s'hi estipula la manera concreta de pagar al mestre. Normalment el criteri és de pagar en quatre terminis el sou anual, però varia, arribat inclús a deixar-ho -dintre d'uns límits- a la conveniència del mestre "por medios años o enteros años como mejor le convenga".

En la conducció feta l'any 1728 a Josep Solanic hi ha una clàusula que podia haver afectat les butxaques del mestre -i dic "podia" perquè no conec cap document que ens manifesti que s'ha donat el cas-. És tracta de l'obligació que té el mestre de conservar i cuidar del bon estat dels bancs, taules i demés material de l'estudi "quedando a su cargo y obligación restituirlo todo en cualquier tiempo se vaya de dicho estudio (96). Clàusula normal en tots els càrrecs públics

Certificacions i ajudes

Abans de l'establiment de l'escola gratuïta a càrrec de l'Ajuntament, l'any 1728, sé d'un parell de casos en que els mestres de primeres lletres reben una gratificació per part de la ciutat. Una vegada és com a recompensa per la feina ben feta "Y attès que dit Barceló ensenya molt bé en lo [art] de llegir, deliberam que se donan al dit mestre Barceló dos quarteras més de blat cada any" (97).

L'acord és de l'any 1713. La segona gratificació és el mateix mestre i té més caràcter d'ajuda per malaltia. Resulta que l'any 1725 Barceló està greument malalt, ha estat sagramentat i demana una almoïnaa l'Ajuntament ja que "es -- grande la pobreza que padece". Els responsables del govern ciutadà deliberen que "para subvención de los gastos de la referida enfermedad, se den de limosna al dicho Salvio Barceló sinquenta reales de ardites, como acostumbra el Ayuntamiento por semejantes limosnas" (98).

És al mateix mestre que ja gran i malalt, quan "su edad no le permite poder hazer otro officio para sustentarse" (99), l'Ajuntament li passa una ajuda anual.

En un pla d'estricta almoïna considero la quarta de blat que els membres de la Junta d'Estudis acorden donar a la muller del mestre Antoni Gifreu (mort el 3 de maig 1709) "atès que ja era començada la mitja anyada y de ésser molt pobre" (100).

23.4 ELS MESTRES: BIOGRAFIA PERSONAL

La documentació estudiada ens permet d'establir la biografia dels diferents mestres de priemres lletres que exerciren el seu ensenyament a la ciutat durant el període de temps que tractem. Una primera constatació general és la seva diversitat. N'hi ha que són clergues, d'altres seglars, uns són fills de la ciutat mentre que d'altres venen de fora a exercir el magisteri. Els responsables del govern de la ciutat en premien a uns pel seu treball i n'amonesten d'altres per la seva falta de dedicació...

Aquesta diversitat no obsta perquè hi hagi un - punt comú a tots: la constant petició d'ajuda econòmica - als caps de la ciutat. Aquesta actitud és el denominador comú de tots ells durant el segle divuit.

Dissortadament la documentació consultada no aporta moltes dades sobre la seva categoria com ensenyants ni sé molt les preocupacions des del punt de vista pedagògic.

Totes les dades que consten en aquestes biogra-- fies són tretes de la documentació estudiada en els diver-- sos arxius. La relació de mestres està ordenada cronològi-- cament a partir dels que ja ensenyaven durant el segle -- XVII per acabar amb el darrer que ocupa la plaça el S.XIX, abans dels setges (1809).

ENRIC ARBONÉS

És gironí. Clergue. El 30 de març de 1677 crea - el benefici personal de Santa Helena a la catedral de Giro-- na, dotat amb 300 lliures barceloneses (101). Té estudi -- obert a la ciutat per ensenyar de llegir i escriure des de 1682 a la plaça de Sant Pere. Sembla que es dedica a l'en-- senyament des de l'any 1660 (102). Rep una ajuda dels Ju-- rats de 20 lliures pel fet d'atendre gratuïtament els in-- fants pobres que la ciutat li envia. L'any 1686 canvia de casa perquè li han edificat les casernes de cavalleria al costat mateix d'on viu i hi té l'escola. En aquest moment té 70 alumnes, molts dels quals reben ensenyament gratuït. L'any 1702 consta que "molts mesos ha deixat de tenir lo - Estudi per sa poca salut"(103). En els documents quan par-- la d'ell mateix ho fa amb l'expressió de "mossèn Enrich Ar bonés, prebere beneficiat de la Seu".

SALVI BARCELÓ

Té estudi públic a la ciutat, com a mínim, des - de l'any 1690 i hi ensenya, a més de les primeres lletres

i dels números, els principis de gramàtica (104). No ha tingut mai cap salari estipulat oficialment. Ensenya i viu a la pujada de l'església de Sant Feliu, segons ens diu Jau me Bosch (105). Com que ensenyava molt bé l'art de llegir és premiat pels jurats, l'any 1713, amb dues quarteres de blat. El 3 d'agost de 1725 estant greument malalt i sacramentat, rep l'ajuda habitual de 50 rals per part de l'Ajuntament. Tres anys més tard encara és viu i rep una ajuda en atenció a ser molt vell (106).

ESTEVE CORCÓ

Té estudi privat poc més o menys des de l'any -- 1680. L'any 1713 encara es dedica a l'ensenyament. Rep una ajuda dels Jurats de 10 lliures i 4 quarteres de blat (107).

ANTONI GIFREU (o Xifreu) (108)

En la petició que fa, l'any 1704, demanant alguna ajuda econòmica diu que "havent molts anys que es troba y està en actual exercici de la primera ensenyansa dels mi--nyons" (109) el que ens dóna ocasió de creure que ja a inicis de segle és a la ciutat ensenyany. En el mateix document i per moure la compasió dels Jurats parla d'ell com d'una persona "d'edat crescuda y incapas de poder persistir sens algun alivio". Mor a la ciutat el 3 de maig de 1709.

ONOFRE LLIBRE

Escrit també Llibra en alguns documents (110). Natural de Barcelona, quan li fan la conducció de mestre l'any 1690, consta que és estudiant. La conducció se li fa per dos anys prorogables. Ensenya en l'estudi situat al carrer del Pes de la Palla. El 1703 encara continua en l'ensenyament a la ciutat i ja és prevere beneficiat de la Catedral. Mor a la ciutat el 5 d'agost de 1711 (111).

MIQUEL SOLÀ

Natural de Santa Coloma de Farners. Comença el segle ensenyant les primeres lletres a Banyoles i a finals de l'any següent (nov.1702) es presenta a Girona per substituir a Mn.Enric Arbonés. Viu a la ciutat amb la seva família i així ho fa constar a l'hora de demanar ajuda econòmica. Ha marxat de Girona el mes de març de 1717, deixant la plaça vacant de mestre (112).

JOAN PUIG

Natural de Barcelona, s'ofereix el juliol de 1703 als Jurats de Girona com a mestre de primeres lletres. És acceptat i el primer de setembre es fa la conducció i de llavors demana d'establir-se "dels Quatre Cantons en avall fins a la plaça de Sant Pere. "Cobra 50 lliures barceloneses i 6 quarteres de blat amb l'obligació d'ensenyar gratuïtament als infants pobres. Com ja he dit en altre lloc, la inestabilitat de la plaça, fruit -suposem del baix sou- és la tònica dels mestres establerts en el barri de Sant Pere. De fet consta que l'any següent -1704- ja ha marxat (113).

JAUME MITJANS

Tinc una única referència d'aquest mestre: el 9 de juny de l'any 1705 suplica al Consell de la ciutat una ajuda econòmica. La resposta es concreta en 3 quarteres de blat. (114)

JAUME MITJAVILA

Fa de mestre a la plaça de Sant Pere des de l'agost de 1706 i cada any demana una ajuda, fins l'any 1710. Cada any rep 3 quarteres de blat (115).

FRANCESC IFERN

Possiblement és la figura més coneguda dels mestres gironins del segle divuité. Tot i que algun estudiós parla de F.Iferrn (116) no hi cap dubte sobre el seu nom, ja que tota la documentació consultada escriu el cognom del beneficiat amb F.

És l'autor del Compendi breu de les Quatre Reglas Generals de la Aritmètica Pràctica, editat a Girona sense data. Tot fa suposar que la primera edició data dels voltants de l'any 1717, ja que en la portada Ifern es presenta com a mestre de l'art d'aritmètica a l'Estudi Major de Girona, i és, precisament el 8 de març de 1717, quan es fa la conducció com a mestre, a l'estudi del Pes de la Palla.

L'estudiós Jordi Verrié parla de 13 edicions conegudes del manual, 12 de les quals són del segle XVIII (117). En el pròleg a la primera edició hi fa constar els motius que mouen a escriure el llibre "havent experimentat y considerat la gran falta y necessitat que tenen los hòmens, y la falta que los fa (particularment a alguns que van continuamente ab lo negoci) lo no saber alomenos la Quatre Reglas Generals de la Arismètica Pràctica, que són Sumar, Restar, Multiplicar y Partir. (...) Me ha paregut fer un Breu Compendi de ditas quatre reglas; sent així que no falta la mia ensenyança per haver-hi moltes arismètiques, però com són en llengua castellana, judicant haver-hi algú, o alguns, que no la entenen, posada ab alguns termes remots de nostra idioma, he volgut explicarlas en nostra llengua catalana, fent est Compendi de ellas ab major claredat possible, perquè puga qualsevol apendrer-las ab brevedat y poch treball" (118).

La feina docent de F.Ifern en l'estudi de primeres lletres no dura pas molt de temps. ha començat el 1717, el mes d'abril de 1723, en ocasió d'una visita d'obres, consta que hi és amb un ajudant que li marxa per no poder-lo pagar. És el darrer mes que hi ensenya ja que el 19 d'abril del mateix any l'ajuntament acorda remoure'l del càrrec de mestre d'infants. Quines són les veritables raons per treure'l de la feina? No consten en la documentació oficial, però alguna cosa devia haver passat ja que "se le consideran por este Ayuntamiento diferentes motivos que no se acompañan, a ejercer el empleo de maestro sobrerreferido. En vista de los

quales es preciso por la pública utilidad revocarle el auto de conducción de semejante empleo" (119).

Mor a Girona el 17 de juny de 1754, siguent prebere beneficiat de la Seu de Girona i és enterrat a l'església de Sant Pere (120).

Cal afegir el nom d'Ifern al d'altres eclesiàstics gironins p.e. Josep Ullastra (121), Antoni de Bastero i Lledó (122), Baldiri Rexach (123), també Narcís Julià -- (124). Considero el seu treball inscrit en un projecte comú, tot i la diversitat de camps que cobreixen. Podem parlar d'un grup de clergues gironins il.lustrats. Ho veurem posteriorment.

MARIÀ PARERA

El gener de 1723, tres mesos abans de deixar l'estudi Ifern, els Jurats han fet conducció amb Marià Parera - que té estudi a la ciutat, on hi ensenya de llegir, escriure i comptar. Els tractes són idèntics als altres col·legues: obligació de residir a l'estudi i d'ensenyar-hi gratuïtament als que certifiquin pobresa amb la butlleta dels jurats. Per fer aquesta tasca reberà periòdicament una quantitat de lliures barceloneses, algunes vegades complementades amb quarte-res de blat (125).

JOSEP SOLANIC

El 23 de maig de 1723 els Jurats fan conducció de mestre de primeres lletres a Josep Solanic. Les condicions són idèntiques a les de Parera i a les d'Ifern. És casat i viu a l'edifici de l'escola.

És anomenat mestre de l'Estudi públic de la ciutat, crea l'any 1728 i comença a treballar-hi el primer -- d'abril. L'any 1755 encara és mestre però està molt atropellat físicament i demana ser substituït pel seu fill Benet. La instància que adreça a l'Ajuntament és un seguit de lamentacions que ens connecten directament amb la vida perso-

nal d'un mestre de primeres lletres.

L'home és gran i sovint té "atchaques corporales y en su consecuencia llegar ha imposibilidad para ejercer el dicho magisterio"; a més i des del punt de vista econòmic viuen en una situació lamentable: "muy pobre y faltado de medios assi para poder colocar a estado decente a una hija que tiene como para poder dexar a su consorte y demás familia lo necessario para sustento y collocación decente por ocasión de haversele llevado todo quanto tenia de su trabajo e industria adquirido, las furiosas avenidas de las aguas del rio Oñar en tanto que únicamente pudieron evitar el suplicante y su consorte el riesgo de sus vidas saliéndose de la casa magistral que se desplomó en ropas menores de cuyo susto y espanto sobrevivieron en diferentes ocasiones enfermedades frecuentes en cuyas gastaron lo poco que después adquirieron ..." (126).

En aquestes circumstàncies físiques sol·licita que l'Ajuntament vulgui concedir la futura successió d'aquest ensenyament al seu fill Benet, i d'aquesta manera podrà millorar una mica la situació econòmica personal.

L'Ajuntament accepta la petició i Josep Solanic es retira de l'ensenyament. Mor a Girona l'any 1767 (127).

BENET SOLANIC

Natural de Girona i fill de Josep Solanic, presenta certificats acreditant sis graus d'ascendència d'una casa de pagesos del bisbat de Girona. Comença la seva tasca d'ensenyant l'any 1748 fent d'ajudant del seu pare a l'estudi del Pes de la Palla. El 4 d'abril, i a petició -- del seu pare, se li encarrega la substitució d'aquest preprevi els exàmens corresponents se li dóna la plaça. En l'informe sobre la seva persona que ha recavat l'ajuntament hi consta que "era mosso de prendas quieto, de buenos modales y costumbres y que seguía una vida recta chris

tiana y muy propia a la que devia tener un maestro de la enseñanza de los primeros rudimentos" (128).

Dels diners que guanya en dóna la meitat al seu pare, per ajudar-lo en la seva crítica situació econòmica, fins a la seva mort. Després de la mort d'aquest, l'any - 1767, es fa la conducció a favor de Benet per l'ensenyament de les primeres lletres. A més de les obligacions normals del mestre de primeres lletres, se li ensenya específicament l'obligació d'ensenyar la doctrina cristiana.

El primer de març de 1773 suplica sigui admès als exàmens per formar part de la Germandat de Sant Cassià entre els mestres gironins.

L'informe positiu que temps enrera havia fet l'A juntament no coincideix pas amb el que fa el síndic Delàs l'any 1784. Aquest parla del mestre de primeres lletres -- amb termes que no posen en dubte la seva vàlua personal. Es tracta de persona hàbil i decidida per tot el que fa re ferència a la seva feina, però, en canvi, resulta que és - poc aplicat i romancer i no compleix, ni de bon tros, amb l'horari estipulat.

Sigui com sigui, a començament de segle XIX -- -l'any 1802- encara continua fent de mestre de primeres - lletres a l'escola de la ciutat, i ho és amb aprovació de la Germandat de Sant Cassià. Més de cinquanta anys dedicats a l'ensenyament! Sens dubte és el mestre, dels que estudiem, amb més anys de dedicació.

Lluís Mª de Puig, en el seu estudi, ja citat, so bre la Girona francesa ens parla que l'any 1813 el mestre de primeres lletres Benet Salarich (suposem vol dir Benet Solanic), persona ja molt vella, que és substituït el 13 - de maig per Josep Sot i rep una ensió per part del govern de la ciutat.

Se li coneixen dos fills: Narcís que estudià al col·legi Tridentí i posteriorment medicina a Montpeller, i Eudald que fou mestre i del que ja parlarem.(129)

Els Solanick, pare i fill, ocupen pràcticament més de les tres quartes parts de segle, pel que fa referència als mestres de primeres lletres. No tenim constància de cap altre mestre de primeres lletres, fins després de la Guerra del Francès, en l'estudi del Pes de la Palla.

JAUME BOSC

Gironí. L'any 1755 obté llicència per tenir un estudi privat on hi ensenya doctrina cristiana, llegir i escriure. Arriba a tenir 40 nens, però no el paguen i passa necessitat i si no hi posa remei haurà de tancar l'establiment. La sortida a aquesta situació se li presenta l'any següent quan sol.licita de l'Ajuntament l'ajuda econòmica que aquest donava, temps fa, a Salvi Barceló. L'Ajuntament considera d'utilitat el treball que fa i li proposa la plaça de mestre segon de primeres lletres, que ell accepta.

És la primera referència concreta de mestre segon que ensenya a l'escola del barri de Sant Pere, després de la creació de l'escola gratuïta per part de l'Ajuntament (any 1728) i de la voluntat decidida de crear-ne una altra, en aquest barri l'any 1733.

L'any 1760 es canvia de casa al barri de Sant Pere i passa a una de més apta per poder-hi ensenyar. L'any -- 1769 guanya les oposicions al magisteri de primeres lletres de Torroella de Montgrí, deixant l'ensenyament de la ciutat a finals d'octubre (130). El 1774 és a Sant Pol de Mar.

PERE REVARTER

Un dels mestres privats que hi ha a la ciutat. Ell mateix quan sol.licita la plaça de mestre segon el 4 desembre de 1769 es presenta com "maestro comorante en la ciudad de Gerona y en ella enseñando leher, escribir y grammatica. .. que tres años y medio ha que enseña en dicha ciudad, sin

salario alguno, si sólo viviendo de lo que los individuos en ella le dan" (131). L'Ajuntament respon afirmativament a la petició i li senyala examinadors de doctrina cristiana i de llegir i escriure, tal com està estipulat. De totes maneres la plaça de segon mestre queda vacant perquè "no ha querido este jamás presentarse para ser examinado assí de doctrina christiana, como de leher, escribir y grammatica. Por manera que la dicha segunda maestria está vacante..." (132).

JOSEP PATLLER. (Natural de Barcelona)

És anomenat segon mestre de primeres lletres el 7 de maig de 1770, després de sol.licitar-ho i haver-se examinat. Mn. Josep Rovira -capellà de la Catedral- l'examina de doctrina cristiana i el notari Sr. Narcís Palahí ho fa de lectura i escriptura. A més d'ensenyar de llegir i escriure i doctrina, també pot ensenyar de franc als infants que porten bitllet de pobresa (133). L'any 1772 és mestre a l'estudi públic de Caçà de la Selva.

PABLO MUÑOZ DE PEDRAXAS. (Natural de Granada)

El mes d'octubre de 1771 consta a l'Ajuntament que viu i s'ha afincat a Girona "un español vestido con hábitos clericales y ya de alguna avanzada edad llamado Don Pablo Muñoz de Pedraxas" (134). Aquest personatge manisfesta i ja ha començat a posar en pràctica, la seva voluntat d'establir-se a la ciutat i dedicar-se a l'ensenyament, i veure si amb aquest treball pot viure. Les referències que té l'Ajuntament d'ell són que es tracta d'un home de bé "y que tiene maña, buen trato y modales para enseñar dichas primeras letras". L'admeten com a segon mestre de primeres lletres amb les condicions de sempre: que s'entengui amb els pares i tutors per cobrar l'ensenyança, rebent, a més, 30 lliures per l'ensenyament que imparteix a la mai

nada pobre. Marxa de la ciutat l'any 1774. L'any següent és a Torroella de Montgrí.(135)

AGUSTÍ LLONG i COSSINET

Nat a la Jonquera l'any 1730. Estudià llatinitat amb els jesuïtes a Girona, i a més hi cursà 3 anys de filosofia, 4 de teologia escolàstica i 3 de moral. Es dedica al ministeri de les primeres lletres des de l'any 1770, però no especifica a on. Cinc anys més tard l'Ajuntament l'anomena per al propi ministeri en substitució de Pablo Mu--ñoz com a segon mestre de minyons. En l'informe del síndic Francesc Delàs sobre la situació general dels estudis a la ciutat de l'any 1784 es parla d'ell en aquests termes "es constante que no tiene la havilidad que el primero pero su ple tanto su aplicación que aportare muy superiores progresos en sus discípulos; nada por consiguiente ocurre que en mendar en él, antes lo concidero digno de todo elogio por el modo y educación christiana con que se esmera" (136).

Una relació de mèrits feta pel secretari de l'Ajuntament (137), testifica que té una conducta del tot apopiada a la seva professió, que és moderat i de costums exemplars i zelós de la feina. Procura instruir als deixebles - en la doctrina cristiana, acompanyant-los cada dia a missa i a casa seva després de l'escola i els porta a passejar -- les tardes dels dies de festa. I tot això ho fa malgrat que ell, que és segon mestre de primeres lletres, té més nois a la seva escola que no pas l'altre mestre (Benet Solanic). L'any 1787 deixa l'ensenyament.

SALVI MASOT

Prevere. Anomenat segon mestre de primeres lle--tres el 16 d'octubre de 1789, amb les condicions habituals. L'any 1795 marxa deixant la plaça vacant (138).

MIQUEL HORTS

Estudiant, sol.licita i obté, després de presentar els corresponents certificats, la plaça de segon mestre de primeres lletres que està vacant. S'ha d'establir entre els Quatre Cantons i el Portal de França. Ha d'ensenyar "de leer español a dichos niños, y así mismo escribir a los que esten en esta disposición y, en particular, a todos la doctrina cristiana" (139). Noto que és la primera vegada que hi surt la paraula "español" en un document d'aquesta índole.

L'any següent, l'Ajuntament l'amonesta perquè -- els pares s'han queixat pels càstigs excessius i els mals tarctes als infants. Se l'avisava que en cas de reincidència serà separat immediatament del magisteri. Les queixes, però, es repeteixen i el 15 de gener de 1798 la denúncia del Sr. Josep Felip decideix als regidors de la ciutat a expulsar-lo de l'ensenyament. Pel que diu l'informe es tracta d'una persona molt temperamental: "con motivo de haver acertado su hijo de solo nueve años de edad alguna palabra de la licción, le había descargado tal furia de açotes y le había dado tal golpe en la cara, que había quedado estropeado, en términos que lo estava actualmente curando el cirujano Jaime Vinyas!" (140).

Dos dies després, l'Ajuntament ha d'insistir de nou perquè malgrat l'imperatiu dels caps de la ciutat no dexava l'ensenyament. Per aquestes dades ja és clergue.

JOSEP CORONAS

Enterat de l'expulsió de Miquel Horts, l'estudiant de moral Josep Coronas, s'ofereix de manera interina -- per suplir-lo, manifestant que està disposat a acceptar en propietat la plaça si l'Ajuntament li ofereix.

El mes de febrer de 1798 fa, pràcticament, de segon mestre de primeres lletres. Hi roman molt poc temps, a l'agost d'aquest mateix any hi ha constància que ho ha deixat i que ha marxat malalt, sense deixar cap substitut(141).

Per ocupar la plaça vacant es presenten dos mestres: Joan Vila de Salt que no és admès i Eudald Solanich.

EUDALD SOLANICH

Gironí, fill del mestre principal de primeres lletres Benet Solanich. És anomenat el 8 d'octubre de 1798 per segon mestre de primeres lletres de la ciutat i ocupà el càrrec fins el 27 d'abril de 1804 quan el deixà "voluntariament per anar-se a establir a la ciutat de Barcelona" ens diu el document de l'Ajuntament. Les raons de la seva dimissió, consten en carta personal i són de tipus econòmic: amb el sou -- que guanya no solament no pot ajudar als seus pares, sinó -- que té feina per viure ell i encara "con bastante escasez y circunspección" (142).

El secretari deixa constància que és bon professor i que ha estat felicitat, algunes vegades, per la seva aplicació en l'ensenyament (143).

BENET ALVAREZ

Mestre de primeres lletres resident a Sant Feliu de Guíxols, demana, el 18 de maig de 1801, permís per establir a Girona una escola privada per ensenyar de llegir, escriure i aritmètica. Adjunta tots els documents necessaris. La resposta de l'Ajuntament és que "resulta que no puede haver inconveniente en permitirle privadamente enseñanza de las primeras letras" (144).

No tinc altra constància ni del mestre ni del funcionament de l'escola.

GABRIEL ORRI

Natural de Vilallonga de Ter, mestre de gramàtica durant molts anys a Camprodon, també ha estat mestre a Sant Feliu de Guíxols. L'any 1795 oposita a la càtedra de gramàtica i no la obté. El 6 d'octubre de l'any 1806, demana i obté la plaça vacant de segon mestre de primeres lletres. Entre les raons que invoca per venir a Girona hi ha la de poder encaminar millor als seus fills pels estudis i també, perquè molts pares li han demanat.

S'estableix en una casa que la ciutat té al carrer de Calderers.

L'any 1808 sol.licita la plaça vacant del mestre de gramàtica ja que amb el seu escàs sou no pot viure. La sol.licita de manera provisional, mentrestant els seus dos fills cuidarien de l'estudi de primeres lletres. Se li concedeix la plaça, però dos dies més tard l'Ajuntament es fa enrera de la decisió, perquè Climent Caselles, fill del difunt mestre de gramàtica, l'ha sol.licitada (145).

2.4.L'ENSENYAMENT

En un text del mes de març de 1791 hi he trobat uns apunts sobre els criteris d'admissió a les escoles de primeres lletres. L'Ajuntament, mogut pel zel d'un millor aprofitament en els estudis limita l'edat d'entrada a l'escola i així diu "que no serà admès niño algun, en dit estudi, que no haje lo menos cumplert los quatre anys de edat, ben considerat que altrement no los ne resulta, per lo regular, profit algun" (146). No solament no s'aprofiten de -- l'ensenyament sinó que, a més, destorben "si que és motiu - molt frequentment de experimentar-se poca decència y limpieza y no poch destorb per tots los concurrents"(147).

A més del condicionament de l'edat, per tal que - un minyó s'admeti a l'escola cal que sigui presentat per la persona que es fa responsable d'ell: pare, mare, tutor..." a fi que si és menester o per motiu de sa mala conducta, ni disposició o altrement, se sàpia ahont deuran dirigirse las queexas i remetrer-se lo mñò, si és menester (148).

No són admesos els minyons que no vinguin proveïts del material necessari, és a dir "lo llibre, que segons la posició del senyor mestre li correspondrà llegir, y aixís - bé no se admetran los escrivans si se presentan sens paper, pluma, tinter y tinta" (149). A més l'alumne que falti tres vegades, sense causa justificada, és expulsat.

24.1. CONTINGUTS I MÈTODES

Ben segur que tot investigador -en arribar a -- aquest apartat- voldria trobar-lo dens i ric de dades i documents, convençut de la importància primordial d'aquest tema per sobre d'altres més irrelevantes com per exemple els edificis escolars. Lamentablement la documentació estudiada posseeix poques dades per fer -des de la nostra òptica actual- una vasta explicació dels continguts i mètodes que utilitza el mestre de primeres lletres en el seu estudi.

És molt clar -i així consta en tots els contractes- que l'obligació del mestre és la d'ensenyar l'art de la lectura, escriptura i comptes als minyons que van a -- l'escola. Llegir i escriure n'han d'aprendre tots els que van a l'escola tant si paguen mesada al mestre com si són pobres i hi assisteixen gratuïtament. L'ensenyament dels -comptes (la "nombra" com era conegut popularment) algunes vegades caldrà pagar-lo i s'haurà de fer fora d'horari per exemple en la conducció feta l'any 1728 a Josep Solanic.

Algun mestre (Josep Patller, any 1770)s'ofereix, també, per ensenyar gramàtica i l'autorització que li dóna l'Ajuntament és per tenir escola pública "y en esta enseñanza de grammatica, leher y escribir"(150).

A partir de la segona meitat del segle divuit -- apareix en les clàusules del contracte una nova matèria - d'ensenyament: la doctrina cristiana. Això no vol pas dir que fins ara no s'ensenyi, més si tenim present que alguns dels mestres de primeres lletres eren clergues. Benet Solanic (any 1767) té l'obligació de fer cantar -en el darrer quart de la classe del matí i de la tarda- "los principales

rudimentos de la doctrina cristiana" (151), Josep Patller (any 1770) ha d'ensenyar a més de gramàtica, llegir i escriure "también la doctrina cristiana"(152). El mateix ha de fer el mestre Muñoz de Pedraxas (any 1771) que ha d'ensenyar "las primeras letras y también la doctrina christiana" (153). Idèntica obligació té Agustí Llonc (any 1775) i Miquel Horts (any 1795) que a més de llegir i escriure ha d'ensenyar "en particular a todos la doctrina christiana" (154).

En quina llengua fan l'ensenyament? A partir del Decret de Nova Planta els documents de l'Ajuntament comencen a ser escrits en castellà quedant, però, en català els informes particulars dels ciutadans, com per exemple mestres de cases, fusters ... El text que el "Consejo de Castilla" eleva al rei en la preparació del decret diu: "Mandando V.M. al tiempo que en las escuelas de primeras y de gramatica no ce permitan libros en lengua catalana, escribir ni hablar en ella dentro de las escuelas y que la doctrina cristiana sea y la aprendan en castellano" (155). El rei, però, no segueix aquest consell tan clar, almenys no explicita tan descaradament i sobre aquest punt no consta res en el Decret de Nova Planta que només es refereix a la llengua en l'art.4, amb aquests termes "las causas de la Real Audiencia se sustanciaren en lengua castellana".

La voluntat de castellanització existeix i és coneguda sobradament. De totes maneres amb la documentació estudiada -documentació oficial i que per tant és fidel reflexe de la voluntat reial- no puc establir fins on va arribar realment aquest esforç de castellanització.

Del que si hi ha testimonis -i en parlo en el seu moment- de l'existència d'un nucli de clergues gironins -algun dels quals és mestre de primeres lletres, Francesc Ifern-, que publiquen llibres que s'usen a les escoles en català després del decret de Nova Planta i que fan constar expressament la voluntat de fer-ho en la nostra llengua (156).

Sigui com sigui els documents oficials no trasllueix en la problemàtica català-castellà. Només trobo una única indicació l'any 1795 en el contracte al mestre Horts, quan se li fa constar la obligació que té d'ensenyar de llegir "en español" als nois que van a la seva escola.

En un altre ordre de coses és bo de saber de quina manera concreta es fa l'ensenyament de primeres lletres. En el contracte de Benet Solanic, l'any 1767, se li explica que ha "de hazer cantar a todos los chicos en el último quarto de la hora, antes de salir mañana y tarde, los principales rudimentos de la doctrina christiana y la nombra de contar" (157). La nombra eren les taules amb les que els infants aprenien a comptar. El sistema de recitar o cantar en veu alta les diferents taules de sumar, restar, multiplicar i dividir, així com les principals pregàries del catecisme, és una costum que els que ja som una mica grans encara hem viscut personalment en el nostre ensenyament.

A través de l'informe del síndic Delàs (any 1784), sembla ser que els minyons de l'estudi han de lletrejar cada dia una estona amb el mestre.

24.2.LLIBRES

Pel que respecta als llibres, emprats pels mestres de primeres lletres la primera notícia concreta la proporciona la Real Provisión de Carles III de l'any 1771, quan mana que a les escoles s'hi ensenyi "además del pequeño y fundamental catecismo que señale el Ordinario de la diócesis, por el Compendio Histórico de la Religión de Pintón, el Catecismo Histórico de Fleuri y algun Compendio de la Historia de la Nación que señalan respectivamente los corregido-

res de las cabezas de partido..."(158).

El llibre de Pintón és el Compendio histórico de la religión desde la creación del mundo hasta el estado -- presente de la Iglesia, para uso de la Juventud. L'autor - Josep Pinton s'intitula "graduado en teologia y maestro de los cavalleros pages de S.M." L'exemple que he tingut a les mans, procedent de la Biblioteca del seminari de Girona, és imprès a Madrid, a l'impremta de Joauín Ibarra l'any 1768. Aquest llibre a Girona es fa servir per instruir en la doctrina cristiana als alumnes de retòrica. El municipi lliura un joc de dos exemplars als mestres de les aules l'any 1794 (159). És un llibre que usa el mètode interrogatiu, - molt apropiat en la catequesi. Té molta acceptació i el segle XIX continua utilitzant-se (160).

Referent al catecisme de Fleury, es tracta d'una traducció del Catechisme Historique contenant l'Histoire -- Sainte et la Doctrine Chretienne, par Mr. Fleury, prêtre, prieur d'Argenteuïl et confesseur du Roy. L'exemplar francès de la biblioteca del seminari de Girona és editat a París, chez - Jean Mariette, l'any 1720. També conec una versió castellana "traducida del francés para utilidad de la tierna juventud" feta a Girona, als tallers d'Agustí Figaró, sense data. Com l'anterior l'empraven -a més de les escoles de primeres lletres- els alumnes de llatinitat i de retòrica i continua va fent-se servir el segle dinové. El llibre consta de dues parts: una primera amb contingut d'història sagrada, des de la creació del món fins a les persecucions de l'Església; la segona part és un compendi de la doctrina cristiana: credo, manaments de la llei de Déu i de l'Església, sagraments, pregàries... Tant el Pinton com el Fleury poden considerar-se manuals clàssics en l'ensenyament de la doctrina cristiana i la història sagrada.

Hi ha dos altres llibres enviats i recomanats per les autoritats des de Madrid "se ha servido su Magestad mandar se distribuyan exemplares de la obra intitulada Arte de

escribir con reglas y por muestras, etc., a todas las escuelas de las ciudades, villas y lugares del Reyno" (161). Es tracta del manual de Torcuato Torio de la Riva Herrero - (162): Arte de escribir con reglas y por muestras, segun la doctrina de los mejores autores antiguos y modernos, extranjeros y nacionales. Acompañado de unos principios de Aritmética. Gramática y Ortografía Castellana, Urbanidad y varios sistemas para la formación y enseñanza de los principales -- caracteres que se usan en Europa. Madrid, Imp. de la Viuda de Ibarra, 1798. Un exemplar de la segona edició, de l'any 1802, és a la Biblioteca Pública de Girona.

El 15 de desembre de l'any 1801 el Consell d'a-- cord amb la resolució del rei, notifica que "todos los pueblos de este Principado tomen un exemplar del apéndice al -- suplemento de la Educación popular, publicado con notas para instrucción por Don Josep Canga Aruelles, oficial de la Secretaría de Estado y del Despacho universal de la Real Hacienda" (163).

Pel que respecta a llibres emprats a l'ensenyament de les primeres lletres, aquests són els únics esmentats en els documents estudiats. Amb els catecismes els nois aprenien a llegir i l'aprenentatge i el maneig de l'escriptura el fan amb el manual de Torio de la Riva, o amb altres quaderns existents amb mostres de lletres, en aquest sentit recordo que Baldiri Reixach inclou en el primer volum de les Instituciones unes làmines cal.ligràfiques..

Referent a l'ensenyament dels comptes, Lladonosa parlant de l'ensenyament de les primeres lletres a Lleida -- diu "cada mestre tenia per al seu ús una llibreta o quadern on anotava aquells exercicis, fruit de la seva experiència" (164). Aprenien les quatre regles, s'exercitaven en la regla de tres i en els pesos, mesures, superfícies i longituds vigents a la terra. Els llibres de mossèn Francesc -- Ifern o el segon volum de les Instruccions de Reixach en són un exemple de les nostres contrades

24.3. ORGANITZACIÓ ESCOLAR

Horari

L'horari dels mestres està condicionat per la claror solar. Han de fer tres hores al matí i tres a la tarda. A l'hivern l'horari és de vuit a onze el matí i de dues a cinc a la tarda. Aquest horari s'avança en una hora quan es fa l'horari considerat d'estiu, és a dir el matí de set a deu i a la tarda s'allarga una hora el temps de començar: de tres a sis. Es considera temporada estiuenca "des del primero de mayo hasta el último de septiembre" i època d'hivern "des del primero de octubre hasta último de abril" (165) en la conducció de Josep Solanic -any 1728- queda ben explicat aquest horari. És el mateix que ja es feia el segle anterior, tal com consta en el contracte amb el mestre Onofre Llibre l'any 1690. En el conegut informe del síndic Francesc Delàs, de l'any 1784 aquest remarca -parlant de l'actuació del mestre principal de primeres lletres- "tres horas le tiene prescrito el Ayuntamiento para asistir por mañana y tarde a la escuela" (166) la qual cosa confirma que no hi ha variació al llarg del segle en l'obligació que té el mestre d'ensenyar tres hores diàries matí i tarda.

Calendari, festes i vacances

En el contracte que es fa als mestres s'especifica que aquest ha d'ensenyar i residir a l'estudi "tots los dies que no seran festas de precepte" (167). En el cas de J. Solanic se li concreta més, a més de les festes de precepte, no tindrà classe els dies de "voto de la ciudad, como ni en los días de las fiestas del Angélico doctor y maestro de las escuelas, Santo Tomás, San Lucas, San Nicolás y Santa Catalina" (168). Per altra part enlloc es parla de vacances d'estiu. Que no en fan els mestres de primeres lletres? Sembla que no.

Almenys aquesta és la situació de Benet Solanic l'any 1778. No solament no fa festa a l'estiu, sinó que ni tan sols en fa el dijous entre setmana, com els mestres de gramàtica - de la ciutat. Ell mateix fa constar "que el actual maestro de primeras letras no haze más feriadas que las arriba expresadas y no tiene feriados por el verano ni jueves como los gramáticos (169), davant d'aquesta situació presenta als Directors d'Estudi la llista de les festes que fa per tal que "el actual maestro en lo futuro sepa como debe gobernarse". Així doncs, gràcies a aquest afany d'aclarir les coses coneixem els dies festius que fa Benet Solanic i també els que feia el seu pare Josep, i que consten en un informe en dues columnes paral·leles per a poder ser comparats amb els dies de festa que fa el seu pare.

Els dies de festa de Josep Solanic són:

gener: 17 Sant Antoni Abat
20 Sant Sebastià

febrer: 7 Sant Tomàs d'Aquino
dia de la Mare de Déu dels Dolors
per Setmana Santa, des del dimarts sant fins
passada la festa de Pasqua

abril: dia de la festa de Sant Tomàs

maig: 8 Sant Miquel Arcàngel
24 vot de Sant Narcís (170)

juny: el darrer dia de l'octava de Corpus Christi
el dia dels Quatre Sants Màrtirs de la catedral
(171)

juliol: 16 la Mare de Déu del Carme
31 Sant Ignasi de Loyola

agost: 2 la Mare de Déu del Carme
4 Sant Domingo
12 Santa Clara
20 Sant Bernat
22 el darrer dia de l'octava de l'Assumpta

- setembre: 24 la Mare de Déu de la Mercè i Sant Dalmau Mo
ner
- octubre: 2 Sant Francesc d'Assís
18 Sant Lluç
des de la vigília de Sant Narcís fins acaba-
da la fira (172)
- novembre: 25 Santa Caterina
- desembre: 3 Sant Cassià
6 Sant Nicolau
13 Santa Llúcia
24 des de la vigília de Nadal fins el segon dia
del nou any (173).
- El fill fa menys festes que el pare. Són aquestes:
- febrer: des del dijous gras fins el segon dia de qua-
resma
- març: 7 Sant Tomàs d'Aquino
dia de la Mare de Déu dels Dolors (només tarda)
durant la Setmana Santa, des del dimarts sant
fins passat Pasqua de Resurrecció
- abril: dia de les festes de Sant Tomàs
- maig: 24 vot de Sant Narcís
- juny: el dia dels Quatre Sants Màrtirs de la cate-
dral
- juliol: 16 Mare de Déu del Carme
- agost: 22 l'últim dia de l'octava de l'Assumpta
- setembre: 24 Mare de Déu de la Mercè i Sant Dalmau
- octubre: 18 Sant Lluç
des de la vigília de Sant Narcís fins acaba-
da la fira
- novembre: 25 Santa Caterina

desembre: 3 Sant Cassià
 6 Sant Nicolau
 13 Santa Llúcia
 24 des de la vigília de Nadal fins el segon
 dia d'any nou

El mestre també informa també dels pocs alumnes que assisteixen a l'escola els dies lectius que abans eren festa "El último dia de la octava de Corpus de este año tu be escuela y sólo comparecieron por la mañana 7 discípulos y por la tarde ninguno, no obstante de haverles avisado que había": "la Madre de Dios de los Angels y tres años haze que tengo escuela en este día y el de más concurso ha sido este año que por la mañana asistieron 11 discípulos y por la tarde 15" (174).

De la informació que dóna Benet Solanic es dedueix que el pla de festes fou revisat i aprovat diversos anys: 1758, 1770, 1777 i 1778. Posteriorment l'any 1781, el 31 de gener, el secretari de l'Ajuntament per ordre d'aquest, publica la llista de dies festius "que a más de los días preceptivos deberá hacer el maestro de primeras letras Benito Solanic"(175). Faran festa tota la jornada els següents dies: dijous gras, dilluns i dimarts de carnestoltes i el primer dia de quaresma, divendres de dolors, des del dijous sant fins el dimecres de pasqua exclussiu, el darrer dia de l'octava de Corpus, dia de les festes de Sant Tomàs, Mare de Déu del Carme, Mare de Déu dels Àngels, Mare de Déu de la Mercè i Sant Dalmau (és el mateix dia), el dia de Sant Narcís, el dia dels difunts i l'últim dia de les fires de la ciutat, dia de Sant Cassià, per Santa Llúcia, Santa Caterina, el dia del vot de la ciutat i el dels Quatre Sants Màrtirs, també faran festa tot el dia del sant del mestre. Tindran festa, només a la tarda, el dimecres sant i el darrer dia de l'octava de l'Assumpta.

Per tant -de moment- el mestre de primeres lletres, pel que fa a la qüestió de dies de classe i de dies festius, té una diferència notable amb els professors de llatinitat: no fa festa durant l'estiu, ni les tardes del dijous.

Material escolar

A través dels contactes fets per la ciutat amb el fuster i paletes i dels informes presentats per aquest sé quin material hi ha en l'edifici de l'estudi. El mestre de cases -l'any 1751- ha de "desfer todas las taulas y fer mòduls de los banchs dels escrivans plantats en la paret y a terra" (176), aquest material ha de ser substituït per un de nou que ha de fer el fuster. Concretament ha de fer "deu taulas de quinze palms de llargària y tres y mitg de amplària cada una" que han de ser reforçats amb creuers, - "una traba per posar los peus". Quatre d'aquestes taules han de tenir, a més, "un calaix ab son pany y clau, los -- quals calaixos deuan ser de las amplària y llargària que - diga lo mestre dels miñons". A més ha d'instal.lar bancs de roure enganxats a la paret, des de la pata fins a la paret de la muralla, que han de tenir "quinze palms de llarch y fer bec de pardal" (177).

El fuster es compromet, a més, a fer "cent sexanta y quatre palms de banchs amb un palm y mitg de espatllera, dividits en onze distincs banchs, cada un de quinze palms de llarch, en poca diferència per lo ruedo del Estudi; los quals banchs -que han de ser per los minyons richs- deuan ser solament - de palm y mitg de alsada y altre palm y mitg de assiento" (178).

En la relació que fa el secretari de les despeses del fuster per arreglar els danys de les inundacions del novembre i desembre de 1777 parla de "siete respaldos en los bancos donde se sientan los niños que acuden al dicho estudio, un banco pequeño y en repasar todos los bancos y tabl~~as~~

del mismo que havia descompuesto el agua con dichas avenidas" (179). De fet tot el mobiliari ha quedat malmès perquè en la relació de les despeses, en ocasió d'aquestes -- inundacions, hi ha una partida per pagar el treball de refer una paret "y llevar las mesas y bancos desde la casa - dels Hereus hasta el citado estudio, con motivo de haverlo todo arruinado la agua" (180).

Per tant i com a nota peculiar constato que el material de l'estudi ha de ser refet a causa de les riua-- des, pel demés no consta altra tipus de mobiliari i material en l'estudi de primeres lletres que diferents tipus de bancs i taules.

24.4.FUNCIONAMENT I DISCIPLINA

Inclou en aquest apartat tots aquells avisos i ordres municipals així com notícies que aclareixen -en aspectes puntuals- el funcionament de l'estudi i el comportament tant del mestre com dels minyons que hi assisteixen.

Els mestres

Hi ha diversos documents que posen de relleu l'incompliment del deure, per part dels mestres. La tònica és la del compliment normal de la seva tasca i només és en situacions fora del corrent quan en queda constància documental. Qui ens proporciona més dades sobre aquesta qüestió és el mestre Benet Solanic. L'any 1786 l'Ajuntament encomana al Síndic Provisor General perquè aprli amb ell a fi de que compleixi el seu deure, doncs alguns veïns de la ciutat l'han vien acusat de fer marxar els nois abans d'hora. Una anys - més tard -1784- el síndic Delàs informa que no compleix amb les tres hores manades, sino que escassament en fa dues i que tot i ser destre en la seva feina és "indocente y tan poco aplicado que quasi podría dudarse si es más propenso -el maestro- a la indulgencia y feriados que los niños y mu

muchachos que lo son siempre por naturaleza" (181).

L'actuació d'aquest mestre no deu millorar gaire, doncs l'any 1790 l'Ajuntament constata l'incompliment de les seves obligacions i es decideix d'enviar-li -a través del - Director d'Estudi- un document escrit amb les seves obligacions per tal que les compleixi "de lo contrario se le separará inmediatamente de su empleo" (182). No puc deslligar - aquest aspecte de l'incompliment del deure, per part del -- mestre, de la qüestió econòmica. Com pot treballar de gust el mestre si -com hem vist- continua cobrant idèntic sou -- que quan va pendre possessió el seu pare l'any 1728?. De fet -també ho he dit- el municipi ja l'havia excusat de l'obligació de tenir i pagar un mestre ajudant, però tot i així se'l recrimina per incompliment de les seves obligacions.

Un altre aspecte a tractar en aquest apartat, sempre dintre la constatació de fet inusual, és el dels mals tractes, concretament al mestre Miquel Horts, l'any 1796, se'l crida a l'Ajuntament per fer-li càrrec "de su irregular modo de castigar a los niños sobre lo que habían sido repetidas las quejas de los padres, que aunque el Ayuntamiento no queria privarle el castigo pero que fuese con la prudencia y moderación que corresponde a los niños de su escuela y ahún separandoles de ella si por mui traviesos no pudiesen conseguirlo pero que por ningún término consentiria que los castigos fueran excesivos e irregulares" (183). La crítica i preocupació de l'Ajuntament no és pel fet d'haver castigat, sinò per com ho ha fet. Què ha passat?, doncs que el Director d'Estudis ha presentat a l'Ajuntament el cas -- d'un minyó maltractat pel mestre i que examinat l'infant -- per un regidor, aquest ha constatat que "tenía diferentes golpes de vara en la cabeza, cuio castigo no les parecía regular". Davant d'aquest excés de zel, en el càstig corporal, s'adverteix al mestre que a la primera queixa justificada - serà separat del magisteri de manera immediata,

L'amonestació municipal no té l'efecte esperat - doncs el mes de gener de l'any 1798 és separat immediatament del magisteri després de la denúncia presentada per Josep Felip "con motivo de no haver acertado su hijo, de sólo nueve años de edad, alguna palabra de la lición le ha via descargado tal furia de azotes y le havia dado tal gol pe en la cara que havia quedado estropeado en términos que lo estava actualmente curando el cirujano Jaime Vinyas" (184).

Els alumnes

Sobre l'assistència dels nois a classe tinc una notícia indirecta a través del ban publicat el febrer de 1787 per tal que els nois a l'hora de l'escola no corrin pel carrer. Aquest és el text íntegre: "En atención que sin embargo de los repetidos pregones que se han publicado para que los padres cuidasen del recogimiento de sus hijos, dándoles la aplicación correspondiente a sus fuerzas, se experimenta la maior decidia dexándoles hir y correr por las calles a todas horas del dia, prevengo dichos padres y demás encargados de la educación de los niños que qualquiera de estos que del día presente en adelante se encuentre por dichas plazas y calles en horas destinadas para hir a las escuelas será conducido inmediatamente al Real Hospicio de esta ciudad" (185). Pel text del pregó sembla ser que el fet de la no assistència a classe és bastant corrent ja que es tracta, en text del secretari de l'Ajuntament, d'un "nuevo pregón", és a dir que no és la priemra vegada que el municipi ha d'avisar sobre aquest afer.

Possiblement una de les causes principals de la no assistència a classe és la lamentable situació escolar manifestada en l'informe Delàs de l'any 1784 i la poca escolarització. És cert que malgrat els esforços de l'Ajuntament establint una escola de primeres lletres gratuïta per a tots els infants de la ciutat que no estan en condicions de pagar-se els estudis, continua havent-hi mainada que a l'hora de classe juga pels carrers i places de Girona.

2.5. ELS LOCALS DELS ESTUDIS. UBICACIÓ

L'ensenyament de les primeres lletres es fa bàsicament en l'estudi del Pes de la Palla (estudi principal) i la casa del mestres residents en diferents llocs del barri de Sant Pere.

25.1. L'ESTUDI DEL PES DE LA PALLA

Aquesta és la primera escola gratuïta que de manera oficial estableix l'Ajuntament l'Ajuntament gironí, l'any 1728. Abans d'aquesta data, però, ja és utilitzat com escola. Quan l'any 1690 es fa la conducció de mestre a Onofre Llibre se l'obliga "en tenir l'estudi obert per dit exercici en lo puesto que esta ciutat té ja destinat en lo Pes de la Palla de esta ciutat". L'any 1717 quan pren possessió el reverent Francesc Ifern se li assigna "lo estudi o puesto propi de esta ciutat, situat en lo carrer del Pes de la Palla, en lo qual dit puesto diga residir y ensenyar".

Quan l'any 1728 pren possessió de la plaça de mestre Josep Solanic hom li recorda l'obligació d'ensenyar "en el estudio que nuevamente esta ciudad ha hecho construir en la calle llamada del Peso de la Paja y habitar la casa que para su habitación ha hecho también construir la ciudad con

tigua al dicho estudio, en el qual debe residir y enseñar todos los dias..." (186). Uns mesos abans (quan es fa la deliberació per establir l'escola gratuïta) s'insisteix en el fet de que ja l'edifici està preparat "y en concideración de hallarse ya engrandezido el dicho estudio, que es capaz para ir en él a aprender de leer y escribir todos los niños desta ciudad, ya fabricada en él la dicha casa para habitación del maestro de escola" (187).

Queda clar que abans de començar aquesta nova etapa en l'ensenyament de les primeres lletres a l'estudi del Pes de la Palla s'han fet les obres necessàries a l'edifici, engrandint-lo i millorant-lo, "en el estudio o escuela que al expressado fin se hizo recomponer y engrandecer en la calle de la Palla, contiguo a la muralla del areny", ja que la riuada de l'any 1726 "tan caudalosa fué esta avenida que derribó la casa colecta de los derechos la ciudad, sita en la puerta d'en Vila; la escuela y casa del maestro de niños que había en el Peso de la Paja; el ~~tan~~ renombrado puente de S. Agustín y cinco casas en las Balles terias inmediatas al puente" (188).

Aquest estudi del Pes de la Palla el trobo consignat un parell de vegades amb el nom de Pes del Carbó. L'any 1751 en l'informe del mestre de cases G. Pujolet es parla de les obres que s'han de fer al "estudio del Peso del Carbón" (189). També quan l'any 1777 es debat entre els regidors la conveniència de disposar d'un nou edifici on instal·lar els estudis de primeres lletres i de llatinitat, l'informador explica que en la casa "de la misma ciudad llamado estudio del Peso del Carbon dentro del recinto de ella, en que siempre ha enseñado y enseña de leer y escribir por maestro secular nombrado por la ciudad, que habita y ha habitado siempre en ella..." (190). Possiblement rep aquest nom perquè el pes de la palla i el pes del carbó es debien fer a la ciutat en un lloc proper. Sigui com sigui en altres textos consta que aquest nom -Pes del Carbó- és errat: "el ---

maestro de niños de la calle de la Paja que equivocadamente llaman estudio o casa del Peso del Carbón" (191).

On estava ubicat l'estudi? Gràcies a les referències dels paletes -que tot sovint hi van a arranjar les desfetes de les inundacions- puc situar l'escola a la part dreta del carrer de la Palla, tocant l'areny. Geroni Pujolet, mestre de cases, informa que la nova biga que ha de posar -ha de carregar "dos palms en la muralla y tres en la paret- de l'origí per descansar lo revolt".

El carrer del Pes de la Palla té aquest nom perquè en ell s'hi pesava la palla. Situat al marge dret del riu Onyar estava tancat per la muralla amb un portal que -- permetia la comunicació a la part nova de la ciutat i el barri del Mercadal. Tant la muralla com les cases que hi havia a l'entrada del carrer foren derruïdes a començaments de l'actual segle (192) convertint-se el carrer del Pes de la Palla en Rambla Verdaguer, actualment té el nom de Plaça de Ca talunya.

25.2.L'ESCOLA DEL BARRI DE SANT PERE

Pel que fa als altres estudis de primeres lle tres que hi ha a la ciutat els localitzo en un sector com-- près des dels Quatre Cantons fins al Portal de França. El -mestre té l'estudi a casa seva. Quan es fa el contracte amb l'Ajuntament aquest li mana "instal.lar-se en el sector del barri de Sant Pere. Amb la documentació investigada puc esta blir concretament alguns estudis , d'altres en faig una loca lització aproximada.

Salvi ^{Masot} Basats, l'any 1692, viu i té l'estudi a la -pujada i prop de l'església de Sant Feliu.

Al mestre Joan Puig li manen establir-se "des dels quatre cantons fins a la plaça de Sant Pere" (any 1703), sen-se especificar més.

Jaume Mitjavila fa de mestre a la plaça de Sant Pere, l'any 1706.

Jaume Bosc, ensenya i viu "al mismo parage de la subida y cercanias de San Feliu (193), l'any 1756, posteriorment l'any 1760 passarà a viure al barri de Sant Pere -dintre la mateixa parròquia- perquè "haben-me donat comiat lo hamo de la casa, me és fordós buscar-ne l'altre"(194)

A l'estudiant Miquel Horts, l'any 1795, se li recorda l'obligació d'establir-se des dels Quatre Cantons al Portal de França. S'instal·la al carrer de la Rosa -un carrer estret i fosc, tocant la muralla, prop del portal de França- però l'any següent 1796 demana traslladar-se al Pavelló de Montserrate, aquest edifici -en l'actualitat enderrocats estava situat a l'entrada de l'actual carrer de Calderers i s'anomenava així perquè hi havia una imatge de la Mare de Déu de Montserrat (195). Aquesta casa estava ocupada per un estadant que la Junta d'Utensilis fa fora, per poder-hi instal·lar el mestre.

Finalment trobo el mestre Gabriel Orri, l'any -- 1806, instal·lat al carrer de Calderers en una casa el lloguer de la qual paga l'Ajuntament. Possiblement que es tracta del mateix edifici en el que vivia el mestre Horts.

Amb aquestes referències n'hi ha prou -pels que coenixem i vivim a Girona- per fer-nos una idea cabal de l'estat llastimós dels estudis, instal·lats en la part vella de la ciutat, en carrers estrets i amb poca llum, en cases humides i fredes. Poques condicions materials reuneixen per poder-hi fer un ensenyament digne.

Aquests són els locals on s'hi ensenyen les primeres lletres oficialment, vull dir que són escoles a càrrec de l'Ajuntament. Hi ha, ben segur, altres llocs on -- s'imparteix aquest ensenyament elemental i dels que no en tinc cap referència concreta com són les cases particulars en les que els preceptors ensenyen les primeres lletres als

fills de les famílies benestants de la ciutat, tal com és costum en aquesta època.

25.3.PROJECTE DE NOUS LOCALS

Els responsables de l'ensenyament a la ciutat són conscients de la precària situació de l'edifici de les escoles. El Síndic Personer, Josep Valeta, exposa a -- l'Ajuntament (21 desembre 1772) la urgent necessitat d'unes aules adients per a l'ensenyament de les primeres lletres, gramàtica i retòrica, així com d'una vivenda pel mestre de primeres lletres. En l'informe diu -referent a l'escola -- del Pes de la Palla- "se sirve de los padres no permiten - que vayan sus hijos por no perder la salud en sus tiernos años" (196). A més la sala és incòmoda pel mestre ja que - com que és tan gran "no es facil cuydar de todos sus discí

ulos", i a més, és "mala para entrambos, por mi calurosa en verano, mui húmeda y mui fria en invierno por estar a - la orilla del rio" (197).

Argumentant que per un bon ensenyament no és suficient tenir bons mestres, sinó que també cal un bon local on els minyons hi puguin estudiar còmodament, el Síndic -- proposa bastir un edifici on hi hagi l'estudi de primeres lletres i les aules de retòrica i gramàtica. A més de la - casa del mestre, la proposta, acompanyada de plànols, ubi-ca els estudis en un edifici del carrer dels Ciutadans, al costat del convent dels Carmelites. La façana dels Ciuta-dans tindrà 150 pams i la del carrer del Carme 57, en el - primer pis hi haurà l'ensenyament de primeres lletres, la primera i segona classe de gramàtica i al segon pis la classe de retòrica.

El Síndic, que és un home previsor, lliga tots - els caps de la proposta i en el mateix informe preveu solu-cions a les diverses dificultats de tipus econòmic que pu-

guin sortir en la reunió. Escoltada la proposta l'Ajuntament decideix nomenar investigadors i s'inicia el període de consultes. El projecte, però, no avançà. En un text posterior, sense data ni signatura i que suposo es tracta -- d'un esborrany de memorial per presentar al governador, hi consta que la casa que es proposa com a seu de les escoles de primeres lletres i aules de gramàtica es va subhastar - al millor pagador i els diners s'invertiren per comprar una casa adient per hostal que fa molta falta a la ciutat.

L'any 1787 hi ha un nou projecte per aixecar un nou pis a la casa de Comedies a fi d'establir-hi les tres aules de llatinitat i una de primeres lletres. Aquesta casa és coneguda amb el nom de Pallol ja que anteriorment era el sipòsit del gra dels molins fariners de la ciutat, també havua estat dedicada a fàbrica de moneda. La proposta tampoc prospera ni se'n fa cap altre esment.

Abans d'acabar aquest apartat vull deixar constàcia que l'escola de primeres lletres serveix de magatzem de material durant la Guerra Gran. Girona que és seu del Comandament General de lèxèrcit espanyol posa -de grat per força- els edificis públics al servei de les necessitats de la guerra i així per exemple el Teatre serveix per allotjar-hi la tropa i quan aquesta marxà s'utilitzà de magatzem d'artilleria.

Aquesta és, doncs, la situació detallada de les escoles de primeres lletres a Girona des de la mort de Carles II(1700) fins que la ciutat és assetjada per les tropes franceses els anys 1808-1809. La documentació estudia-

da, prou variada i rica, ofereix suficients dades perquè poguem comprendre la situació i evolució de l'ensenyament elemental: grau d'escolarització i tipus d'alumnat que va a les escoles; qui són els mestres de primeres lletres, -quina és la seva problemàtica, com ensenyen, què cobren; quins llibres s'usen a les classe i com es fa l'ensenyament; quina és l'organització escolar: horaris, dies festius, vacances; quina és la responsabilitat de l'Ajuntament en la creació i manteniment de les escoles de primeres lletres.

Podem creure que a Girona, igual que en altres viles i ciutats del Principat i d'Espanya, hi ha aquelles persones que, des dels seus llocs de poder, cuiden i mallden per una bona educació dels infants. L'afirmació que Baldiri Reixac escriu a mitjan segle, és una realitat esperançadora a Girona: "Però ab molta major urgència estan obligats los pares de República, a procurar la bona educació dels minyons, perquè los Pares de República estan obligats per rahó de son ofici a procurar lo bé públich, lo qual, com havem dit, dependeix de la bona educació dels minyons".

III.LES ESCOLES DE LLATINITAT

3.1. PANOMÀRICA GENERAL

Acabem de veure la situació de l'ensenyament de primeres lletres a la ciutat, un dels trets a ressaltar és l'afany de l'Ajuntament perquè els infants gironins puguin beneficiar-se d'aquesta instrucció, per això la creació d'una escola gratuïta on hi aprenen de llegir, escriure -sovint comptes- i doctrina cristiana. L'ensenyament de llatinitat és tota una altra cosa. No ens pensessim pas que, pel que respecte als alumnes, -- aquest és una continuació del de primeres lletres. Aquest ensenyament és sel.lectiu econòmicament, hi van els fills de les classes benestants -tal com veurem-, els fills d'aquelles famílies que seguint el costum arreu del País - paguen un perceptor perquè a casa seva els hi ensenyi els continguts que els pobres reben a l'estudi de primeres lletres.

A començaments del segle XVIII els estudis de llatinitat a la ciutat s'ensenyen en el col.legi dels jesuïtes, i en part, a l'Estudi General.

Encan que l'estudi de l'obra educativa dels jesuïtes i la del seminari tridentí no es objecte d'aquesta investigació -en l'actualitat està estudiant el tema Josep Mª Marquès i Planagumà, bibliotecari i professor del seminari gironí- crec oportú exposar algunes dades - d'aquestes dues institucions -jesuïtes i seminari- perquè serveixen de pròleg a l'estudi de l'ensenyament de llatinitat quan aquest està a càrrec del municipi.

Segons les dades proporcionades pel canonge arxiver de la catedral, doctor Jaume Marquès i Casanovas, a Girona els jesuïtes prenen possessió de l'edifici de sant Martí (2) el 9 de desembre de 1581 establint-hi un col·legi. Cinc anys després -1586- els Jurats gironins de manen al Papa Sixt V l'ampliació de l'ensenyament que aquests imparteixen a la ciutat. L'existència d'aquest col·legi, al que hi assisteixen molts alumnes provoca la disminució d'estudiants a l'Estudi General, la qual cosa motiva un contenciós entre ambdues institucions - docents al llarg del segle XVII. A finals d'aquest segle s'hi ensenyen les matèries següents: gramàtica, re-tòrica, filosofia, teologia i doctrina cristiana.

Disset anys després de la creació del col·legi dels jesuïtes es funda el Seminari. L'any 1598 el bisbe Arévalo de Zuazo erigeix i funda un col·legi-seminari, -duent a terme els acords de la sessió 23, capítol 18, del concili de Trento referents a la formació dels clergues. Uneix al seminari les fundacions i beques dels col·legis de Carol (3) i de Beuda (4). Al començament el nombre - d'estudiants es determina en dotze: quatre del col·legi de Carol, tres del de Beuda, un nomenat pel Cabildo, un altre per la parròquia d'Ordis i els tres restants esco-llits entre els pobres de la ciutat i del bisbat. A més s'hi admet tot aquell que hi vulgui estudiar pagant-se els estudis i l'estada.

Per altra part a l'Estudi General o Universi-tat Literària s'hi ensenya -entre altres matèries- gra-màtica. Al seu moment veurem que periòdicament hi ha - oposicions a les càtedres de la primera, segona i terce-ra aula de gramàtica. En el reial decret de 14 d'octu-bre de 1717 extinguit els estudis universitaris, el rei fa constar -referint-se als estudis de gramàtica i retò-rica- "quiero y es mi voluntad que estos se mantengan, en la dicha ciudad de Gerona, a cargo de los padres je-suitas, en su collegio de aquella ciudad, y que las tres cátedras sean quatro; y para la manutención de los maes

tros aplico quatrocientas libras de las ochocientas que quedan referidas, siento por cada un"(5). Queda clara - doncs, la voluntad reial de que, a pesar d'extingir els estudis superiors a la ciutat, vol que l'ensenyament de la gramàtica i la retòrica es continuïn i que en tinguin cura els jesuïtes.

Des del tancament de la Universitat fins a l'expulsió dels jesuïtes (1717-1767) són aquest es únics que ensenyen gramàtica i retòrica, així consta en un document municipal de l'any 1773, diu " que antes de la expulsió o extrañamiento de los regulares de la Compañía, no se en señaba públicamente gramática y retórica en otro lugar - que en las escuelas de dichos regulares en donde concurrían los colegiales del Colegio Tridentino de su Ilustrí sima" (6).

El 27 de març de 1767 es promulga la "Pragmática Sanción" amb la qual el rei Carles III "he venido en mandar extrañar de todos mis dominios de España e Indias e islas Filipinas y demás adjacentes, a los regulares de la Compañía, así sacerdotes como coadjutores o legos que hayan hecho la primer profesión y a los novicios que - quieren seguirles; y que se ocupen todas las temporalidades de ka Compañía en mis dominios, y para su execu-- ción uniforme en todos ellos, he dado plena y privativa comisión y autoridad, por otro mi Real Decreto de veinte y siete de febrero, al Conde Aranda, presidente de mi Con sejo, con facultad de proceder desde luego a tomar las providencias correspondientes"(7).

Amb la sobtada expulsió dels jesuïtes es planteja, a la ciutat el problema de la continuïtat dels estudis de llatinitat.

El 20 de maig del mateix any 1767, davant el fet que els alumnes de llatinitat no tenen classe i con vençuts que el retard en solucionar positivament el pro blema és perjudicial per aquests, l'ajuntament "ha pensa

do que sería mui conforme ocurrir a estos inconvenientes en la formación de una aula interna de latinidad"(8). En aquesta aula s'hi repassaria les matèries de les diferents classes, tot esperant que la superioritat decideixi la manera definitiva què fer amb l'ensenyament de llatinitat. Per tant acorden enviar la petició a l'Intendent - General del Principat. La resposta d'aquest és que cal permís superior i així la ciutat s'adreça, el 6 de juliol, al Compte d'Aranda amb la mateixa petició.

Mentre els responsables del govern de la ciutat inicien tots els tràmits per establir escoles públiques de llatinitat, depenents del Comú, el bisbe -per la seva part- també fa gestions per tenir aquest ensenyament, ja que també s'ha vist afectat pel tancament en l'escola - dels jesuïtes. Consta que el mes de setembre de 1767 el Governador de Girona, Marquès de Vallesantoro, ha rebut la petició del prelat gironí per obrir una escola de gramàtica "para la enseñanza de la juventud, en lugar de dichos regulares, a cuyo fin se saque a oposición"(9). S'inicia d'aquesta manera la pugna entre l'ajuntament i el bisbe -Josep de Ninot- per a l'obtenció dels estudis de llatinitat per a la ciutat.

Mentre que al Seminari^{s'inicia} ven aviat aquest ensenyament, hauran de passar cinc anys, fins el juliol de 1772, perquè l'ajuntament pugui crear dues càtedres de gramàtica i retòrica a càrrec de la ciutat. Cinc anys durant els quals s'elaboren informes i peticions que testifiquen que els diputats i regidors de la ciutat no tenen un criteri comú i favorable a la creació d'aquesta escola i que entre ells hi ha disparitat de criteris. Així el 13 de març de 1771 (10) es resol de manera negativa la proposta d'establir els estudis a la ciutat perquè hi ha regidors -entre ells el degà Francesc de Prats- que argumenten que la ciutat no té un edifici per instal·lar aquests estudis i que, a més, tots aquells que volen rebre aquest ensenyament poden anar al col·legi Tridentí que té el bisbe i

que, per tant, les quatre centes lliures destinades a aquest si s'usin per pagar "penciones atrasadas".

Quines matèries s'imparteixen al Seminari durant aquest lustre (1767-1772)? El reglament "interno y sumário del Real Colegio Tridentino de Gerona, en sus ejercicios y ocupaciones diarias, puesto en orden de Su Ilustrísima en 1770"(11), explica que hi ha dues aules de gramàtica (primera i segona) i una aula de retòrica en la què també s'hi estudia poesia. Aquest ensenyament es completa -la tarda del dissabte- amb classes de doctrina cristiana i, també, de "licion y práctica sobre las Reglas de la buena crianza civil y christiana", tal com diu l'esmentat reglament.

Un document municipal de l'any 1773(12) explica aquest ensenyament del Tridentí. Cal llegir-lo amb les degudes cauteles, ja que el document es escrit des de l'Ajuntament. Diu que les classes es donen al col·legi que té el bisbe, però que a aquest no pot anar-hi tothom "fué con tal limitación que no se admitía a ella indistintamente a qualquier, viéndose, los que faltos de padrinos, privados de adelantar la carrera que habían empezado"(13). Posteriorment s'hi admet a tothom, però resulta que "ha sido tan mal provista de maestros que no sentía remediada el Pueblo la falta y necesidad que antes tenía de estudios, desde la expulsión"(14). Hi ha un mestre bo de retòrica, però els de gramàtica són dolents.

Finalment l'any 1772, s'obté la llicència i es creen les dues càtedres de gramàtica i retòrica a càrrec de l'Ajuntament. Es fixen els edictes convocant les oposicions per cobrir les dues places, s'anomenen els examinadors i el 17 d'agost es fa el concurs(15). La plaça de gramàtica s'otorga a Jacint Ros, mestre de gramàtica de Peralada i la de retòrica a Gabriel Casanovas, clergue de Barcelona. Ambdues càtedres es concedeixen per un període de tres anys.

El fet que l'Ajuntament i el bisbat tinguin l'ensenyament que anhelaven no vol pas dir que hagi desaparegut la tensió entre ells. Tinc constància, a través de diversos documents(15), de la pretensió d'aconseguir antigues beques dels Col.legis de Beuda i de Carol, així com dels diners de les fundacions dels ardiaques - Agullana.

Aquesta fundació era la dels germans Miquel i Jaume d'Agullana protectors dels jesuïtes a Girona. El primer fou canonge i ardiaca d'Empordà a la Seu Gironina, morí el 1597. Jaume fou ardiaca major de la catedral i canceller de S.M., morí a Barcelona el 1617, ambdós estan sepultats al col.legi de Sant Martí.

L'Ajuntament, seguint en la tònica de preocupació per tots els aspectes que afecten l'ensenyament, demana al professor Gabriel Casanovas, catedràtic de retòrica, que prepari un Pla d'Estudis de llatinitat. Aquest ho fa i al presenta. Malgrat no haver pogut trobar el text íntegre, he vist la carta de l'autor exposant els criteris amb què l'ha redactat. "Las muchas ocupaciones mías, ceñidas al corto espacio de mi mansión en nuestra capital, me estorbaron el cumplir, con la presteza que solicitaba, los preceptos con que se sirvió honrrarme V. S., en orden al Arreglamento para sus Estudios. En esta obra difícil a la verdad en si misma, no fiándome de mis cortos talentos, he epilogado lo mejor del Sr. Pulche, de Mr. Rolin, de Juan Amós y de un excelente Ratio Studiorum que llegó a mis manos. Podía poner en ella muchas más cosas, que se admiran en los métodos de estos grandes autores, pero no las permite el actual sistema de las aulas de Vds. He añadido algunas reflexiones mías, a mi parecer utilísimas, junto con el uso de los libros, atendiendo más en ellos a la facilidad de encontrarse y a la pobreza de muchos que frecuentan las classes, que no a hacer pompa de ingénio. Espero que será de la aprobación de V.S."

El document porta data de 8 de setembre de 1774.

El pla d'estudis, que no coneixem i del que podem fer-nos idea amb aquesta carta, no és acceptat. Els documents parlen, en data de 15 de març de 1775, que el Pla "parece encuentra alguna dificultad"(18). Nou dies més tard s'acorda escriure al Canonge Fiscal de la Inquisició per tal que, examinat el Pla, el retorni, a fi de retirar-lo a l'arxiu(19). Dos mesos més tard, el 29 de maig, el Sr. Inquisidor Fiscal passa un ofici al governador perquè reculli i ordeni retornar a la ciutat el Pla (20), aquesta ordre s'ha complert ja el 14 de juny. Per què es retorna? la única raó exposada en els documents és "la de no tener dicho Plan calidad alguna de oficio"(21).

Tot i que no tinc arguments suficients per relacionar la aprovació del pla d'estudis presentat per Gabriel Casanovas, amb la seva renúncia a continuar ocupant la càtedra, el cert és que aquest, una vegada acabat el compromís dels tres anys d'ensenyament de retòrica, i havent d'opositar de nou, manifesta que "no era en su ánimo proseguir dicha enseñanza por desear seguir su carrera"(22)

En deixar la plaça vacant de retòrica -l'any 1775- l'Ajuntament convoca oposicions i no s'hi presenta ningú. Davant d'aquesta nova situació, que el mateix Ajuntament justifica per l'existència d'una càtedra de retòrica en el Col·legi Tridentí, on hi poden anar tots aquells que vulguin estudiar, i atés que el nombre d'estudiants de gramàtica és molt nombrós "acordaron que para imponer la Juventud en la inteligencia de la lengua latina, se establezca un nuevo magisterio con título de Aula primera, destinado a la particular enseñanza de rudimentos"(23).

De la situació actual de l'ensenyament de gramàtica i retòrica n'hi ha un testimoni que data no anterior a l'any 1776(24). És l'esborrany d'un memorial, adreçat al Governador, sobre la proposta d'uns nous edificis, en

el qual també l'autor dóna referències de com està l'ensenyament de llatinitat a Girona.

En un moment donat l'informe parla de les classes que es donen al Seminari Tridentí i l'autor es queixa perquè quasi sempre s'hi destinen com a professors sacerdots que no ho són de professió i que accepten el magisteri per ser promoguts a ordres o "a alguna pieza curada", mentre que els professors de l'escola de la ciutat són professionals escollits per concurs públic i sense cap altre finalitat ni objectiu. Per tant són persones amb dedicació total, tant és així, que en hores extraordinàries es dediquen -de manera interina- a ensenyar retòrica, tot esperant que ben aviat es reestableixi aquest magisteri per part de l'sjuntamen, "que es tan útil y necessaria, como las dos aulas de grammática que se hallan corrientes, con mucho consuelo y notoria ventaja y beneficio del público"(25).

A l'octubre de 1777 es torna a impartir, a les escoles de la ciutat, l'ensenyament de retòrica, amb la dotació de 300 lliures anuals procedents del fons de les pies almoines del ardiaques Agullana(26). De totes maneres, ^{passen més} ~~des de la data~~ de 15 mesos, ja que no és fins el 15 de febrer de 1779 que s'atorga la càtedra de retòrica de les escoles de la ciutat al doctor en teologia Felip Gelabert, de Girona.

Mentrestant Tomàs de Lorenzana, bisbe de Girona, adreça -juliol 1778- un ofici a l'ajuntament demanant-li que tingui a bé delegar alguna persona per parlar amb ell, ja que pensa establir, al seminari, un ensenyament complet per a la joventut del bisbat, i per tant també els de la ciutat "con las correspondientes aulas de gramática y retórica y cátedras de filosofia"(27). Per pagar el professorat pensa fer-ho incorporant a la dotació que té establerta per aquest fi, les dels memòries dels ardiaques Agullana.

Aquesta comunicació és motiu de litigi entre el prelat gironí i l'ajuntament, ja que aquest considera que la dotació dels Agullana pertoca a la ciutat i que amb aquests diners pot millorar l'ensenyament públic - de gramàtica i retòrica. Nou anys més tard -1787- el problema encara no està resolt i mentrestant -bé o malament- a Girona s'imparteix per partida doble l'ensenyament de gramàtica i retòrica.

El professor Gelabert fa les classe de retòrica a la casa anomenada dels Hereus. Una casa particular propietat de Francesc Pla. La qüestió de l'edifici escolar està per resoldre. La ciutat té el projecte - d'un edifici comú -al carrer de ciutadans- per establir-hi les aules de primeres lletres i llatinitat, finalment, després de diverses consultes i gestions, un ofici del Real Consejo (febrer 1791) notifica a l'ajuntament que no cal tirar endavant la proposta(28).

Per la documentació estudiada, constato que en el consistori de la ciutat hi ha regidors que no són favorables a les propostes municipals, invocant sovint l'ensenyament ja existent al seminari per evitar la -- creació de càtedres a càrrec de la ciutat.

A la ciutat -l'any 1780- manté estudis de retòrica, de sintaxi i de "rudimentos", els professors són respectivament Felip Gelabert, Francesc Mallol i Jacint Ros. Des del punt de vista acadèmic les relacions entre ells no són pas molt bones, ja que a finals de l'any 1781 l'Ajuntament ha d'intervenir per resoldre un conflicte provocat pels dos primers que retreuen a J.Ros, professor de les beceroles de gramàtica, de no preparar bé els nois(29). El secretari de l'Ajuntament consigna en el llibre d'acords "el encono y malicia formal que hai entre dichos maestros", parlant -més endavant- de "diseñaciones y discordias"(30) entre ells.

Les propostes dels regidors per solucionar l'enfrontament són variades. Hi ha qui diu que, per evitar de nou el conflicte, cada mestre ensenyi íntegrament tota la matèria i que no és faci com ara que cada un ensenya només un aspecte, donant peu a retrets per part dels altres que diuen que no venen ben preparats. D'altres proposen que els exàmens es facin davant de persones imparcials; hi ha qui proposa convocar als mestres a la sala capitular i amonestar-los de manera pública - pel seu mal comportament i pel mal que estan fent als estudis i als alumnes. De fet la consternació entre els regidors és gran i el diputat Joan Bosc ho aprofita per demanar que s'elabori un nou Pla d'Estudis.

Finalment i com que de resultes dels informes dels regidors, sembla ser que les disencions són molt personals i motivades per enveges, i no pas per criteris estrictament acadèmics, s'acorda cridar-lo separatament per amonestar-los; el Síndic Personer es reserva - el dret de portar el cas a instàncies superiors, si no es veu afany de canvi en el comportament dels tres mestres.

Francesc Mallol, un dels implicats, renuncia al seu magisteri el 16 de gener de l'any següent, 1782, i marxa a un altre lloc que li interessa més, sense dir quin és(31), no és aventurat que una de les causes de la seva marxa, a mig curs, sigui la dolenta relació amb els altres col·legues.

De resultes de la vacant deixada pel mestre de llatinitat cal convocar noves oposicions, i de nou es planteja a l'Ajuntament la qüestió de què ha d'ensenyar el mestre de gramàtica. La divisió de parers entre els regidors que era palesa a l'hora de resoldre la disputa entre els diferents mestres, continua siguent-hi ara. No hi ha unanimitat de criteris, per fi "y resultando que

los dichos votos que dan a pluralidad de ellos, resultó que cada maestro de por si enseñe toda la gramática entera, repartiéndose los actuales muchachos de las dos aulas y los que sucesivamente vaian entrando a disposición del Ayuntamiento, quedó acordado"(32).

Es convoquen oposicions que són molt concorregudes, es presenten 7 candidats i obté la plaça Josep Casellas, seglar i mestre de gramàtica a la vila d'Hospitalric, el 10 de febrer 1782. Aquest nou professor, per tal d'estimular als alumnes proposa fer exàmens presidits per l'Ajuntament, atorgant premis als millors. La resposta dels diputats i regidors és positiva, acordant-se que es facin cada any, s'anomena examinadors a Mossén Narcís Ubac, mestre de gramàtica del col·legi Tridentí i al doctor Jacint Morales, doctor en sagrada teologia.

El Síndic Provisor General, Francesc de Delàs fa un informe a l'Ajuntament el setembre de 1784 en el que exposa la situació general de l'ensenyament de les escoles a càrrec d'aquest. D'aquesta manera sabem que el professor de l'aula primera de gramàtica és bon home però és gran i malaltís i està impossibilitat per complir amb la seva feina, segons manifesta ell mateix. De fet és del domini públic que els seus alumnes perden temps a classe, passen moltes estones escoltant vides de sants o consells en comptes d'aprendre les lliçons. Té un estil confús i és poc dotat (l'informador parla de "cortísima agilidad") en l'idioma espanyol "tan necesario y prebenido con repetidas órdenes por nuestro Soberano"(34). Davant aquesta lamentable situació proposa separar-lo de l'ensenyament, i procurar-lo una ajuda o subvenció a títol de caritat.

El mestre de la segona aula de gramàtica sembla ser bastant suficient i diligent, només cal que se li prescriguin algunes normes i disposicions per millorar la instrucció.

Quant el mestre de retòrica, tot i que sembla ser un dels més capacitats, assenyat i de vida ordenada, resulta que, o perquè és massa bona persona o perquè no cobra les mesades, hi ha hagut moltes queixes d'ell, ja que no és puntual a classe i moltes vegades els alumnes hi perden el temps, de tal manera que els nois en surten ganduls i indisziplinats.

Aquesta és la situació dels estudis de llatinitat. Situació que el Síndic qualifica de greu i, per tant "no es caso que nos cinamos precisamente en cortar ramas, dexando el tronco intacto que a menos pensar romperia en nuevos retoños"(35), calen solucions urgents i que vagin a fons. Quines han de ser aquestes solucions? Francesc Delàs no s'atreveix pas a insinuar-les i deixa que siguin els mateixos membres de l's juntament els que es cuidin de trobar-hi remei: "Conosco mi cortedad y lo ilustrado de los señores que componen este respetable Senado y por consiguiente, al paso que me avergonzara de mezclar plomo con oro tan acrisolado, quedo persuadido que por término alguno puedo proceder en confiar maior acierto en la materia que dexándolo todo a la sabia y prudente disposición de V.S., recordándole precisamente que el bien o el mal de una república depende todo de la buena o mala educación de la juventud"(36).

Davant d'un informe tan seriós la decisió de l'Ajuntament és, abans de resoldre res, demanar a la Junta de Temporalidades els diners dels fons destinats a les escoles per saber quines possibilitats econòmiques té arran de la petició formulada -l'any 1785- pel professor Jacint Ros, demanant ajuda econòmica en la seva malaltia l'Ajuntament decideix proposar a l'Intendent General l'establiment d'una determinada quantitat de diners pels professors en concepte de jubilació, convençut que aquesta mesura estimularia positivament a nous professors. Ho veurem al seu moment.

Amb la malaltia del professor Ros, les dues classes de llatinitat són ateses per un únic professor Josep Caselles. L'Ajuntament, manifesta la voluntat de no reduir les dues aules a una de sola i acorda demanar a Jacint Ros que, en un termini de 15 dies, presenti un substitut, cas de no fer-ho convocarà noves oposicions. Aquest presenta dos possibles substitu^ts i el professor de retòrica doctor Felip Gelabert s'encarrega d'examinar los i d'emetre el corresponent informe que és negatiu - per ambdós, considera que cap dels dos està suficientment preparat. Davant d'aquesta situació l'Ajuntament decideix, tal com havia dit, publicar edictes convocant oposicions pel proper mes de novembre(37). Una setmana després d'emetre el seu veredict^e, el doctor Felip Gelabert fa a mans de l'Ajuntament un memorial demanant que no es convoquin oposicions i que es torni a la situació anterior. Es debat la qüestió en el Ple i no hi ha unanimitat de criteris, decidint-se finalment convocar oposicions. La plaça l'obté Joan Salgueda.

Com a detall anecdòtic en el llibre de comptes hi ha anotades algunes despeses d'aquestes oposicions: tres lliures de xocolata, tres de melindros amb ou i tres més sense ou; d'orxata i llimonada se'n begueren seixanta vuit vasos(38).

Continuen^z celebrant-se oposicions a la ciutat L'any 1788 el doctor Felip Gelabert promociona i deixa la plaça de retòrica, no sense dificultats -presentades pels mestres de gramàtica- es celebra nova oposició que guanya Josep Coma.

A començaments del curs 1790 i degut al comportament irregular d'alguns professors, es decideix que els nomenaments dels professors de llatinitat es renovin periòdicament cada tres anys. Així cada tres anys el professor haurà de sol.licitar al Ajuntament la confirmació de la seva plaça, aquest s'informarà sobre l'actitut

i la qualitat del professor i decidirà el que cregui millor en benefici de la ciutat.

A partir d'aquesta data i de manera periòdica trobo a l'Arxiu Municipal els memorials dels diversos professors demanant la renovació del seu càrrec i la resposta de l'Ajuntament.

L'any 1791 és important per a les escoles de llatinitat perquè s'aprova el nou pla d'estudis presentat per l'Directors d'Estudis; després d'un intent anterior fracassat l'any 1774. El document té importància perquè hi ha tot el programa amb les matèries i continguts que han d'ensenyar els professors, així com la normativa disciplinar. El tractare in extenso al seu moment.

L'ensenyament de llatinitat està marcat, els anys que segueixen, per les repercussions de la Guerra Gran (1793-1795). La Convenció Francesa declara la guerra a Espanya i les hostilitats comencen al Rosselló - el 17 d'abril de 1793, quan les tropes del General Ricardos penetren en territori francès(40). De moment la guerra encara és lluny, el 28 de setembre de l'any següent, 1794, els francesos prenen el castell de Figueres, a Girona es fan rigatives a sant Narcís i sant Dalmau, la guerra no arriba a la ciutat, la Pau de Basilea (22 de juliol 1795) posa fi a la Guerra Gran.

Mentre dura la lluita i davant la impossibilitat de cobrar les rendes pel pagament del professorat s'acorda reduir les aules de llatinitat passant de tres a dues aules, el professor Josep Caselles cuida de la classe de rudiments i de sintaxi que s'han ajuntat(41).

La primera notícia que porten els documents municipals referents a l'ensenyament de llatinitat en el nou segle que comença és una amonestació al mestre de gramàtica Josep Caselles(42). Aquest professor està enemistat amb el de retòrica i en la seva classe presiona

als alumnes per tal que no estudiïn la retòrica amb el catdràtic de la ciutat i vagin al col.legi Tridentí, a més durant la seva classe es dedica a desacreditar al professor.

Els regidors el criden a la sala capitular, -confirmat el seu comportament se l'amonesta i avisa que serà expulsat de la càtedra si reincideix.

Aquest mateix mestre protagonitza un altre afer amb l'Ajuntament a començamenr de curs ha de ser -avisat a fi que no admeti a la seva aula estudiants del col.legi Tridentí sense notificar-ho prèviament als Directors d'Estudi(43).

Entre les activitats periòdiques de les escoles de llatinitat: exàmens públics a final de curs, lliurament de premis, cal afegir-n'hi -a partir de l'any 1802- una altra, la felicitació al prelat de la diòcesi durant les festes de Nadal. És un acte al palau episcopal i consisteix en la recitació d'unes poesies per part dels alumnes. Aquest fet em porta a creure que les relacions bisbe-consistori abans tenses per qüestions referents a les escoles de llatinitat, ara són bones. Possiblement també -contribueix a aquesta distensió la presència d'un prelat a la diòcesi -Agapito Ramírez de Avellano- no tan preocupat, com el bisbe Lorenzana, per les qüestions culturals i d'ensenyament.

A través de l'Interrogatorio de l'any 1803(44) sabem que en aquesta època hi ha a la ciutat dues aules públiques de gramàtica amb dos mestres i 109 alumnes, i una de retòrica amb un mestre i 32 deixebles. En el col.legi Tridentí hi ha una aula de retòrica amb 50 estudiants a càrrec d'un mestre i dues de gramàtica amb dos professors i 40 estudiants.

A partir d'ara i fins l'esclat de l'anomenada Guerra de la Independència, pocs documents trobo que es refereixin als estudis de llatinitat, més nombrosos són els que van deixant constància -cada vegada més sovintejada- del pas de tropes franceses cap a l'interior de la

península(45). Primerament s'hostatgen fora ciutat, al Pont Major i Sarrià, amb posteritat disposaran dels edificis públics de la ciutat. Aquesta, a poc a poc, va preparant-se per la guerra. És fan rogatives per les calamitats del país, es publiquen llistes de paisans que han de cuidar de les diferents parts de la ciutat ...

Consta que el 13 de març de 1808 les aules de gramàtica estan ocupades pel l'allotjament de la tropa francesa i que el professor ha de donar les classes a casa seva(46). Encara aquest mes es convoquen oposicions per cobrir la plaça de retòrica(47), es celebren el 27 d'abril, el guanyador -Llorenç Camó- pren possessió dos dies més tard(48).

Els dies 9 i 10 i 11 de febrer de 1808 passen per Girona dues divisions més de l'exèrcit francès i cal preveure el seu allotjament. El governador ordena que es desocupi l'Hospital per establir-hi els francesos. S'hi porten cinc mil camastres. Una setmana més tard passa, tot un comboi d'artilleria i tropes napolitanes.

El 29 de març passen dues altres divisions de tropes franceses i aquesta vegada es demana al bisbe de la diòcesi ordeni buidar el Seminari. Aquest no solament ho fa sinó que, a més, avisa als eclesiàstics perquè rebin a casa seva els francesos que se'ls hi destinin. Al mateix temps el governador avisa públicament a la ciutat que no es modifiquin els preus del queviures que ja han començat a pujar.

Els dies 4, 6, 7, 8, 9 i 10 d'abril passen més tropes franceses. El 19 del mateix mes el Cabildo de la catedral fa rogatives pel felig coronament del nou rei d'Espanya, Ferran VII, l'Ajuntament hi assisteix en corporació.

Un mes després, el 16 de maig, encara l'ajuntament anomena els directors d'estudi(49).

La ciutat pràcticament està ocupada per les tropes franceses i, tot i que, primerament, aquestes han estat rebudes més o menys bé, progressivament l'espirit dels ciutadans s'irrita i ja hi ha hagut conflictes(50). El 5 de juny diversos gremis i col·legis manifesten la necessitat de posar la plaça de Girona en estat d'alerta(51). Tres dies abans han sortit diputats comissionats cap el Congrés de Baiona.

El primer de juliol de l'any 1808, Sant Narcís patró de la ciutat, és declarat "Generalísimo de las armas de mar y tierra que estan baxo las órdenes de la Junta de Gobierno"(52). Aquesta és la reacció de la ciutat en veure que l'exèrcit del mariscal Duhesme, que el 20 i 21 de juny ha fet atacs dispersos a la ciutat, es retirava.

El primer setge comença poc després, el 22 de juliol. La ciutat no ha perdut el temps i ha reforçat l'estat de les fortificacions. El setge no reeix.

El 8 de maig de 1809 en el volum d'Index hi trobo la següent nota: "En 8 de mayo de este año, 1809, pusieron los franceses sitio a esta ciudad de Gerona que duró hasta 10 de diciembre del mismo año en que capituló la plaza, la que después desocuparon los mismos franceses el día 9 de marzo del año 1814 en que entraron felizmente las tropas españolas. Lo que noto aquí por memoria"(53).

D'aquesta manera acaba una etapa en la història de la ciutat.

3.2. L'ALUMNAT

Per trobar dades precises a fi de saber quants alumnes reben ensenyament de llatinitat a les escoles a càrrec de la ciutat, s'ha de recórrer al cens de l'any 1797 i a l'Interrogatori del 1803. En la documentació consultada, fora d'alguna excepció que veurem, només hi ha referències aproximades i que cal prendre amb reserva ja que sovint provenen del contenciós entre l'Ajuntament i el bisbe i per tant és molt possible que no siguin del tot objectives. A falta d'altres dades més concretes exposo tot seguit els informes que referents a l'alumnat hi ha en els documents.

La primera notícia la trobo en un document municipal de l'any 1773. Els jesuïtes ja han estat expulsats i l'ensenyament de llatinitat és en mans del bisbe. Per fi l'any anterior 1772 la ciutat ha pogut establir una càtedra de gramàtica i una de llatinitat. Hi van molts estudiants, bona part dels quals provenen del col·legi Tridentí, segons informa el Síndic Personer senyor Josep Valeta "disen -els deu testimonis citat per l'Ajuntament- conciderarse remediada la necesidad pública, justificándolo por si mismo el numeroso concurso que tiene la enseñanza de este Ayuntamiento, en un tan corto espacio de tiempo, como el que ha mediado desde el mes de

septiembre de este año, el haver pasado muchos de los que estudiaban en el colegio o seminario de Su Ilustrísima a los estudios de esta ciudad y ahún haver havido quien ha dexado de ser colegial por no perder la buena enseñanza de los maestros de los estudios de este Ayuntamiento, al ser mayor el número de una aula sola de la ciudad que dos de el colegio. Y aún puedo añadir yo en esso que, a no ser la contemplación de muchos padres por hazerse gratos a Su Ilustrísima, por el acomodo de sus hijos y deudos, tal vez ni uno huviera quedado en la enseñanza de aquellas aulas, y si en el dia son tantos los colegiales lo ha motivado conciderarse exemptos del sorteo mandado por S.M. en su Real Ordenanza de tres de noviembre de mil setecientos y setenta, como a no pocos se ha ohido y assí lo respondió Su Ilustrísima en la carta que de oficio passó al Ayuntamiento en respuesta de lo que le había pedido"(54).

Aquestes afirmacions contrasten amb les d'un text borrador referent al projecte de nous locals per a les escoles de llatinitat. Explica que els senyors comisaris i apoderats dels Col.legis i Gremis de la ciutat s'oposen a la proposta de l'Ajuntament. Aquest borrador fa una relació cronològica de tot el procés i diu "que nunca havia havido otras aulas de gramatica y retorica - que las que servian y prestaban los regulares expulsos(...) y seguia su enseñanza en la actualidad por los maestros sacerdotes que nombraba el reverendo Obispo (...) a donde concurría crecido número de muchachos, quando en la retórica establecida por la ciudad, hacía un año sólo, se encontraban tres o quatro retóricos(55)".

Una altra afirmació en aquest sentit la trobo en un document posterior i que data no anterior a l'any 1776 i que diu referent als estudis de llatinitat de la ciutat, "Dicha enseñanza está determinada y mandada por el Real y Supremo Consejo y assí lo que se emplee en for

mación de aulas para ellas, como a preciso conseqüente de dicha real resolució, nunca puede ser por causa voluntaria y no es de poco o ningún concurso, pues en las solas dos aulas que estan corrientes son en el dia 1 ó 2 los concurrentes, según manifiestan las listas certificadas de sus nombres y patrias que se acompañan"(56). D'aquest mateix any 1776 tinc la relació dels alumnes de retòrica que té mossen Ciro Valls al Col·legi Tridentí. És una dada concreta que en aquest desert de dades sempre serveix com a referència. El text porta data de 17 d'actubre de 1776(57), la llista d'alumnes està formada per 24 noms, 11 dels quals són de Girona ciutat i la resta de fora. L'edat d'aquests alumnes oscil·la entre 12 i 18 anys, repartits de la següent manera: un de 12 anys, cinc de 13, nou de 14, cinc de 15, dos de 16, un de 17 i un de 18. En aquesta època al Col·legi Tridentí hi ha alumnes interns, però també n'hi ha que viuen a la ciutat i que només hi van a classe.

El 14 de juliol de 1788 els dos mestres de gramàtica de la ciutat demanen a l'Ajuntament que els hi consigní el sou de mestre de retòrica ja que en aquests moments no hi ha professor i en canvi hi ha "actualment siete gramáticos que empezaran el curso de rethórica en sus escuelas, lo que haran una vez lo hubiesen empezado allá en el Colegio"(58).

Per fi l'any 1797 hi ha dades més precises sobre els alumnes de les classes de gramàtica i retòrica.

El cens de Godoy-Larruga referent a la ciutat de Girona, diu que al Col·legi Tridentí hi ha una aula de retòrica amb 19 alumnes i dues de gramàtica amb 53 en total. No especifica si tots els alumnes assistents a aquest ensenyament, són externs. Amb les dades que he aportat abans referents a la classe de retòrica, podem

creure que una part són interns. Quant a les escoles a càrrec de la ciutat, hi ha una aula de retòrica amb 7 alumnes i dues de gramàtica amb 77. Per tant a finals de segle hi ha, repartits entre els dos centres docents de la ciutat, 130 nois que reben ensenyament de gramàtica i 26 de retòrica.

Una explicació més detallada dels alumnes que hi ha a cada classe de les escoles de la ciutat es troba a l'explicació dels exàmens que han fet el mes de juliol de 1801. D'aquesta manera podem saber que a l'aula de poesia i retòrica hi ha 11 alumnes (3 en la classe primera, 8 en la classe segona), a l'escola suprema de gramàtica són 21 (4 en l'aula suprema, 10 en l'aula segona i 7 en l'aula última), finalment, hi ha 23 alumnes en l'escola de gramàtica (10 en la primera classe i 23 repartits entre les classes segona, tercera i quarta) (59).

L'Interrogatori de l'any 1803 (60) informa que hi ha dues aules públiques de gramàtica a càrrec de la ciutat, amb dos mestres i 109 deixebles, i una aula de retòrica amb un mestre i 32 deixebles. Aquesta xifra, sorprenentment, dobla la de dos abans. El mateix document exposa la situació al col·legi Tridentí: una aula de retòrica amb un professor i 60 estudiants i dues de gramàtica amb 2 professors i 40 estudiants en total.

Aquestes són les dades que proporcionen els documents estudiats referent als alumnes que hi ha a les classes de gramàtica i retòrica a càrrec de la ciutat i al col·legi Tridentí a càrrec del bibe de la diòcesi. Dades que qualificaria de purament orientatives ja que donada la rivalitat existent entre l'Ajuntament i el bibe -manifestada en bona part en els textos- cal prendre amb molta cura la seva objectivitat. Vull destacar l'augment notat en les classes de retòrica entre els anys 1797

i 1803, en cinc anys els alumnes de l'escola de la ciutat passen de 7 a 32 i els del Tridentí de 19 a 60, també s'incrementa la totalitat d'alumnes que van a les -classees de gramàtica de la ciutat, de 77 a 109. El conjunt d'aquestes dades globals cal valorar-la positivament. En una ciutat que ronda els vuit mil habitants és positiu que hi hagi 140 nois a l'escola de llatinitat de l'Ajuntament, sobretot si tenim present que a aquest ensenyament no hi anava la majoria de nois, els quals -una vegada ensinistrats en les primeres lletres deixaven d'anar a l'escola.

És possible conèixer la procedència i categoria social dels alumnes? Si escases són les dades per saber amb certesa quants nois hi ha a cada classe, encara més escases -per no dir nul·les- són les dades per conèixer la seva procedència i qui són aquests alumnes. Referent al Tridentí la única dada que tinc és la procedència dels 24 alumnes de la classe de retòrica de -l'any 1776. D'aquests n'hi ha 11 de Girona ciutat, 2 -d'Aiguaviva i de Camprodon, 1 de Banyoles, Barcelona, Bagur, Cornellà de Terri, Cors, Llagostera, Sant Esteve d'en Bas, Sant Feliu de Guixols i Torroella de Montgrí.

Els noms d'alguns d'aquests alumnes ens indiquen famílies de bona posició de la ciutat: Francesc Cabirol, Francesc de Camps, Narcís de Ciurana, Ciril Ric i de Quintana. Alguns d'aquests cognoms els trobo, posteriorment -l'any 1801- en les llistes de repartiments de premis de les escoles de la ciutat(61): Josep de Camps, Francesc de Ciurana, Francesc de Cabirol, juntament amb d'altres de distingides famílies gironines com Narcís de Pastors, Narcís de Foxà, Burguès..., famílies que ben segur han cuidat que els seus fills tinguin un bon preceptor a casa seva per ensenyar-los-hi les primeres lletres. Per altra part constato que la majoria de cognoms dels

alumnes són catalans, no hi ha noms forasters. S'erveixi d'exemple la llista dels alumnes del professor Casellas l'any 1805(62) Narcís Burguès, Francesc Serra, Pere Oliver, Josep Juncà, Romà Velado, Joan Piferrer, Ignasi Sabater, Mateu Pallaroles, Francesc Comes, Miquel Caballer, Josep Custí i Narcís Pou.

La primera i única referència d'un alumne que va a les escoles de gramàtica de l'Ajuntament és del setembre de 1772, l'any que s'inicien les classes i és de "Narcís Solanic, de edad de onze años y actual estudiante de gramática en las aulas públicas de esta ciudad e hijo legítimo y natural de Benito Solanic, maestro de niños de primeras letras de esta ciudad"(63).

3.3. EL PROFESSORAT

33.1. ASPECTES SOCIOLÒGICS

Des de l'establiment de l'ensenyament dels estudis de llatinitat a la ciutat (any 1772) fins al setge de la ciutat (1809) passen 37 anys durant els quals nois de Girona poden aprendre gramàtica i retòrica en escoles a càrrec de l'Ajuntament. En termes generals podem parlar de l'existència de dues aules de gramàtica i una de retòrica i poesia, aquest ensenyament, però, es fa amb intermitències, no oblidem la Guerra Gran que obliga a unificar les aules, o la temporada que no hi hagué ensenyament de retòrica per no presentar-se ningú a les oposicions...

Durant aquests 37 anys la ciutat té 10 professors que cuiden dels estudis de llatinitat (5 per a les classes de gramàtica i 5 per a les de retòrica). La majoria d'aquests professors -set- són preveres, només dos són seglars i d'un no consta l'estat. Una explicació de la poca presència de professors seglars, casats i amb família, en les escoles a càrrec de la ciutat cal buscar-la en el baix sou que se'ls hi paga i que fa que només puguin dedicar-se a l'ensenyament preveres que tenen altres ingressos, com per exemple algun benefici a la catedral.

Referent al lloc de procedència n'hi ha un que és fill de la ciutat, un altre ve de Barcelona i un altre del bisbat d'Elna (frança). La resta -menys dos que no hi consta- venen de diversos indrets del bisbat: Perrelada, Garriguella, Olot, Tortellà i Sant Feliu de Guixols.

Tots aquests professors obtenen la càtedra per oposició, acreditant suficient preparació. Només hi ha un professor -Gabriel Casanovas- que deixa la càtedra en acabar el contracte, després de tres anys. Dels altres que ens consta renoven el compromís amb l'Ajuntament; un es retira per malalt, un altra deixa la càtedra per marxar a un altre lloc (no diu quin és) i dos vaguen per promoció.

La mitja d'anys de docència dels vuit professors (no oblidem que Llorenç Camós i Ramon Robert són -professors substituïts i és difícil comptabilitzar els -anys d'ensenyament) és superior als onze anys. Hi ha, però, notables diferències entre els 3 anys de docència -del beneficiat Casanovas i els més de més de 20 del reverent Coma(64). Jacint Ros dedica 13 anys al'ensenyament a la ciutat, Francesc Mallol i Felip Gelabert n'hi dediquen 7 i 9 anys respectivament, els Casellas, pare i fill, 31 anys -Josep 18 anys i Climent 13-, Joan Salgueda 10 anys. Llorenç Camós guanya la càtedra l'any 1805, tinc constància que l'any 1814 encara ensenya.

33.2. ASPECTES ECONÒMICS

Parlar d'economia en l'àmbit dels profesors de llatinitat vol dir primordialment -com en el cas dels altres ensenyants- parlar de sous. Vegem, doncs, què cobren les persones que es dediquen a l'ensenyament de la gramàtica i retòrica.

En els estatus de la Universitat de Cervera hi consta que "El Rey Don Felip V, en 9 octubre 1717, de las 800 libras que servirán para salarios de los cathedráticos de la Universidad de Gerona, quedando ya esta extinta, aplica 400 libras a los quatro padres jesuitas que han de enseñar la gramática y retórica en dicha ciudad, y las restantes 400 libras a la Universidad de Cervera" (65). De fet l'arxiu municipal porta periòdicament la notícia del pagament de les quatre-centes lliures als quatre professors de gramàtica i retòrica o la reclamació -que aquests fan a l'Ajuntament quan fa tamps que no se'ls paga. Aquest és el sou que anualment es pagarà -als professors jesuites de la ciutat fins a la seva expulsió: 100 liures per professors i any.

Concedides, després de molta insistència, una càtedra de retòrica i una de gramàtica a la ciutat, l'any 1772 se'ls hi atorga a cada professor la quantitat de dues-centes lliures del fons de Propis del Comú, "conformes a lo mandado por el Real y Supremo de Castilla con la dotación remitida a la ciudad con fecha de catorze de junio del año de mil setecientos sessenta y ocho" (66). A pesar de què aquesta quantitat és el doble de la que cobraven els jesuites, l'Ajuntament és concient que és insuficient i així pocs mesos després del restabliment de la llatinitat (gener 1773) s'adreça al Real Consejo demanant els hi concedeixi les quatre-centes lliures dels ardiaques Agullana. El cost de la vida ha augmentat i al

pagar més als professors i, evidentment, les dues-centes lliures són insuficients. Així ho fa patent en el document, fins i tot "algunos dicen que hasta los de gramática deverán dotarse a trescientas libras, porqué tan caro como en el día son los víveres; y teniendo presente, el Ayuntamiento, en proveher los magisterios en personas seculares, que hayan de mantener con el salario de sus magisterios a su familia, es la congrua más limitada que puede señalarse para encontrar sugetos de las qualidades necessarias, especialmente en un tiempo como este que és tanta la falta de latinidad"(67). Aquesta petició és atesa uns anys més tard.

Vacant la plaça de retòrica -l'any 1775- i convocades les reglamentàries oposicions no s'hi presenta ningú. La causa és el petit sou que es paga?, o que ja hi ha ensenyament al col·legi Tridentí i la ciutat -defet- en té prou amb una aula de retòrica?, o ambdues coses?. Sigui com sigui, en no opositar ningú, l'Ajuntament acorda crear una nova aula de gramàtica, dedicada de manera especial a l'ensenyament dels principis, de les beceroles d'aquesta matèria. La dota amb dues-centes lliures anuals.

La tenacitat de l'Ajuntament per obtenir els censals de les fundacions dels Agullana aconseguix, finalment, que el 22 d'octubre de l'any 1777 el Real Consejo decideixi atorgar-los-hi, tal com consta en el lligall 40 d'Instrucció Pública "Cesión y dejación de 16 censales juntos, de capitalidad 5.999 tt 17¹/₈ atorgada a favor del Muy Ilustre Ayuntamiento de la ciudad de Gerona, a buena cuenta de las 14.300 tt ¹/₄ que constituyen el capital de las dos pías memorias de Agullana, consignadas por Su Magestad para dotación de los maestros de latinidad en virtud de una Real Carta del Consejo"(68).

El 15 d'abril de l'any següent 1778 la Junta de Temporalidades dels jesuïtes lliura aquesta quantitat a l'Ajuntament. De totes maneres la globalitat dels diners no la rep l'Ajuntament íntegrament. D'aquesta manera s'aclareix un aspecte del contenciós que hi ha entre l'Ajuntament i el bisbat, ja que tots dos pretenien aconseguir aquests diners.

Quan el gener de 1779 es convoca de nou la càtedra de retòrica la dotació és de "300 tt anuales, sobre los fondos de las dos Pías memorias, fundadas para manutención de maestros de latinidad por don Jayme y don Miguel de Agullana"(69). De totes maneres la mateixa convocatòria "previene de público que hasta que la Junta de Temporalidades de los regulares expulsos haya cedido capitales equivalentes a los fondos de dichas memorias, como está prevenido y se está tratando, el obtentor sólo percibirá anualmente 80tt por no alcanzar a más los réditos de los censos hasta aquí concedidos por dicha Junta"(70). Per tant i que legalment el professor ha de cobrar 300 lliures anuals, a l'hora de la veritat només en percep 80!, no gaire més d'una quarta part del sou assignat.

El professor que obté l'aula de gramàtica -convocada el gener de 1782- cobra dues-centes cinquanta lliures l'any. Aquesta quantitat ja no varia durant tota l'època estudiada(71), inclús es manté en la immediata postguerra.

Referent a la càtedra de retòrica, convocada el juny de 1788, continua avisant-se públicament a tots que hi volen opositar que, a pesar d'estar dotada amb tres-centes lliures, el sou és de vuitanta lliures anuals(72). En ocasió de la Guerra Gran, i de manera excepcional, l'Ajuntament davant la dificultat de cobrar els

censals i de poder reunir les quantitats necessàries pel pagament del professorat, decideix, el 17 de gener de 1795, unificar les dues aules de gramàtica pagant al professor tres-centes lliures. Al de retòrica se li disminueix l'assignació a dues-centes vint-i-nou mentre dura la situació de guerra.

A part el sou que cobra el catedràtic de retòrica l'any 1808 és de 75 lliures pels mesos d'abril, maig i juny, que representa un sou anual de 300 lliures. Per altra part tinc constància que a començaments de l'any 1809, tant el professor de retòrica -Ramon Coma- com el de gramàtica -Climent Casellas- paguen la quantitat de 50 i 30 lliures respectivament al "empréstito patriótico"(73).

Aquests són els sous que cobren els professors de les escoles de llatinitat a càrrec de la ciutat i que sens cap mena de dubte, influeixen en l'ensenyament en condicionar l'accés a la càtedra en un aspecte tan fonamental com és el monetari.

Hi ha un aspecte, dins del tema econòmic, del que faig esment encara que es queda -de moment- en un bon desig per part de l'Ajuntament. És el de la jubilació del professorat amb la corresponent ajuda monetària.

Quan el mestre seglar de gramàtica Jacint Ros deixa -l'any 1785- l'ensenyament per estar molt malalt -demana a l'Ajuntament "se le consigne de los Propios alguna cantidad annual por via de jubilación"(74). Aleshores els regidors de la ciutat creuen que és bo donar cent lliures -per via de jubilació- a tots els mestres que hagin servit un mínim de due anys a les escoles. A part de l'ajuda econòmica que aquesta quantitat representa i de la que tant necessitada estan els professors, especialment els seglars, l'Ajuntament ho considera com un esímul

perquè vinguessin bons professors. Amb tot l'Ajuntament no és qui per decidir en aquesta qüestió i envia un informe a l'Intendent General per tal que decideixi.

Deu anys després encara no s'ha decidit res sobre el particular i el 9 de novembre de 1795 amb ocasió de convocar una plaça de gramàtica es demana al Real Consejo l'aprovació de la petició, per poder donar cent lliures en concepte de jubilació al professor, ja que considera "se proporcionarían más hábiles maestros si se conseguía una jubilación a favor de aquellos que, habiendo enseñado doze años con utilidad del público, se inutilizasen para esta enseñanza"(75). Noto que el període de temps per mereixer els diners en concepte de jubilació s'amplia de deu a dotze anys entre una i altre petició.

Per altra part i relacionat amb el tema econòmic, tinc constància que l'any 1792, a final de curs, l'Ajuntament donà als professors un lot de llibres per a les seves classes. Cal considerar-ho una aportació econòmica a favor dels professors. Ho veurem en l'apartat dels llibres.

33.3. L'ACCÉS: LES OPOSICIONS.

L'accés a la docència es fa pel sistema d'oposició. L'opositor guanyador, que acredita una millor preparació, obté la plaça per tres anys renovables si ho sol·licita i l'Ajuntament ho creu oportú a partir dels informes que té del professors i de la manera com fa --

l'ensenyament.

Com són les oposicions? Una vegada aconseguida l'autorització per crear la càtedra (o quan aquesta queda vacant, per renúncia o promoció del professor) es fa l'anunci públic convocant l'oposició. L'edicte es publica a la ciutat i també "para que el dicho edicto pueda dirigirse (...) a las ciudades y maior parte de las villas y pueblos grandes del Principado, se expida , desde luego, una porción de copias o exemplares del dicho cartel, y las correspondientes cartas que deven acompañar y dirigir el mismo cartel, a los respectivos escrivanos y secretarios de los ayuntamientos de dichas ciudades, villas y lugares"(76). Per exemple, l'any 1808 per cobrir la vacant de l'aula segona de gramàtica s'envien edictes a Barcelona, Tarragona, Lleida, Mataró, Vic, La Seu d'Urgell, Manresa, Tortosa, Figueres, Olot, Roses, Besaú, Banyoles, Reus i Sant Feliu de Guixols(77).

Posteriorment s'anomenen les tres persones que formen el tribunal, la composició dels membres del tribunal és variada, hi domina el clergat (secular i regular): canonges i beneficiats de la catedral, professors del seminari, religiosos dels diferents convents de la ciutat, en alguns casos professors de retòrica de les escoles de la ciutat, i també càrrecs importants de Girona com poden ser notaris... Així el tribunal de gramàtica del 17 d'agost de 1772 el componen "los reverendos don Joseph Rovira, el canónigo Joseph Campaña y Francisco Pi, todos tres presbíteros beneficiados de la santa iglesia catedral"(78); els doctors Miquel Molinas, Josep Sans i el Pare Lector Fra Albert Vidal són els examinadors de la càtedra de retòrica de l'any 1779(79); quant als components del tribunal de l'oposició de gramàtica de l'any 1782 tots tres són preberes; el tribunal per les oposicions de gramàtica de l'any 1785 el componen mossén Ja-

cint Morales, vicari de la parròquia del Mercadal, Josep Casellas, mestre de gramàtica i el doctor Felip Gelabert, catedràtic de retòrica; mentre que l'any 1789 per a la càtedra de retòrica componen el tribunal "el doctor Joseph Sans, presbítero y cathedrático de rethórica del Colegio Tridentino de esta ciudad, el Padre Fray Alberto Vidal, lector jubilado del convento de menores de la misma y - el doctor Ignacio Ribot abogado"(80).

El dia de l'oposició es convoca el ple Ajuntament: diputats i regidors presidits per l'alcalde, els membres del tribunal i tots els aspirants. Són actes públics als quals algunes vegades consta que hi assisteix molta gent.

L'oposició consta de tres parts. En primer lloc sortegen a cada opositor els texts que ha de treballar i posteriorment exposar el tribunal. L'endemà es fan els exercicis, és a dir, les oposicions propiament dites. Un parell de dies després d'haver acabat totes les proves tots els opositors hi ha la lectura del veredict, l'atorgament de la càtedra al guanyador i la signatura del contracte.

Vegem, en concret, com es fan les primeres oposicions a la càtedra de gramàtica en les escoles de la ciutat, l'any 1772. "Luego se ha pasado a dar puntos a los opositores de la cátedra de grammática y les han salido, por sorteo para todos, las cartas siguientes(...), de los quales puntos han únicamente escogido la carta 17. (...) Después, en el día siguiente, (...) empezaron los exámenes al opositor de la cátedra de grammática llamado Jacintho Ros, quien primeramente haviéndose subido al púlpito leyó la carta del P.Feyjóo que el día antes había sorteado; segundamente leyó la traducción que por mano de mi, el infraescrito escribano y secretario se le fué en-

tregada, que era la misma que en el día de ayer por la tarde y en el espacio de dos horas compuso en la propia cassa del Ayuntamiento, y me la dió a mi firmada de su mano, y dió razón de la colocación y de el artificio - que contenía y, finalmente, leyó la carta de Cicerón,(...) que por sorteo le había salido, la repitió y explicó - gramaticalmente, dando razón de los géneros, verbo, sin taxi, colocación y demás en ella perteneciente a la grammática. Con cuio acto concluyó su oposición y se bajó del púlpito"(81). Despés continuen els altres candidats que, segons narra el document, fan el mateix tipus -- d'exercicis amb textos diferents.

Deu anys més tard (10 febrer 1782) en les opo sicions de gramàtica hi consta una novetat important. A més de tots aquests exercicis -que continuen fent-se -- igual-, hi ha un exercici pràctic per part del mestre, consistent en "preguntar gramaticalmente a los muchachos que se habían prevenido a dicho fin, y lo continuó hasta tanto que el presidente le hizo señal con la campanilla, con lo que se dió fin a los ejercicios de este opo sitor"(82). Aquesta pràctica es continua en les altres oposicions posteriors. És a dir que a l'hora de jutjar sobre la capacitat d'un professor no es mirava només l'aspecte de coneixements sinó que -en la mesura del possible- s'intentava conèixer les capacitats dicàctiques de l'opositor.

Pel que es refereix a la càtedra de retòrica l'esquema base és el mateix amb les variants degudes a la matèria. L'explicació més clara està en el document de l'any 1772. Hi ha un sol opositor al qual, després - d'haver escollit un dels tres punts sortejats, "se le ha dado por assumpto un chria. activo sobre el presente hecho del Ilustre Ayuntamiento, de haver puesto en planta

las dos cátedras de retórica y grammática"(83). L'endemà comença l'exàmen "subiéndose al púlpito de dicha capilla(84), en el qual recitó de memòria el chria. activo sobre el punto que le havían dado los examinadores o censores el día antecedente(...) la qual recitó por espacio de corta diferencia de media hora y hasta que le hizo señal el señor Presidente(...). Subió otra vez explicando el artificio de su chria. que en público havía recitado de memòria, dando razón de todas las partes que contenía, manifestando su habilidad assí en la composición como en el modo de explicarla; leyó públicamente el passage de Virgilio que el día antes se le havía sorteado, lo repitió y dió razón de las figuras y artificios de la prosodia, con cuió acto dió fin a su oposición"(85).

L'endemà l'oposició continua "empezó el acto por una oración en idioma castellano y, habiéndose subido al púlpito, recitó de memòria sobre la antigüedad nobleza e ingénio de esta ciudad y sus naturales que duró por espacio de media hora"(86). Aquesta part de l'oposició no era prevista, la fa de més a més perquè li demana l'Ajuntament "ya para conocer més su habilidad en la sciencia que debe de enseñar, como para cercionar al público de sus distinguidas circunstancias. Esta oración la hizo y decoró en menos de las veinte y quatro horas"(87).

Quan el 17 de juliol de 1775 queda vacant la plaça de retòrica i es convoca públic cuncurs, l'edicte explica quins exercicis han de fer els opositors. "se le dará por sorteo alguna chria., laus, progymmasma, etc. sobre el assumpto que apareciere a los censores, para que con puntos de veinte y quatro horas, en lugar destinado a esto, a fin de evitar fraude(y sin otro auxilio que el de un diccionario hyspano latino y de un amanuense)

componga una pieza oratoria de media hora y recite inmediatamente de memoria, en público, explicando después el artificio retórico de su obra, y concluirá la función repitiendo un pasage de Virgilio, dando razón de las figuras, y artificio poético que convenga, y de la cantidad de las syllabas, para que de muestras de su habilidad en la prosodia"(88).

L'any 1779 les oposicions són molt més sencilles i breus, después de recitar durant mitja hora una lliçó sobre el punt sortejat el dia anterior "se dió fin a dichas oposiciones, pues el epigrama que havían de componer sobre el assumpto señalado lo havían ya entregado esta mañana a los censores, según assí estos lo refirieron"(89).

Aquesta era la manera com es fan les oposicions. La reunió per escollir els punts sol fer-se a la sala capitular de l'Ajuntament, mentre que la resta de l'oposició es desenvolupa a la capella dels Dolors, tocant el convent de la Mercè.

Quins llibres s'utilitzaven en aquestes oposicions?. En concret i pel que fa referència als opositors de gramàtica fan servir les cartes del pare Feijóo, les faules de Fedre, les cartes de Solís, algun text de Lluís Vives, fragments del jesuïta Codorniu..., quant a diccionaris per ajudar-los a l'hora de la traducció trobo citats el Requejo, el Valbuena i el Paulino. Respecte als opositors de retòrica s'usen: les Eneides de Virgili per escollir els punts i d'altres textos d'autors clàssics com p.e. Salusti, Ciceró,... Ho tracto en detall en l'apartat de llibre.

33.4. REQUISITS I CONDICIONS.

Normalment en els edictes públics convocant oposicions s'hi especifiquen les condicions exigides als candidats i les seves obligacions. Així com als mestres de primeres lletres se'ls hi exigeixen diversos certificats acreditant puresa de sang, bona conducta... en el cas dels professors de llatinitat només hi trobo un referència molt general: "en dicha oposición podrán concurrir las personas llegas o eclesiásticas seculares que deseen obtener dicha cátedra y se hará la elección en el más benemérito y capaz"(91). Per tant sembla que els únics exclosos per ser professors de les escoles de llatinitat a càrrec de la ciutat són els membres del clergat regular. Aquest és el to de totes les convocatòries, tant si són per a l'aula de gramàtica com la de retòrica i de poesia.

Referent a les obligacions que tenen com a professors, els documents no són pas gaire més explícits. Així en la convocatòria de l'any 1779 s'especifica que "los cargos que tendrá dicho maestro (el de retórica) seran, a más de lo que comprenda esta sciencia la composición en prosa y en verso y la obligación de educar a sus discípulos en las buenas costumbres, principalmente en lo tocante a nuestra santa fe, hacerles oír missa todos los dias y confesar y comulgar cada mes. Su asistencia a la cátedra deberá se de dos horas por la mañana y otras dos por la tarde, teniendo libres los dias de fiesta y uno entre semana si no hai fiesta alguna en ella y lo que va del día quince de agosto al de nueve de septiembre"(92). En altres convocatòries no es concreta pas més les obligacions "el obtentor tendrá de enseñar la composición en prosa y verso; de educar a los discípulos en la doctrina christiana y buenas costumbres, y asistir a la cátedra a las horas y según las reglas e instrucciones que se le dieren por el Ayuntamiento"(93). Una novetat en la convocatòria de l'any

1795 és la de remarcar que qui obtingui la càtedra ha "de sugetarse, en quanto a la enseñanza, al método que le prescriba dicho Ilustre Ayuntamiento"(94), en què - consisteix aquest mètode? No ho sé ni m'he trobat cap - altra referència documental. En la convocatòria del 16 de març de 1808 es recorda, a més, que el guanyador no pot sortir de la ciutat sense permís de l'Ajuntament.

Algunes d'aquestes normes i obligacions són més detallades en els Plans d'estudi. L'obligació del professor és assistir a classe les hores asenyalades, siguin pocs o molts els alumnes que tingui; únicament pot deixar la classe per malaltia i en aquest cas és obligació seva buscar un substitut que sigui de la satisfacció dels directors d'estudi. Qualsevol novetat: absència per malaltia o altra causa greu... l'ha de no tificar als responsables de l'ensenyament nomenats per l'Ajuntament.

A partir de l'any 1776 s'anomenen, per part de l'Ajuntament, els directors d'Estudi que cuiden -en tre altres coses- del compliment dels professors i con trolen el seu comportament com a professors i la mane- ra d'ensenyar.

33.5. BIOGRAFIA DELS PROFESSORS.

Amb els documents investigats puc esta- bllir una sucinta biografia de tots els professors de - gramàtica i retòrica que han ensenyat a les escoles pú- bliques a càrrec de la ciutat durant el segle XVIII i

inicis del XIX. Per ordre cronològic, és la següent:

GABRIEL CASANOVAS I ROSELLÓ

Capellà de Barcelona, resident a Girona i beneficiat de la catedral. Obté -l'any 1772- per oposició la càtedra de retòrica de les escoles públiques de l'ajuntament, exerceix el càrrec durant un termini -fins el -1775- amb total satisfacció de l'Ajuntament i del públic i amb aprofitament dels alumnes(95). Siguent professor l'any 1774, se li encomana la confecció d'un pla d'estudis que no és acceptat "por no tener calidad alguna de oficio"(96). En la certificació que demana, acabat el seu compromís el secretari municipal fa constar que "ha regentado (la classe) con el mayor gusto del público y utilidad de sus discípulos, ostentando su zelo por el bien común en algunas producciones suyas dirigidas al adelantamiento de las letras humanas y de la educación pública"(97). No he trobat cap altra referència a aquestes obres seves.

Aquest refús fou motiu que en acabar el termini de tres anys deixés la càtedra?. Possiblement ajudà a prendre la decisió. Sigui com sigui en acabar el curs 1775 no continua perquè, segons manifesta a l'Ajuntament -"no era de su ánimo proseguir dicha enseñanza por desear seguir su carrera"(98), és la carrera eclesiàstica. L'any següent figura -a més de beneficiat de la catedral- com "escrivano de el Vicariato eclesiástico de la misma diócesis"(99). A l'arxiu diocesà consta com "obtentor del personal del beneficio de los santos Gabriel arcangel y Juan bautista por mi mismo fundado "(100) el 27 de març de 1778. Uns anys més tard -1782- és notari eclesiàstic (101). L'any 1792 ingressa a la Real Acadèmia de Buenas Letras de Barcelona (102). En nota a peu de plana del llibre de Francesc Tort sobre el bisbe Climent hi trobo una referència a Casanovas, quan tracta la qüestió de la

llengua "Gabriel Casanovas examinador del obispado de Gerona dice el 20 de febrero de 1793 en su oración con gratulatoria sobre la lengua catalana: "La lengua cata lana tan sonora y armoniosa, tan llena de majestad y abundancia, tan activa y tan dulce, carece hasta ahora de un arte que la enseñe, de un buen diccionario que la manifieste"(103). Encara l'any 1796 el trobo consig nat "por la autoridad de su Ilustrisimo y Reverendo Sr. Obispo, escrivano, secretario y cancellario de la curia de el Vicariato eclesiastico de la diócesis"(10\$).

JACINT ROS.

És seglar i mestre de gramàtica de Perelada (Alt Empordà). Oposita i obté la plaça de gramàtica de les escoles públiques de la ciutat l'any 1772. Concedida la càtedra per tres anys és confirmat -l'any 1775- "por otros tres años o por el más omenor tiempo que durare el beneplácito del Ayuntamiento con el mismo salario, pactos, condiciones y obligaciones con las cuales fué nombrado por tal maestro de gramática"(105).

A finals de l'any 1781 continua ensenyant i té conflicte amb els altres dos col·legues de retòrica i de sintaxi, de les escoles de la ciutat, amb motiu -dels exàmens que han fet els seus alumnes per passar a l'aula de sintaxi. La relació entre professors no és cor dial, tot al contrari, tant és així que el secretari fa constar en el llibre d'actes "el encono y malicia formal que hai entre dichos maestros"(106).

L'any següent té un atac de aplopexia però con tinua ensenyant fins l'any 1785, el 3 de juny presenta un memorial a l'Ajuntament "exponiendo la inutilidad en que le ha puesto un accidente apoplético que le sobrevino cosa de tres años hace y le ha repetido todas las pri

maveras, solicitando se le consigne de los Propios alguna cantidad annual por via de jubilación"(107). A començament del curs escolar 1785-86 davant la situació exposada per professor J. Ros l'Ajuntament li priva la docència, "fué despedido por inútil" diu el document, exigint-hi que en el termini de quinze dies presenti un substitut.

FRANCESC MALLOL.

És el que oposita a la càtedra de retòrica deixada vacant per mossèn Gabriel Casanovas. Seglar i natural de la població d'Estuer (bisbat d'Elna) obté la càtedra l'octubre de 1775. Renova periòdicament el contracte a començament de l'any 1782 encara imparteix docència - com a professor de sintaxi.

Malgrat d'ensenyar amb satisfacció de l'Ajuntament, presenta un memorial el 16 de gener de 1782, renunciant al magisteri per anar a un altre lloc que l'interessa més, però no diu quin és. Un mes després deixa la càtedra. Si tenim present que el mes de desembre havia estat cridat per l'ajuntament -juntament amb els altres col·legues de llatinitat- degut al conflicte amb el mestre de "rudimentos" Jacint Ros i que els regidors havien manifestat el seu disgust per aquesta tibant relació, potser podem explicar-nos aquesta sortida de Girona.

FELIP GELABERT.

Fill de Girona, doctor en Sagrada Teologia i batxiller en lleis, oposita a la càtedra de retòrica que "debe nuevamente establecerse"(108) i la obté -el 14 de febrer de 1779- per 3 anys. Dóna la classe a la casa dels hereus. És l'altre professor que, juntament amb el de sintaxi, es queixen del mestre de rudiments. L'any 1782 és membre examinador, nomenat per l'Ajuntament, de les

oposicions de gramàtica.

Ensenya fins el desembre de 1788 que promociona - no diu a què ni a on- i deixa vacant la plaça.

JOSEP CASELLAS.

Seglar, nascut a Garriguella, és mestre de gramàtica a Hostalric, l'any 1772 oposita a la càtedra de gramàtica i no la obté(109). Deu anys més tard -1782- obté per oposició l'aula segona de gramàtica(110). Ensenya a la ciutat fins a la seva mort, el dotze de març de 1808.

L'any 1788, juntament amb l'altre professor de gramàtica -Joan Salgueda- demana a l'Ajuntament el spu corresponent a la càtedra de retòrica, vacant en aques moment, ja que tenen alumnes de gramàtica per fer retòrica i ells se'n duïden. La resposta és engativa.

A través d'un certificat atorgat al seu fill Climent Casellas sé que durant la Guerra Gran (1795) continua tot sol l'ensenyament a la ciutat "dedicándose, también, con esmero y aplicación y proporcionando una mui útil instrucción a todos sus alumnos, sin haber cesado en ella ni aún tampoco durante la guerra contra Francia y retirada del Quartel General a esta ciudad, antes bién fué maior su aplicación durante aquella calamitosa época pues que él sólo siguió en ella la enseñanza de gramática"(111).

Any més tard, 1800, és amonestat pels consells que dóna als seus alumnes i l'aversion que té vers el professor de retòrica "y por lo mismo se le repitió que se abstuviese en adelante de iguales excessos, pues de lo contrario se le separaria del Magisterio"(112). Què feia perquè se l'amenacés tan seriosament? Doncs resulta que "retrahia a los discípulos de su escuela de que estudiasen la rethórica con el cathedrático de la ciudad y les

estimulava a que se fuesen al Colegio. Que se detenia en su escuela a los muchachos, después de quedar habilitados para pasar a la rethórica, con otras cosas dirigidas a desacreditar la aula de rethórica de la ciudad"(113). A començament del curs següent -22 octubre 1800- l'Ajuntament l'amonesta perquè "no admita estudiantes del Colegio sin conocimientos de los señores Comisionados de Estudios"(114).

Pel certificat ja esmentat del seu fill sé que l'any 1802 està malalt i delicat. Mor el 12 de març de 1808 quan part de les aules de gramàtica estan ocupades allotjant les tropes militars franceses.

JOAN SALGUEDA.

Prevere natural d'Olot, es presenta i guanya les oposicions a la càtedra de gramàtica el 24 de novembre de 1785. El 20 de gener de 1789 oposita a la càtedra de retòrica de les escoles de la ciutat, juntament amb Josep Coma. L'oposició és molt igualada, tan és així que demanat el parer als regidors de l'Ajuntament "respondieron que en los dos reconocían sólo una suficiencia actual pero en ninguno habilidad particular, pero que ambos continuando con aplicación en la enseñanza la reconocían en disposición para ser útiles y hábiles para ella y, finalmente, que atendidas todas las circunstancias de uno y otro de dichos opositores reconocían en Salgueda alguna superioridad"(115). De totes maneres l'opinió dels regidors deu ser molt igualada a favor d'un i altre ja que la reunió municipal acaba amb l'acord de "que se suspendiese por aora la provisión de dicha cátedra"(116). Per tant Salgueda continua com a professor de llatinitat. El 3 de novembre de l'any 1790, a petició seva, se li prorroga la facultat d'ensenyar per un període de tres anys - més.

Hi ha constància que ensenya -com a mínim-fins a finals de l'any 1794 "pues consta se le pagó su sueldo de tal hasta fin de diciembre del mismo"(117). El mateix text anota que a començaments de l'any 1795 "es de creer que Salgueda estaría al ejército del Rosellón, contra los franceses, sirviéndo -como sirvió- de capitán en el tercio de Besalú"(118). Es tracta de la Guerra Gran. El novembre de 1795 consta que la seva plaça està vacant.

RAMON COMA I COLL.

Clergue. Catedràtic de retòrica de les escoles públiques de la ciutat a partir del 31 de maig de 1789. El febrer del 1791 demana al'Ajuntament intercedeixi davant del prelat de la diòcesi -Tomàs de Lorenzana- a fi que el vulgui admetre per rebre les ordres menors. A final de l'any 1795 continua com a professor i també és anomenat examinador dels mestres de llatinitat. El 1802 demana una canongia a l'esglèsia de Sant Feliu de Girona.

L'any 1803 consta en un certificat que "ha desempeñado a satisfacción de dicho Mui Ilustre Ayuntamiento los cargos y obligaciones correspondientes a dicha cátedra, habiendo acreditado su aptitud y aplicación, no sólo con las diferentes piezas oratorias y poéticas que ha compuesto y dado a luz pública con universal aplauso sinó y también con los sobresalientes alumnos que han salido de su escuela"(119). No tinc cap més referència d'aquestes obres. És membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'any 1806(120).

Consta com a catedràtic de retòrica el juliol de 1809. Segons un text borrador (121) sembla que ensenya fins el 21 d'octubre de 1815, ja que se'l paga fins aquesta data.

CLIMENT CASELLAS.

Fill de Josep Casellas. Prevere. Guanya en con curs públic l'aula primera de les escoles de llatinitat de la ciutat el 18 de desembre de 1795. L'any 1802, 31 de març, demana un certificat a l'Ajuntament, aquest hi fa constar, referent al seu magisteri, que "lo ha constante mente desempeñado con fruto y adelantamiento de sus discípulos, que tiene en gran número y han acreditado mui cabal abtitud siempre que han sido tanteados y más con-cretamente en la ocurrencia de los anuales públicos examenes"(122).

Dos anys més tard tinc constància de la queixa d'un alumne -Marc Custí- per mals tractes. Sembla ser, que segons l'informe que consta en l'arxiu municipal, que fou el pare d'aquest alumne el que va ofendre de paraula al professor quan aquest només havia renyat al seu fill per mal comportament(123).

El 16 de març de 1808 s'acorda que es cuidi, també, de l'aula segona de gramàtica fins que es convoquin oposicions. De fet ja ho feia amb el consentiment dels directors d'estudis des de que el seu pare Josep Ca sellas s'havia posat malalt.

LLORENÇ CAMÓS.

Natural de Tortellà, es estudiant de teologia i quan el professor de l'aula segona de llatinitat Jo--sep Casellas es posa malalt s'ofereix a l'Ajuntament per a substituir-lo. La seva proposta és acceptada (21 de juny de 1802) ja que és "sugeto de acreditada conducta y ciencia, y que los muchachos siguieran separados mejor en sus adelantamientos que no estando unidas las aulas"(124) tal com són en l'actualitat.

L'any 1808 ha rebut les primeres ordres menors, és acòlit, es presenta i guanya les oposicions a la càtedra de gramàtica que estava vacant per mort el professor Casellas.

L'any 1814 consta com a professor de gramàtica.

RAMON ROBERT.

Prebere, beneficiat de la vila de Sant Feliu de Guixols. "En todas las ocasiones que el cathedrático de rethórica de esta propia ciudad, don Ramon Coma presbítero, ha estado enfermo o ausente de ella, ha substituido y regentado la mencionada cátedra de rethórica a entera satisfacción del referido Muy Ilustre Ayuntamiento y con conocido aprovechamiento de los alumnos de aquella clase"(125). El text del certificat porta data 1 d'octubre de 1802.

3.4. L'ENSENYAMENT.

34.1. PROGRAMES I CONTINGUTS.

En el text del Pla d'estudis aprovat el 28 de febrer de 1791 s'hi troba l'explicació més detallada i concreta del programa i continguts dels estudis de gramàtica i retòrica de les escoles de la ciutat. Amb l'estudi d'aquest text, juntament amb el text de l'explicació crítica dels exàmens de gramàtica i retòrica que es fan a Girona l'any 1801, podem tenir una visió general i real dels programes i continguts de les escoles de llatinitat a càrrec de la ciutat.

Segons aquest pla d'Estudis, l'ensenyament de llatinitat consta de dues aules de gramàtica i una de retòrica i poesia. L'aula primera de gramàtica està dividida en tres classes a fi de poder fer un ensenyament progressiu i complementari. El nivell inferior, el més elemental, es dóna a la classe primera de l'aula primera. En aquesta classe els nois estudien i practiquen - els noms i verbs fins que en són destres i estan capacitats per respondre -tan en llatí com en castellà- "y que esten en abtitud de declinar y conjugar otros nombres y verbos distintos de los del Antonio por las reglas y similitud de los continuados en este"(126).

En la segona classe, tot practicant el que ja saben, s'ocupen especialment d'aprendre, únicament en castellà, "las partes, géneros y genitivos, pretéritos y suprimos"(127). Hom insisteix molt en la importància de què els nois entenguin la substància, el fons de la qüestió, ajudant-se amb exemples, més que no pas esdevinguin pràctics en exercicis però no entenguin el per què d'aquests. En aquesta classe comencen a aprendre, també, les expressions llatines més comuns i fàcils, juntament amb la seva traducció. Per aquest treball els és de molta utilitat el llibre de mossèn Cirus Valls, catedràtic del col·legi Tridentí de Girona; fan exercicis de traducció del llatí al castellà i viceversa, el professor els hi posa de relleu tots els aspectes de la -construcció gramatical.

Una vegada adquirit aquest bagatge els alumnes passen a la classe tercera "y en ella podran instruirse en lo más substancial de la Suma de Tiempo, pero no deberá precisárseles, y aún se cuidará que no aprendan de memoria, otra cosa más que aquello que considere el maestro más necesario para la inteligencia y continua presencia de las reglas de construcción"(128). La Summa de Temps és un compendi general de gramàtica que sol -anar acompanyat d'un abecedari amb els verbs i expressions llatines més usuals amb la seva traducció catalana. Practiquen la traducció i composició amb frases de més envergadura que en la classe anterior.

Degudament preparats passen a l'aula segona de gramàtica, on treballen la sintaxi. El llibre que fan -servir és la Gramatica Llatina del P. Agustí de Sant Joan Bautista de les Escoles Pies. Aquesta aula està dividida en dues classes responent a criteris pràctics d'eficàcia en l'aprenentatge i d'ensenyament progressiu. En la primera classe a més d'estudiar la sintaxi hi aprenen de memòria les expressions llatines que hi ha en el llibre de

mossèn Valls, i tradueixen -oralment i per escrit- del llibre Històries selectes de l'antic testament. Per practicar-se en la traducció del castellà al llatí hom recomana textos d'autors clàssics degudament traduïts com per exemple Corneli Nepos, Quint Cursi Ruf...

En la segona classe hi aprenen la sintaxi figurada juntament amb l'ortografia i l'elegància de la llengua llatina. S'inicien en la traducció de les cartes escollides de Ciceró. Una vegada practics en traducció i composició, i abans de passar a l'aula de retòrica, són examinats públicament pel seu propi professor; superada aquesta prova i abans de les vacances participen en un concurs de mèrits davant d'un tribunal format pels seus professors, a més d'altres examinadors escollits per l'A juntament. Els millors alumnes són premiats.

Quin tipus de proves es fan en aquests concursos públics?. L'explicació dels exercicis de l'any 1801 ens il·lustra abastament. Als alumnes de la classe de segona de l'aula primera se'ls hi dóna a triar entre les Cartes de Ciceró o un fragment de la Vida de Foci i Timoleó de Corneli Nepos, el text escollit el "traduxeron, construieron, explicaron la naturaleza de sus partes i regencia de sus casos por reglas de la sintaxis con el más bello primor"(129). Els alumnes de la classe primera "correspondieron todos muy bien a mis intentos ya en la composición repentina, ya en las respuestas de construcción de nombre i verbo hasta la figurada, ya en la repetición de un pasage que se les señaló de los 36 últimos de la segunda parte de las Historias Selectas del Viejo Testamento"(130). Els alumnes de la última classe han de traduir una fàula de Fedre i se'ls hi té present a més de la traducció, "la ainstada respuesta de la sintaxis de nombres y la propiedad del latín"(131).

Aquest és el primer nivell d'ensenyament. Són els estudis de gramàtica. El segon consta de l'estudi de la retòrica i la poesia.

Els alumnes que passen a l'aula de retòrica, treballen inicialment la prosòdia amb el llibre del Pl Alvarez i el tractat De Arte Rethorica del P. Decolonia. Es tracta bàsicament d'aprendre "las simples definiciones de los tropos y figuras con sus divisiones, y los primeros ejemplos que trae dicho tratado"(132). Tradueixen fragments dels Discursos de Ciceró i continuen treballant el text de F.Pérez intitulat Antigüedades Romanas.

Comencen a exercitar-se en la traducció oral. Els professors els hi diu oracions en castellà que ells tradueixen directament al llatí. En aquest punt el programa eenumera detalladament tota la progressió que han de fer els alumnes. "Por segundo ejercicio se les pondrá, una y muchas veces, una fábula, una narración, una descripción, un paralelo, una figura animada, etc... a fin que impuestas en la substancia, idea, orden, palabras y expresiones lo pongan en latín"(133). Aquest treball, però, no el fan a l'escola, sinó que per fer-lo més sosegadament i amb tranquil·litat el fan a casa.

El pas següent consisteix en el dictat per part del professor d'un text "sin suprimir circunstancia, pero separada de todo adorno, para que los jóvenes humanistas lo suplan al principio con el aiuda del texto original que se les leerá y después sin él"(134). El grau de dificultat i també de desvetllament de la capacitat de l'alumne va augmentant paulatinament. D'aquesta manera el programa explica com es icta una matèria de composició -en castellà- per tal que els alumnes l'ampliïn i arrodoneixin, per acabar, finalment apuntant només el tema a fi que cada alumne demostrï la seva intel·ligència i capacitat.

Pel que respecte a la poesia, continuen amb el llibre de retòrica de Decolonia, amb l'ajuda del de prosòdia del P. Alvarez. Quant als exercicis de traducció practiquen per sobre de tot amb l'Eneida de Virgili i quan ja estan molt preparats agafen altres textos com les Metamorfosis o les Tristes d'Ovidi, o autors com Marcial, Horaci... sense deixar mai la lliçó de les faules de Fedre.

Practiquen la composició de vers en llatí. El programa una vegada més, senyala quines són les etapes que gradualment ha de seguir el professor per aquest ensenyament. El primer exercici és senzill: es dona als alumnes alguns versos descomposats i ells "pondran cada pieza en el lugar según pida el metro, señalándoles antes la cantidad de las sílabas"(135). Els últims exercicis programats, el més difícil, consisteixen en posar "en otra especie de verso el parage que se les dictare (por exemplo en dísticos) una Fábula de Fedro", finalment "podran trabajar por si mismos un poema, con las precauciones que quedan insinuadas para la composición de la prosa latina"(136).

Aquest és el programa teòric. Vegem quina és la realitat, què fan concretament els nois de l'escola de llatinitat.

En el concurs de mèrits de l'any 1801 els alumnes de la primera classe de retòrica han de traduir -per manifestar el seu grau de preparació- un dels textos següents: les quatre Cotilinaris de Ciceró o el Pro Ligario, o la carta d'Horaci als Priores, o part dels tres llibres de les Tristes d'Ovidi, o els Expectacles de Marcial o la quarta, quinta i sexta Eneida de Virgili, els participants manifestaren "mui luego la jocundia de su talento en la propiedad de la versión, en la razón individual del artificio poético i en la excelente aplicación del argumento"(137). El guanyador -don Narcís de

Foxà- "manifestó singularidad en la extensión del argumento, en el castizo trabajo oratorio de la amplificación, en la destreza de verter, en el estilo, en todo..." (138).

Els alumnes de la segona classe "después de responder perfectamente de las figuras, de palabras, de sentencias, de los tropos, de las cantidades de las sílabas por el P. Alvarez, i de las figuras de prosodia, les cupo en suerte, entre las Catilinarias de Cicerón, Arte Poética de Horacio i sexta Eneida de Virgilio, un pasage de la referida Eneida cuios versos vertieron i midieron, notando a la vez figuras i tropos que usaba el poeta"(139).

A part de l'ensenyament de la gramàtica i de la retòrica, el programa de l'any 1791, contempla dos altres aspectes educatius: l'ensenyament religiós i l'ensenyament d'urbanitat. Quant al primer punt, no oblidem que una de les obligacions del professor és cuidar del compliment de la pràctica de la comunió mensual. Aquesta pràctica religiosa va precedida sempre d'una plàtica preparatòria el dia anterior. A més, a la tarda dels dimarts -o del dia anterior quan aquest sigui festiu-, el professor es dedica durant una hora a instruir als alumnes en la doctrina cristiana. Els alumnes de gramàtica fan la lliçó de catecisme a partir del llibre anomenat Diálogos del doctor Francesc Orriols, i els de retòrica, a més, poden emprar el Fleury, o el Pintón. Tant el Catecismo historico del primer com el Compendio de la Història de la religión són llibres que Carle III -en Real Provisión de 11 juliol 1771- mana s'estudiïn a les escoles de primeres lletres. El fet d'ensenyar doctrina cristiana ja consta en un acord municipal de l'any 1774, 7 de febrer, en la què els membres de l'Ajuntament "acordaron se prevenga y mande al maestro de gramatica de esta ciudad que

en todos los dias de sábado de cada semana, después de haber enseñado a todos sus discípulos la doctrina cristiana..."(140).

Aquest mateix acord acaba urgint als professors que ensenyin als gramàtics "las reglas de la buena crianza civil" i que "les leya e instrua del contenido de dicho libro y reglas en él contenidas, para que queden instruidas de ellas y las sigan"(141). En el programa de l'any 1791 es recomana que cada alumne tingui el llibre Reglas de la buena crianza i que cada setmana es llegeixi i comenti un capítol a classe. Aquesta hora setmanal té per finalitat procurar que els nois no es crïn dissipats, incívics i que siguin aplicats i afables, dòcils, senzills, amb subordinació i ingenuïtat, amb un aborriment total a la mentida.

Aquest és l'ensenyament programat per les escoles de llatinitat que la ciutat té a càrrec seu. Encara que no forma part de la meua investigació -com ja he dit abans- els estudis del col·legi Tridentí, crec oportú exposar l'ensenyament que s'hi impartia l'any 1770 -ja que és un element més que pot ajudar-nos a valorar l'ensenyament de les escoles de la ciutat.

En el Reglament interí de l'any 1770, fet per ordre del bisbe Manuel Antonio de Palmero, hi ha l'exposició dels continguts de les dues aules de gramàtica i de la de retòrica. A l'aula primera de gramàtica estudiaven amb el Nebrija, a l'aula segona amb el Torrella -a més de l'anterior- i per pràctiques fan servir el Kempis, Fedre, Ciceró -epístoles selecte-. Els retòrics estudiaven amb el Suario, i els de poesia amb el P. Alvarez, els autors usats per fer pràctiques són: Ciceró, Virgili, Marcial, Horaci.

Referent al treball que fan els de l'aula primera de gramàtica -una vegada donades i explicades les lliçons- practiquen "declinando nombres, conjugando verbos, preguntando de partes, géneros, genitivos, pretériritos y sopinos, haciendo después algunas composiciones verbales para enseñar así prácticamente el uso y aplicación de las reglas de la obra"(142). Els alumnes de l'aula segona de gramàtica, a més de continuar practicant , com els companys de l'aula primera, "se repetirá un rato por algún libro proporcionado, construyendo lo repetido por las reglas de la gramática"(143). En ambdues -aules diàriament el professor els hi posa composició escrita que porten feta l'endama "el maestro, el otro dia debolverá algunas corregidas (pues que todas no es da--ble), manifestando las erratas que haya havido y las reglas de su corrección para provecho común de todos; cuydando juntamente de que traygan las composiciones de la mejor letra que puedan y conforme a la ortografia que también deberan aprender para què sí, poco a poco se vayan habituando a escribir bien y correctamente, que importa mucho"(144).

Els alumnes de retòrica quan el professor els hi expliqui la lliçó "les hará ver el artificio oratorio u poético, las figuras, tropos y demás lugares rethóricos o poéticos, con las gallardas y elevadas expresiones de que usa el autor; instruyéndoles juntamente en aquellos puntos de historia que se toquen y fábulas a que se aluda"(145). Pel qu'e fa referència a les pràctiques, el dissabte recitaran el Inhumanum prosus "para ensenyarse a perorar bien, exprimiendo con la voz y acción correspondiente los varios efectos que contiene y lo propio observar en los demás actos, porque la voz y el gesto o su buen gobierno, es cosa muy conducente y propia de la rethórica"(146).

Els dies de cada dia els principiants fan exercicis de composició en prosa, els alumnes més avançats, a més de fer-ne un de prosa el matí, a la tarda fan una composició poètica.

La tarda dels dissabtes tots els alumnes, gramàtics i retòrics, tenen una estona de lliçó i preguntes de doctrina cristiana, igualment tenen lliçó i pràctica sobre les Reglas de la buena crianza civil y christiana. A més les vigílies de comunió els professors els instruiran amb una plàtica que els disposi bé per a la recepció dels sagraments. Els alumnes interns també tenen classe de doctrina i de urbanitat els dies de festa abans de dinar.

En el seu moment veurem la distribució del temps durant les classes. De moment constato pel què fa a continguts una similitut bastant notable de continguts entre els dos centres d'ensenyament.

Tant a l'escola de la ciutat com al seminari les referències a la llengua usada en l'ensenyament parlen del castellà. Totes les traduccions, tots els exercicis es fan en castellà, o del castellà al llatí o viceversa. Certament que en les dues escoles no tenen present el que diu Reixac, referent a l'ensenyament del llatí, que seria de molta utilitat per los minyons y per lo bé públich, y de molt descans per los mestres, que todas las reglas llatinas del Antoni, y de la Torroella y del Erasme, se reduissen en llengua vulgar, ab un estil senzill y natural, perquè així seria més fàcil a tots los minyons entendre y comprendre bé lo que diu la regla y aprendre-la de cor"(147).

En aquest sentit també és de fiar la relació dels llibres emprats en els exercicis d'oposició. En canvi la relació de llibres lliurats per l'Ajuntament als alumnes premiats és difícil de fer ja que es tracta de títols posats al costat del nom de l'alumne guanyador, títols que sovint són abreujats per qüestió d'espai o perquè eren molt coneguts pel secretari que feia l'acta... el mateix passa amb la llista dels llibres lliurats als mestres, són llistes fetes -possiblement- pel mateix llibreter que -evidentment- no té cap necessitat de fer una referència completa de cada un d'ells ja que per raó de l'ofici els coneix molt bé i amb una sola paraula en té prou per identificar-los.

En la mesura que m'ha estat possible he anat completant al màxim les dades de cada llibre i de cada autor. En confeccionar la llista que segueix i pel que es refereix a les obres d'autors clàssics com Juli Cèsar, Ciceró, Fedre... només les cito, de les altres --obres i autors sempre que m'ha estat possible en dono una referència més amplia, o de l'autor o de l'obra. També cito l'edició que és possible trobar en l'actualitat en l'Arxiu Municipal de Girona, encara que sigui posterior a l'època de la meva investigació, ja que és una informació útil a posteriors investigacions.

Per altra part hi ha alguns textos dels que només conec el títol de l'obra (i no sé si complet) que pràcticament són impossible de localitzar o perquè són obres menors d'autors coneguts o perquè són obres d'autors locals dels quals no hi ha cap referència en l'actualitat. Aquestes obres em limito a numerar-les al final.

34.2.LLIBRES DE TEXT I MANUALS.

La relació de llibres que es citen al llarg de tots els documents que fan referència als estudis de llatinitat é nombrosa, variada i desigual. No és fàcil fer-ne una llista completa. Hi ha textos d'autors coneguts citats detalladament, és a dir, el llibre, la pàgina i inclús les primeres paraules del text, d'altres en canvi només trobo el nom del llibre, sense cap més referència a l'autor, data d'impressió ... són els dos extrems del material recollit al llarg de la investigació. La font on he trobat les dades que m'ha permés confeccionar la relació de llistes també és desigual. Té valor molt diferent per exemple una acta del secretari de l'Ajuntament explicant com s'ha celebrat una oposició a una determinada càtedra i quins llibres s'han emprats, que un full solt trobat en un lligall sense numerar i que tot el que diu és "compte dels llibres entregats als senyors mestres de les aules de la present ciutat...".

Per poder catalogar els llibres he fet la classificació a partir dels egüents criteris: 1.-llibres que fan referència als alumnes: llibres usats pels alumnes a a classe, en els exàmens, llibres lliurats als alumnes a final de curs...; 2.-llibres que fan referència més directe als professors: textos emprats en els exèrcicis de disposició, llibres lliurats als professors pels llibreters de la ciutat...; 3.-finalment els llibres manats estudiar per ordre reial, pel governador...

Evidenment la relació més nombrosa la faig a partir dels llibres que fan servir els alumnes durant les classes i en els exàmens. Per altra part és la relació més fidedigna ja que en la seva major part és confeccionada a partir de les actes del secretari de l'ajuntament.

I.- 1. LLIBRES EMPRATS PELS ALUMNES EN LES AULES I EN
ELS EXÀMENS.

Autors clàssics

1. Marc Tul.li CICERÓ:
 - .Catilinàries
 - .Epístoles
 - .Pro Q. Ligario
2. Corneli NEPOS:
 - .De viris illustribus
3. FEDRE:
 - .Faules
4. HORACI:
 - .Art Poètica (Ad Pisones)
5. Marc Aureli MARCIAL:
 - .Liber spectaculorum
6. Publi OVIDI NASÓ:
 - .Tristes
7. Publi VIRGILI MARÓ:
 - .L'Eneida

Altres autors

1. P. AGUSTI de SANT JOAN BAUTISTA de les escoles pies.
.Gramatica latina

Gerona, Imp. Agustín Figaró, 1835(és l'exemplar existent a l'A.H.M.G.).

En el pròleg de l'edició de l'any 1836 hi ha una explicació que ens informa sobre l'autor i el procés del llibre: "Este libro llamado Primera parte de la Gramatica latina, por la cual se regulan los maestros y discípulos de las Escuelas Pias de Cataluña, tuvo principio del P. Agustín de San Juan Bautista, provincial de las escuelas pías de Aragón; y después fué con el tiempo reducido a compendio por el P. Pedro de Santa María - Magdalena, provincial también de allí mismo. En estos términos de compendio fué adoptado este arte de gramática para sus escuelas por los padres escolapios aragoneses, y en el año 1768 fué también seguido y abrazado por los padres de Cataluña, cuando S.M. Carlos tercero, que Dios tenga en su gloria, por su Real Cédula mandó que en todos sus dominios se enseñase la gramática y letras humanas en la lengua del imperio..."(148).

2. P. Manuel ALVAREZ, S.I.:
.Prosodia

Editat per primera vegada l'any 1572 esdevingué el manual oficial -era conegut per l'Emanuele- en els col.legis jesuites, i fou durant molt temps un dels llibres bàsics de la Ratio studiorum jesuitica(149). Posteriorment s'amplia el llibre amb altres tractats.

A l'A.H.M.G., n'hi ha dos exemplars, un imprés a Pamplona, Imp. Viuda de Esquerro, 1768; un altre editat a Cervera, Imp. de la Real Universidad por Manuel Ibarra s/d. De totes maneres al fons de la Biblioteca Provincial de Girona n'hi ha una edició molt més antiga, datada del 1596, imprés a Barcelona, ex typographia Iacobi Cendrat i no porta el títol de Prosòdia sinó de Institutione Grammatica.

3. ANTONIO:

És un dels llibres que passen els slumnes de la primera classe de l'aula de llatinitat de les escoles de la ciutat. El text parla concretament del Antonio. Crec que es tracte de Antonio Nebrija i no pas de Nicolas ANTONIO l'autor de la Bibliotheca Hispana Nova i també de la Bibliotheca Hispana Vetus ja que aquests llibres són molt més apropiats pels professors que no pas per alumnes que comencen els estudis de llatinitat i que tot just estan iniciant-se. El veurem en el 8. Elio Antonio de NEBRIJA.

4. R.Dominicus DECOLONIA,S.I.:

.De arte rethorica

La part referent a la poesia hi ha estat afegida posteriorment pel jesuïta P.Josepho Invencyo. Així consta en la primera pàgina de l'edició que he pogut consultar en el fons de la Biblioteca Provincial de Girona(15).

5. Claude FLEURY:

.Catecismo histórico o Compendio de la Historia Sagrada, y de la doctrina cristiana.

És un dels catecismes clàssics -juntament amb el Pinton-, Carles III en la seva Real Provisión de l'any 1771 els anomena com a catecismes per les escoles de primeres lletres. El llibre consta de dues parts, en la primera hi ha de manera semària la Història Sagrada, en la segona hi ha els continguts de la doctrina cristiana.

El seu autor, l'abbé Fleury fou preceptor dels fills del príncep de Conti i l'any 1680 del fill de Lluís XIV. L'any 1675 publica un Traité des études " a

l'intention de ceux qui instruisent les enfants dans les maisons"(151), en aquest llibre hi ha tot un capítol dedicat a l'educació física i un altre a la civilitat. Algunes de les seves obres foren incloses a l'Index de llibres prohibits.

Del catecisme hi ha, com a mínim, una edició en castellà impresa a Girona, a casa Agustí Figaró, s/d que és a l'A.H.M.G.

6. Juan de IRIARTE:

.Fàbulas literarias

Publicat l'any 1782.

En la història de la literatura espanyola es parla elogiosament de l'obra d'Iriarte. "El interés de estas obritas no reside en su altura poética ni en la profundidad de los problemas planteados, sino en la gracia de la exposición, en la traviesa ironía, en la agilidad y amenidad del relato"(152). S'arriba a parlar d'una obra poética premeditadament didàctica.

7. Tomàs de KEMPIS:

.La imitació de Crist

Popularment aquest llibre era i és conegut amb el nom de Kempis. La versió catalana que es troba a l'A.H.M.G. és de mossèn Pere Bonaure. És editat a Girona, per Francesc Bro, s/d. El llibre està dividit en quatre parts, totes amb una marcada orientació mística, no oblidem que el seu autor estigué en contacte amb els cercles pietistes de la Devotio Moderna.

8. Elio Antonio de NEBRIJA:

.Gramàtica

Un dels manuals més usats tant en les escoles de la ciutat com en el Col·legi Tridentí. És un del lli-

bres que Baldiri Reixac recomana més en el primer volum de la Instrucción quan parla de l'aprenentatge de la llengua llatina i també de la llengua castellana: "Quant los minyons ja saben declinar los noms y verbs y conèixer la significació que tenen los noms y verbs del duto ni, é molt convenient que se apliquian à trobar lo llatí en el cathalà, (...) Y així en lo mateix temps en que los minyons se ocupan en apendre las reglas, tant del Antonio com del Erasme"(153). També quan parla de la llengua espanyola el rector d'Ollers diu "Per saber la conjugació que tenen los verbs espanyols, se podran servir los minyons de la Gramatica Espanyola, y Francesa de Francisco Sobrino, ò del Antoni castellà, imprés a Cervera, el qual venen casi tots els llibreters de Catalunya"(154).

A l'A.H.M.G., hi ha una edició de l'any 1757 ampliada per Gerard Marcillo professor de Barcelona(155).

9. Francesc ORRIOLS:

.Diálogos de la doctrina cristiana

És un dels catecismes que fan servir les escoles de gramàtica per a l'ensenyament de la doctrina cristiana. Aquest diàlegs "són norma, forma y pauta ab que los pares, amos y mestres poden fàcilment cumplir la obligació que tenen de ensenyar la doctrina a sos fills, criats y deixebles"(156). El seu autor és "prebere y paborde de Castell Terrol, bisbat de Vich, y examinador synodal del dit bisbat" tal com consta en la primera pàgina del llibre.

10. Francisco PEREZ PASTOR:

.Compendio de las Antigüedades Romanas

D'aquest llibre en conec una reimpressió "para el uso del Seminario Episcopal de Barcelona" feta a Barcelona però que malauradament no porta data. El senyor

Pérez Pastor no n'és l'autor del llibre, sinó simplement el traductor encara que totes les cites que he trobat - uneixen el nom del traductor a l'obra.

En el pròleg de la reedició citada hi ha alguns fragments que ens aproximen a l'obra. "Este compendio, que traducido del Francés al Español y enriquecido de muchas notas importantes publico en Madrid año de 1771 Don Francisco Pérez Pastor; siempre se havia juzgado uno de los libros mas esenciales para la instrucción de la Juventud, y digno que lo manejaran y se lo hiciesen familiar los Discípulos de las Aulas de este Seminario, especialmente los de la Propiedad Latina, y de la Retórica y Poesia(...) Solo se han puesto en caracteres latinos algunas palabras Griegas, que estaban en los de aquel idioma para que así pudiesen entenderlas los Niños, à cuyo beneficio principalmente se dirige este libro y nuestro desvelo"(157).

11. Josef PINTON:

.Compendio histórico de la religión desde la creación del mundo hasta el estado presente de la Iglesia.

Un altre dels catecismes més usat en l'ensenyament de la doctrina cristiana. Manat estudiar a les escoles de primeres lletres -juntament amb el Fleury- pel rei Carles III. És un clàssic entre els catecismes.

12. Joan TORRELLA:

.Brevis ac compendiaria syntaxis partium oratoris institutio.

Aquesta sintaxi llatina fou publicada l'any 1636 i editada nombroses vegades amb comentaris en llatí, castellà i català al llarg del segle XVIII. Esdevingué un dels textos bàsics de treball en les escoles de llatinitat. És un dels altres llibres -juntament amb el Nebrija i l'Erasme- que mossèn Baldiri Reixac recomana en l'ensenyament del llatí.

13. **Ciro VALLS i GELI:**

.Método práctico y facil para promover los estudios de latinidad y bellas letras.(3vol)

Barcelona, Imp. Francisco Suriá y Burgada,1790

Obra citada diverses vegades en el Pla d'Estudis de Llatinitat de l'any 1791. No n'hi ha cap exemplar íntegre en les biblioteques de la ciutat(158). El primer conté un discurs preliminar sobre educació i s'adreça als pares i a les persones que cuiden infants(els "ayos").Defet es tracta d'un tractat d'educació on hi exposa la seva idea de l'educació, dedicant més de la meitat del volum a donar consells als "ayos" de com han d'educar als infants. El segon volum conté una "disertación sobre el modo de estudiar las humanidades", divideix el volum en quatre parts, dues dedicades a la llatinitat, una altre a l'eloqüència i la darrera a la poesia. El darrer volum conté una col.lecció de textos llatins pels alumnes que estudien llatinitat, hi ha textos de Fedre, Terenci, Nepos, Curci, Eutropi, Sulpici Sever, Columel.la,...

El seu autor és doctor en sagrada teologia, beneficiat de la catedral de Girona, catedràtic de lletres humanes en el col.legi Tridentí. L'any 1793 ingressa a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (159). L'any 1817 encara participa en les activitats de l'Acadèmia(160).

14. **VALLES:**

.Summa de Temps y altres rudiments de la Gramatica

ab un Abecedari de verbs que conté los mes perfectes modos de parlar ab tota elegancia llatina.

L'edició consultada diu que aquesta Summa ha estat "composta per lo licenciado Vallès. Traducida en català ab nous augments, per Gabriel Rovira, rector de Rocafort y ara novament enriquida de un curiós abecedari de noms ab frases molt elegants",per lo D.I.M."(161).N'hi ha un exemplar a l'A.H.M.G. de l'any 1757.

A més dels llibres acabats d'esmentar, tinc constància de dos textos més dels que no consta l'autor, són:

15. Histórias Selectas del Viejo Testamento

16. Reglas de la buena crianza civil y cristiana.
Utilísimas para todos y singularmente para los que cuidan de la educación de los niños, a quienes les deberán explicar, inspirándoles insensiblemente su práctica en todas las ocurrencias.

L'exemplar que he pogut consultar és editat a Barcelona, Imp. Miquel y Tomàs Gaspar, 1819.

I.- 2. LLIBRES LLIURATS ALS ALUMNES COM A PREMI.

Un altre relació de llibres el formo amb tota la llista de textos que en els diversos actes de final de curs reparteixen als alumnes. Les dades són totes de les notes del secretari de l'Ajuntament. La relació és desigual ja que la majoria de les vegades només he aconseguit saber el nom del llibre i encara algunes vegades abreujat. Sempre que m'ha estat possible he completat al màxim la referència del text. Aquesta relació la subdivideixo en tres grups: una primera llista d'autors - dels quals somés consta el seu nom sense especificar cap obra, una segona llista formada per autors dels quals sé l'obra i d'obres que no tenen el nom de l'autor i - que l'he trobat; finalment, una tercera relació de textos que donaven com a premi als nois de les escoles i de les que no m'ha estat possible trobar cap més dada.

a) Autors sense obra concreta

.Gai Juli CESAR
 .CORNELI NEPOS
 .José Francisco de ISCLA
 .Publi OVIDI Nasó
 .Gai SAL.LUSTI Crisp

b) Autors amb obra concreta

.Claudio BUFFIER, S.I.
 .Historia Universal, Sagrada y Profana

Aquest jesuita és autoe d'un dels manuals més escampats durant el s.XVIII intitulat Nouveaux éléments d'histoire et de geographie à l'usage des pensionnaires du collège Louis-le-Grand, (París, 1752)(162). D'aquest manual, amb la deguda aplicació n'hi ha una edició per ús del Col.legi de Cordelles(163). Filòsof, teòleg i -educador és considerat un precursor de l'escola escocesa del sentit comú.

.José CADALSO

.Los eruditos a la violeta

L'obra està pensada per tots aquells que "pretenden saber mucho estudiando poco" diu el seu autor en la portada. Al començament del text hi posa un Advertencia que explica la finalitat de la seva obra "En todos los siglos y países del mundo han pretendido introducirse en la república literaria unos hombres ineptos que fundan su pretensión en cierto aparato artificioso de literatura(...) A ellos va dirigido este papel irónico, con el fin de que, en desprecio y atraso de las ciencias, atribuyendo a la esencia de una facultad las ridículas ideas que dan de ella los que pretenden poseerla, cuando apenas han saludado sus principios"(164).

.Marc Tul.li CICERÓ

.De Oratore

.Antonio de CAPMANY

.Filosofía de la Elocuencia

Editada l'any 1777 a Madrid. Un exemplar de la primera edició es troba a la Biblioteca del Seminari de Girona. Obra important "por sus numerosas referencias histórico-literarias entremezcladas con las preceptivas" (165). L'autor és membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

.Josep CLIMENT

.Cuentos morales para instrucción de la juventud.

És tracta del bisbe de Barcelona Josep Climent i Avinent.

.Carlos GOBINET

.Instrucción de la juventud en la piedad cristiana.

El seu autor és el doctor en Teologia per la Sorbona de París.

.Juan de IRIARTE
 .Fábulas literarias

.Juan Francisco de MASDEU
 .Arte poética facil

L'obra és el diàleg entre el professor i un deixeble "hago hablar a una discípula -diu l'autor- mas bien que a un discípulo; para que se entienda, que aun las mugeres pueden instruirse facilmente en la Poesía, con tal que tengan mediano talento, y sepan leer y escribir"(166). L'autor ingressa en l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'any 1795.

.Francisco PEREZ PASTOR
 .Compendio de las Antigüedades Romanas

.Josep PINTON
 .Compendio histórico de la religión desde la creación del mundo hasta el estado presente de la Iglesia.

.Francisco de QUEVEDO
 .Poesies

.VALLES
 .Summa de temps y altres rudiments de la Gramatica.

.Ciro VALLS i GELI
 .Método práctico y facil para promover los estudios de latinidad y bellas letras.

.Joaquin Lorenzo VILLANUEVA
 .Cartas eclesiásticas.

c) Obres de les que desconec altres dades

- .Clave geográfica
- .Consejos de un padre
- .Economía de la vida humana
- .Historia de España
- .Hombre inglés, El
- .Noticias de América
- .Ortografía castellana
- .Pensador matritense, El
- .Perico del campo
- .Reflexiones christiano-políticas
- .Sueños morales
- .Ventajas de la sociedad
- .Viage filosófico
- .Viajador sensible, El
- .Voz del Espíritu Santo, La

II.- 1. LLIBRES LLIURATS ALS PROFESSORS.

La relació de llibres que hem vist fins ara tenen el comú denominador que són pels alumnes, o se'ls hi han lliurat com a premi en acabar el curs o són els que fan servir en les diferents classes. Una nova relació de llibres la faig a partir dels professors, dels llibres que els llibreters de la ciutat els hi lliuren per la seva classe i també dels llibres que fan servir en participar a les oposicions.

Com en la relació anterior hi ha textos del que conec l'autor i el nom de l'obra, d'altres -sobretot els clàssics- només tinc constància de l'autor, finalment també hi ha un petit grup de títols que, de moment, només puc enumerar.

a) Autors i textos

.ALMEYDA

.Física experimental(ab laminas)

.Claudio BUFFIER, S.I.

.Historia universal, sagrada y profana

.Antonio de CAPMANY

.Filosofia de la eloqüencia

- .Marc Tul.li CICERÓ
 - .Cartas selectas

- .Dominicus DECOLONIA,S.I.
 - .De arte rethorica

- .DORAT
 - .Exercicio quotidiano

- .FEDRE
 - .Faules

- .Luis de GRANADA
 - .Rethorica eclsiastica

- .J.B. HENRY
 - .Colección de obras de dibujo lineal

- .Juan de IRIARTE
 - .Fábulas literarias

- .Alfonso Mª de LIGORIO
 - .Camino del cielo

- .Francisco PEREZ PASTOR
 - .Compendio de las Antigüedades Romanas

- .Josep PINTON
 - .Compendio histórico de la religión desde la creación del mundo hasta el estado presente de la Iglesia

- .Francisco POMEY,S.I.
 - .Novus candidatus rethoricæ

b) Autors dels que no consta l'obra

.Quint CURCI Ruf
 .HORACI
 .Paolo MANUZIO
 .Publi OVIDI Nasó
 .PAULINO
 .Gai SAL.LUSTI Crisp
 .Publi VIRGILI Maró

c) Títols sense autor

.Verdadero antídoto
.Elementos de las ciencias

Aquest darrer es tracta potser de l'obra "Definiciones y elementos de todas las ciencias. Obra útil para la educación de la juventud", traducida del francès por D.Miguel Sopin"?. No puc assegurar-ho ja que la única referència és d'una edició de Barcelona, Imp.de Manuel Saurí, 1842.(167).

II.- 2. LLIBRES EMPRATS EN LES OPOSICIONS.

L'altre grup de llibres que fa referència als professors és el compostat pels textos que usaven en els diferents exercicis d'oposició. Oposicions, no ho oblidem, a càtedres de gramàtica i de retòrica i de poesia. D'alguns en conec el nom i l'autor, mentre que d'altres només en sé el nom de l'autor, ben segur per ser textos molt usats i coneguts en aquells època.

.Marc Tul.li CICERÓ

.Epístoles

.Antonio CODORNIU,S.I.

.Indice de la Filosofia moral, christiano-política, dirigido a los nobles de nacimiento y espíritu.

L'edició existent al Seminari de Girona, és una segona impressió feta a Girona, Imp. Antonio Oliva,1753.

.CONSTANTINI

.Quint CURCI Ruf

.Benito Jerónimo FEIJOO

.Cartas eruditas y curiosas

.Valeriano REQUEJO,S.I.

.Thesaurus hispano-latinus utriusque linguæ verbis et phrasibus abundans.

A l'A.H.M.G., n'hi ha un exemplar imprès a Girona, Sub Vincentii Oliva, 1843.

.Francisco de SOLIS

.Cartas

.Manuel de VALBUENA

.Diccionario Universal Latino-Español

.Joan Lluís VIVES

.Publi VIRGILI Maró

.L'Eneida

34.3. ORGANITZACIÓ ESCOLAR I FUNCIONAMENT. AULES.

Quan l'any 1772 s'autoritza a l'Ajuntament per tenir ensenyament de llatinitat, ràpidament es convoquen oposicions per cobrir les càtedres de gramàtica i de retòrica. L'ensenyament s'inicia, doncs, amb dues aules. Aquestes aules, però, des de ben aviat es subdivideixen en varies classes per tal d'aconseguir una ensenyança millor. Sempre a càrrec d'un únic professor. Normalment aquest sub grup solen anomenar-se classe però alguna vegada també consten documentals amb el nom d'aula, la qual cosa pot provocar una certa confusió. Per altra part, no oblidem que quan després dels tres primers anys de docència es retira el professor de retòrica, i no se'n presenta cap per ocupar la plaça vacant, l'Ajuntament decideix crear una nova aula de gramàtica. Posteriorment tornarà a convocar l'aula de retòrica. Encara més, durant un període de la Guerra Gran (1793-95) i degut a qüestions eminentment econòmiques, s'agrupen les aules de gramàtica. Tot plegat resulta que

al llarg del període estudiat hi ha canvi en la composi-
ció del que anomeno escoles de llatinitat i que compren
l'ensenyament de gramàtica i el de retòrica i poesia.

A partir de documents i notes de l'Ajuntament
he confeccionat una relació de les aules amb les vari-
ants que hi ha a la ciutat des de la seva creació fins
a la Guerra del Francès(1809). Sempre que m'és possible
hi anoto la subdivisió de cada aula, conservant el nom
que té en el document.

any 1772, juliol

aula de Gramàtica

aula de Retòrica

any 1775, juliol

aula de Gramàtica - rudiments

aula de Gramàtica - sintaxi

queda vacant l'aula de retòrica

any 1781, febrer

aula de Gramàtica - rudiments

aula de Gramàtica - sintaxi

aula de Retòrica -

any 1791, març

Gramàtica - aula primera: classe primera

classe segona

classe tercera

aula segona : primera classe

segona classe

Aula de retòrica i poesia:

Primera classe

Segona classe

any 1795, gener - Guerra Gran

aula de Gramàtica

aula de Retòrica i poesia

any 1797, juliol

Escola Menor de Gramàtica: primera classe
segona classe
tercera classe

Escola Major de Gramàtica: primera classe
segona classe
tercera classe

Retòrica: primera classe
segona classe

any 1798, juliol

Gramàtica - Rudiments: classe infima
classe menor
classe major

Sintaxi : classe menor
classe major

Retòrica

any 1799, juliol

Gramàtica - Rudiments: classe primera
classe segona
classe tercera

Sintaxi : classe primera
classe segona
classe tercera

Retòrica

any 1801, juliol

Gramàtica: Aula segona i última: classe primera
classe segona
classe tercera i última

Aula Suprema : classe primera
classe segona
classe última

Retòrica: primera classe
segona classe

any 1805, juliol

Llatinitat: rudimentos: aula primera
 aula segona
 aula tercera

Aula segona: classe menor
 classe major

Retòrica

Aquesta és la divisió de l'ensenyament als estudis de llatinitat a càrrec de la ciutat, exenta de la documentació consultada

Pel que respecta al Col·legi Tridentí, a començaments dels curs 1770-71 hi ha, a més d'altres ensenyaments de filosofia i teologia, dues aules de gramàtica i una de retòrica i poesia(168). Són les mateixes que hi ha quinze anys després(169).

Per tant durant les dues últimes desenes del segle divuitè hi ha -a la ciutat- duplictat d'aules pel que respecte a l'ensenyament de la gramàtica i de la retòrica, ja que el Col·legi Tridentí té ensenyament obert a tots els minyons, a pesar de que la seva finalitat última és l'estudi "de todas las ciencias conducentes al estado eclesiástico"(170)

Horari i Festes

Els professors han d'assistir a classe diàriament dues hores el matí i dues a la tarda, així consta en tots els avisos públics convocant les oposicions i en els plans d'estudi. Aquestes dues hores són de vuit a deu del matí i de dues a quatre de la tarda en temps d'hivern. En temps d'estiu l'horari és de set a nou del matí i de tres a cinc de la tarda. De totes maneres els professors sempre compleixen amb aquesta obligació, em consta una queixa del director d'Estudis de l'any 1796, Ramon Vilar, que informa a l'Ajuntament que els mestres

de llatinitat no compleixen amb l'horari estipulat, això no vol dir que no vagin a l'estudi, sinó que hi van en altres hores, "resultava que los maestros de gramática entravan a las siete y salían a las nueve, y el de retòrica a las ocho y media y salía a las diez(...) no teniendo facultades los dichos maestros para variar por sí las horas que tienen señaladas, y mucho menos para -faltar a las dos horas por la mañana y otras dos por la tarde"(L71).

Els professors tenen lliure "los días de fiesta y uno entre setmana, si no hai fiesta alguna en ella, y lo que va del día quinze de agosto al de nueve de septiembre"(172). El dia de festa setmanal és el dijous. La llista de dies festius per fer durant el curs, aprovats el 31 de gener de 1781 és la següent:

Dijous gras, dilluns i dimarts de carnestoltes, primer dia de quaresma, tot el dia; el dia de la Mare de Déu dels Dolors, tot el dia; des de la tarda del dimecres sant fins el dimarts de pasqua incluit; el darrer dia de l'octava de Corpus, tot el dia; dia de les festes de Sant Tomàs, la Mare de Déu del Carme, la Mare de Déu dels Àngels, tot el dia; la tarda del darrer dia de l'octava de l'Assumpció; dia de la Mare de Déu de la Mercè i sant Dalmau; per les Fires, el dia de sant Narcís, el dia dels difunts i el darrer dia; els dies de sant Cassià, santa Llúcia, santa Caterina, el dia del vot de sant Narcís i el dia dels quatre sants Màrtirs.

À partir de l'aprovació del Pla d'Estudis, l'any 1791, les festes de les aules de gramàtica queden establertes de la següent manera:

"Los de verano que empiezan el día primero de agosto y acaban el día 15 de setiembre.

Los días festivos y preceptivos

Los jueves de las semanas en que no ocurra fiesta alguna.

Los 3 días de Carnaval.

El miércoles de ceniza.

El día de santo Tomàs.

El día de San Francisco de Paula.

El día de los Dolores de Nuestra Señora.

El jueves, viernes y sábado santos.

El día de San Carlos, por ser el día del Rey.

El último día de las Ferias.

sin que tengan arbitrio los maestros de añadir otro alguno y sólo será esto facultativo al Ayuntamiento p señores Directores si ocurre justa razón para hacerlo"(172).

A pesar de la voluntat i seriositat manifestada pels responsables dels estudis de la ciutat, és cert - que no sempre els professors compleixen amb el seu deure. Per exemple l'any 1797 el professor de retòrica no fa classe durant els dies de Fires, amb el conseqüent - disgust dels directors d'estudi que amenacen d'expulsió al professor si reincideix.

Exàmens públics i repartiment de premis.

L'any 1782 el mestre de gramàtica Josep Casellas es qui proposa a l'Ajuntament que a final de curs es facin exàmens públics per tal d'estimular l'estudi dels alumnes. Aquest ho veu positivament i acorda de fer-los anualment, nomenant els examinadors.

El Pla d'estudis de 1791 explica amb detall aquests exàmens i repartiment de premis, diu "A más de los exámenes, se celebraran otros con más formalidad en los últimos días del año escolar y antes de entrar en las vacaciones de verano"; els examinadors, a més dels preceptors de les aules, en aquest cas són "también, uno o dos

examinadores de acreditada abtitud, presenciándoles el Ayuntamiento o, a lo menos, los señores Directores de Estudios". Els alumnes més aptes i destres són premiats "cuios premios, para más estimular a los muchachos, se distribuirán otro día públicamente, con expresión de - 1º, 2º y tercer premio", a més i per tal de donar més lluiment i dignitat a la festa "se acompañará con una oración gratulatoria que dirá uno de los alumnos de re tòrica, o con algunos ejercicios literarios a modo de certamen, proporcionados al estado de abtitud de dichos señores alumnos"(174).

Ja hem vist en l'apartat dels llibres com un dels premis consisteix en obsequiar als millors alumnes amb textos per a ells, hi ha anys que varia el premi, així l'any 1798 la majoria d'alumnes premiats reben una plu ma i alguns un "ramo maior" o un "ramo menor" sense - que s'especifiqui en què consisteix aquest premi.

En l'apartat de programes i continguts he expli-- cat quins textos empraven en aquests exàmens i quins - eren els exercicis que hi feien.

Hi ha alguns anys que per raó de força aquest exà men i repartiment de premis no es fa, p.e. durant la - Guerra Gran.

Felicitación de Nadal al prelat de la diòcesi

A partir de l'any 1802 hi ha la constància documen tal de la felicitació que fan corporativament els profes sors i alumnes de les escoles de llatinitat de la ciu-- tat al bisbe, en aquest cas tracta del navarrès Agapito Ramírez de Avellano. L'acte de felicitació consisteix en la proclamació de poesies per part d'un representant de cada una de les aules dels estudis de la ciutat, desit jant tota mena de ventura i felicitat al pastor de la diòcesi.

Interpreto aquest fet com un signe de la distensió -en les abans tibants relacions- entre l'Ajuntament i el bisbat.

Conflictes

En la documentació investigada són molts escassos els textos que poden ajudar-nos a veure quines són les relacions alumnes-professor. És de creure que són normals amb moments relaxats i d'altres de tensió com en qualsevol escola de qualsevol època.

Únicament tinc un testimoni de la denúncia feta -per un pare, l'any 1804, contra el professor del seu fill. L'alumne és en Marc Custí que protesta perquè el seu professor de gramàtica, Climent Casellas, "no dudó en darles una zurra, según se dice, por haver cooperado junto con otros sus condiscípulos en acometer a otro muchacho que no és de la jurisdicción de dicha escuela"(175). Per l'informe que fan les persones comissionades resulta que aquest professor no solament no el va picar sinó que va actuar amb tota justícia i que qui va exedir-se de paraula fou el pare d'aquest alumne.

Per tant resulta que les relacions alumnes-professors són normals. Pel que respecte a les relacions entre els professors hi ha un parell de documents que posen de manifest una relació tensa entre ells. El document datat a 3 de desembre de 1781 parla que entre els professors de retòrica, Felip Gelabert, i el de sintaxi Francesc Mallol, envers el professor de rudiments, Jacint Ros, hi ha "encoro y malicia formal entre dichos maestros"(176). El motiu de discussió és la preparació dels alumnes, que els professors dels cursos superiors no consideren suficient, fent retret al professor de l'aula primera de què els prepara poc. La decisió dels diputats i regidors és la de cridar per separat al tres

professors, que són degudament amonestats pel vice-degà "recomendándoles principalmente la paz y unión entre ellos, a fin de no dar mal exemplo a sus discípulos, a que contestaron mánimes que estaban prontos a obedecer las órdenes del Ayuntamiento y que evitarían en adelante todo motivo de discusiones y discordias, olvidando enteramente las pasadas"(177).

Ja al nou segle, el 13 de gener de l'any 1800, tinc testimoni de desavenències entre el professor de gramàtica, Josep Casellas, i el de retòrica, Ramon Coll. Sembla ser que aquest primer "retrahía a los discípulos de su escuela de que estudiasen la rethórica con el cathedrático de la ciudad"(178), tan és així que estimulava als alumnes per tal que continuïn els estudis en el Tridentí i no pas a l'aula de retòrica de les escoles de la ciutat; inclús ha arribat a retenir als alumnes que ja estan capacitats per passar de classe, a fi de què no vagin amb el professor de retòrica. Quan l'Ajuntament -assabentat d'aquest irregular comportament- el crida -per fer-li càrrecs "negó los cargos con expresiones bastante impropias y poco atentas al Ayuntamiento, manifestó, en el modo de explicarse, su aversión al cathedrático de rethórica de la ciudad"(179).

El mateix any el professor de gramàtica és amonestat novament perquè admet a la seva aula estudiants del col·legi Tridentí, sense coneixement previ dels directors d'Estudi de la ciutat.

A nivell de relacions entre professors i Ajuntament l'any 1790, i degut al comportament irregular dels professors, s'acorda que a partir d'ara aquests hauran de demanar cada tres anys la confirmació de la seva càtedra, per tal que l'Ajuntament pugui informar-se i decidir el què cregui millor en benefici de l'ensenyament.

Per altra part l'any 1787, 17 de novembre, tinc constància d'un conflicte entre el Corregidor i els pro-

fessors perquè aquests amenacen a l'Ajuntament "Mui Ilustre". Per aquest motiu no vol signar i donar el vist i plau a un sonet dels alumnes de les escoles de la ciutat. Una setmana després ja està solucionat i es pot imprimir el text. Fou un problema típic de protocol.

La docència

Pel que respecte a les escoles de llatinitat l'informe del síndic Delàs, de l'any 1784, aporta informació puntual de la manera de comportar-se cada professor en la seva aula. D'aquesta manera podem saber que els alumnes de la primera aula passen bona part del temps de la classe sense aprofitar "hasta escuchar buenos ratos milagros de santos o consejos de viejos, en vez de instructivas liciones"(180). Aquest fet és degut a que el professor és vell i malalt, a més té un estil i un mètode confús i -fet greu- és molt poc destre en llengua espanyola. L'informador recomana seriament que es separi ràpidament aquest professor de la docència, donant-li la subvenció que demana per atendre la seva malaltia.

El professor de l'aula segona, en termes general, és apte i aplicat, només cal donar-li algunes normes i instruccions per tal de millorar la instrucció.

El professor de retòrica és capaç i preparat, però degut a diverses causes, sobretot perquè no cobra el sou de l'Ajuntament, "lo cierto es que se han dado contra él terribles quejas e increpándole de decidioso , pues se sabe que no acude con exactitud a las horas de aula; que estas se pasan vanamente o a lo menos parte de ellas, que por consiguiente los alumnos adelantan poco, salen del todo indolentes y peresosos y -lo pero- se manifiestan sin subordinación"(181).

Una informació sobre els professors de llatinitat del col·legi Tridentí també la trobo en un borrador municipal, per la qual cosa cal llegir-la amb les degudes reserves. És un document de l'any 1773 que diu, parlant del Col·legi Tridentí "que aunque este colegio o seminario tiene un maestro bueno de retórica, no sacará ningún discípulo bueno por ignorar los de grammática la profesión de esta arte"(182), tant és així que el mateix professor de retòrica diu que ha d'ensenyar gramàtica als alumnes que anaven a la seva aula, de tant poc preparats que estaven.

En el borrador d'una carta adreçada al Governador per part de l'Ajuntament, possiblement de l'any 1776, aquest manifesta que té molta més qualitat l'ensenyament de les escoles de la ciutat que no pas el que s'imparteix al Tridentí perquè en aquest darrer "si bien se destinan algunas veces, y no siempre, maestros sacerdotes, dista tanto que sea así a perpetuidad, que no siendo ninguno de profesión, los más de ellos no tienen otro fin, en aceptar el magisterio, que el de ser promovidos a órdenes o a alguna pieza curada que es el regular término de su duración, a diferencia de los empleados por el Ayuntamiento que son maestros de profesión, elegidos en público concurso y sin otro fin ni destino" (183).

Aspectes materials

Escases són les notícies sobre aspectes materials dels estudis de llatinitat. La vigília de Nadal de l'any 1785 els alumnes de la segona classe de gramàtica demanen a l'Ajuntament que els hi proporcionï estores per protegir-se de la fret, tal com ja ha fet amb els alumnes de la primera classe.

L'abril de l'any següent -1786- l'Ajuntament acorda

refer l'enrajolat de l'escola per estar en mal estat.
No hi ha altres notícies referents a aspectes materials
dels estudis.